

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ДНІ НАУКИ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2013

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(16–17 квітня 2013 року)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА 10

Редакційна колегія: **А. Є. Конверський**, д-р філос. наук, проф., чл.-кор. НАН України (голова); **С. В. Руденко**, канд. філос. наук, доц. (відп. секр.); **І. С. Добронравова**, д-р філос. наук, проф.; **В. І. Лубський**, д-р філос. наук, проф.; **Д. В. Неліпа**, д-р політ. наук, доц.; **М. І. Обушний**, д-р політ. наук, проф.; **В. І. Панченко**, д-р філос. наук, проф.; **А. О. Приятельчук**, канд. філос. наук, доц.; **М. Ю. Русин**, канд. філос. наук, проф.; **В. Ф. Цвих**, д-р політ. наук, проф.; **Л. О. Шашкова**, д-р філос. наук, проф.; **П. П. Шляхтун**, д-р філос. наук, проф.; **В. І. Ярошовець**, д-р філос. наук, проф.

*Рекомендовано до друку
вченою радою філософського факультету
(протокол № 9 від 25 березня 2013 року)*

"Дні науки філософського факультету – 2013", Міжн. наук. конф. (2013 ; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету – 2013", 16–17 квіт. 2013 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. – Ч. 10. – 119 с.

Адреса редакційної колегії: 01601, Київ, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський факультет; ☎ (38044) 239 31 94

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2013

Секція "ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ"

Підсекція "ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ"

О. Ю. Адам, здобувач, КНУТШ, Київ

ЗАСТОСУВАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ВІЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН (ВЕЗ) В УКРАЇНІ ЯК АДАПТАЦІЯ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

В умовах реформування економічної системи України необхідно знайти рішення, щодо стабілізації ситуації та стимулювання розвитку країни. В перш за все це державне регулювання. Саме держава може забезпечити проведення структурної перебудови, а саме формування ринкової економіки на інтеграцію, співробітництво, обмін капіталів, товарів, технологій тощо. Метою приросту бюджетних надходжень є стимулювання інвестиційного співробітництва з іноземними партнерами. Залучення зарубіжних інвестицій в економіку України, що дозволить створити високий приплив іноземних інвестицій, збільшити рівень життя для суспільства і т. д.

Надходження іноземних інвестицій шляхом створення вільних економічних зон (ВЕЗ) є найбільш дієвим, що свідчить світовий досвід. В даний час в світі існує більше 4х тисяч вільних зон завдяки яким національні товари та послуги поступають на світовий ринок, а іноземні ресурси вливаються в національну економіку, відіграючи важливу роль в розвитку економічної системи.

Доцільно підкреслити, що історія функціонування ВЕЗ знає також певні прорахунки, що спричиненні недосконалою урядовою політикою, а саме:

- відсутність чітких вимог до ВЕЗ;
- недостатні зв'язки між державними установами та адміністрацією ВЕЗ;
- невдале місце розташування зони;
- відсутність певного рівня інфраструктури;
- недосконале законодавче регулювання, корупція, тощо.

Основними передумовами створення ВЕЗ та привабливістю для інвесторів в Україну є вигідне географічне розташування, наявність природних ресурсів, науково-технічних досягнень, кваліфікованої робочої сили, споживчого ринку та інше.

Для України, яка найбільше потерпала від кризи серед європейських країн, головним фактором відновлення внутрішнього попиту має стати стимулювання не тільки споживчого попиту (як це відбувалося за попере-

дні роки політичної нестабільності та соціального популізму), а активізація насамперед інвестиційного попиту, відновлення розвитку реального сектору економіки України та поліпшення його структурних параметрів [Гець В. М. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. – К., 2010 – С. 214].

Тематика функціонування ВЕЗ в Україні широко розглядається в науковій літературі (державне регулювання, економіці та ін.), де активно працюють автори як: Ігнатова В. Г., Семенова К. А., Данько Т. П., Кузьменко В. Д., Сіваченко І. Ю. та ін., що говорить про очевидний сценарій в розвитку ВЕЗ в країні.

Для ефективного функціонування ВЕЗ в Україні, важливими моментами організації діяльності є:

- обґрунтування структури та функцій ВЕЗ;
- спеціальний режим митного контролю;
- економічне обґрунтоване оподаткування;
- розвинута сучасна інфраструктура;
- вдосконалення законодавчої бази;
- організація взаємодії з місцевими органами влади, що є значною складовою підприємницького клімату.

Надання в межах вільних економічних зон податкових пільг є необхідною, але не достатньою умовою успішності функціонування ВЕЗ.

Законодавча база в галузі створення вільних економічних зон в Україні досить обмежена. Однак вона дозволяє визначити недоліки та суперечності щодо існуючих нормативних актів, зокрема Земельному та Митному кодексу України, щодо особливостей функціонування вільних економічних зон та суб'єктів її економічної діяльності.

Таким чином, існує безліч питань, щодо досконалої діяльності вільних економічних зони в Україні та покращення інвестиційного клімату країни, вирішення яких дало б змогу розв'язати такі гострі проблеми як безробіття, низький рівень оплати праці та інше.

Ю. В. Андросова, студ., ОГУ, Орёл, Россия
iyliya.argenta@yandex.ru

РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В ПРЕОДОЛЕНИИ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО КРИЗИСА СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ

В России, как и во многих других странах мира, приходится наблюдать нравственный кризис современности, который проявляется в утрате семейных ценностей, в отсутствии уважительного отношения к родным и близким, в проявлении нетерпимости и ожесточении людей друг к другу. Моральная деградация констатируется представителями самых различных наук: психологи демонстрируют, что "Россия на долгие годы оказалась "естественной лабораторией", где нравственность и правовое сознание граждан проходили суровые испытания"; социологи показывают, что "в конце XX – начале XXI века российское общество, вверг-

нутое государством сначала в "перестройку", а затем в "радикальные реформы", постоянно испытывало моральные девиации и дефицит не столько социальных, экономических и политических, сколько нравственных ориентиров, ценностей и образцов поведения"; философы связывают происходящее в современной России с тем очевидным фактом, что свобода приводит к высвобождению не только лучшего, но и худшего в человеке, и соответственно, должна предполагать ограничения на высвобождение худшего [Юревич А., Ушаков Д. Нравственность в современной России: <http://www.kapital-rus.ru/articles/article...>]. По данным опубликованным в аналитическом докладе "Двадцать лет реформ глазами россиян" подготовленном институтом социологии РАН, "у многих россиян складывается убеждение в полной и безвозвратной утере нашим обществом и его гражданами нравственных норм, в том, что эрозия морали достигла той критической точки, за которой грядёт духовное перерождение, а точнее – вырождение России". При этом, по оценке социологов, "падение морали расценивается населением как одна из самых больших потерь, которые понесло российское общество за годы реформ [Теребихин В. М. О проблеме духовно-нравственного развития: <http://www.oprk.ru/news/674>].

Кроме того, наблюдающиеся в России попытки заимствования духовных ценностей современной западной культуры, в основе которой сегодня доминируют эгоизм, личный успех и материальное благополучие, являются чрезвычайно опасными для будущего нашей страны, так как они разрушают не только национальное единство общества, но и самого человека как нравственную личность. Поэтому поиск путей выхода из сложившейся ситуации является одной из главных задач, без реализации которой невозможно говорить о каких – либо изменениях в обществе. Необходимо культурно-нравственное единение всего населения, изменение системы ценностей, возведение в абсолют моральных ценностей. Решение данной проблемы во многом будет зависеть от политики, проводимой органами государственной власти. К мерам, направленным на повышение духовно-нравственного воспитания со стороны государства можно отнести:

- Ежегодное Послание Федеральному Собранию ["Послание Президента Федеральному Собранию", 12.12.2012 г.] Президент РФ В. В. Путин заявил: "Закон может защищать нравственность, и должен это делать, но нельзя законом установить нравственность. Попытки государства вторгаться в сферу убеждений и взглядов людей – это, безусловно, проявление тоталитаризма... Мы должны действовать не путем запретов и ограничений, а укреплять прочную духовно-нравственную основу общества. Именно поэтому определяющее значение приобретают вопросы общего образования, культуры, молодежной политики..."

- Внесение на рассмотрение депутатов Государственной Думы законопроекта "О Высшем совете по защите нравственности в области телевизионного вещания и радиовещания в Российской Федерации" и "О внесении изменений в ФЗ "О средствах массовой информации". Ос-

новными целями работы Совета должны стать: защита нравственных устоев человека, семьи и общества; противодействие пропаганде жестокости, насилия, пошлости и т. п.; содействие воспитанию в людях чувства уважения к истории, друг другу, своей Родине и ее судьбе. Исходя из этого, проектом Закона предлагается учредить Высший Совет по защите нравственности в области телевизионного вещания и радиовещания в Российской Федерации.

- Разработка и принятие стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года, в которой проблемы культуры выделены в качестве самостоятельного раздела, а также рассматриваются наиболее важные угрозы и меры им противодействия.

- Взаимодействие органов государственной власти России с Русской православной церковью и другими основными традиционными для нашей страны конфессиями – исламом, буддизмом и иудаизмом. Это взаимодействие осуществляется как по вопросам внешней политики, так и в интересах достижения национального согласия внутри страны, повышения уровня нравственной культуры российского общества. Это обусловлено рассмотрением депутатами Государственной Думы законопроекта "О защите чувств верующих", в целях противодействия оскорблению религиозных убеждений и чувств граждан, а также осквернению объектов и предметов религиозного почитания, мест религиозных обрядов и церемоний. Мерой наказания будут являться штрафы и тюремные заключения.

Наша история убеждает в том, что никакие экономические и социальные реформы не приводят к длительному успеху, желаемому результату и прогрессу, к созданию прочного и благополучного в социальном отношении государства, если они не опираются на прочную нравственную основу. Без такой основы в стране немыслим стабильный и устойчивый порядок, который только и дает людям настоящую уверенность в их завтрашнем дне, являющуюся неперенным условием хорошего эмоционального состояния общества. Таким образом, преодолеть духовно-нравственный кризис, поразивший наше общество возможно только совместными усилиями государства, церкви и граждан.

И. Е. Бабешко, студ., СПбГУ, Санкт-Петербург, Россия
allcatsarebeautiful@yandex.ru

НЕОИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ ПОДХОД К АНАЛИЗУ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Государственно-частное партнерство само по себе является одной из центральных тем в контексте проблем и перспектив социально-экономического развития современных государств. Само понятие содержит в себе крайне широкий спектр взаимодействий государства и частного сектора в сфере исполнения государственных функций и совместных социально-экономических проектов, соответствующих им институ-

тов и правового обеспечения. Законодательного определения на федеральном уровне в Российской Федерации до сих пор не существует, процесс обсуждения федерального закона о государственно-частном партнерстве продолжает, в то время как в регионах уже приняты многочисленных регулирующие акты. Примером может служить Закон Санкт-Петербурга "Об участии Санкт-Петербурга в государственно-частных партнерствах", где целями такого участия выделяются реализация социально значимых проектов города, эффективное использование городского имущества, привлечение частных инвестиций в экономику города, повышение качества работ, товаров и услуг, предоставляемых потребителям, реализация проектов, связанных с общественно важными сферами (образование, здравоохранение, культура, спорт и т. д.). С одной стороны оно является формой связи экономических агентов, действующих в смешанной (между рынком и общественным сектором) среде, а с другой стороны способом оптимизации выполнения своих функций государственной администрацией. Государственно-частное партнерство имеет очень долгую историю в России, однако ему еще предстоит пройти самый сложный путь экономической и правовой квалификации и формирования устойчивых институтов, причем развитие в данном случае зависит от обеих сторон, вне зависимости от наличия иерархии в этих связях. Особая актуальность подробного анализа этих взаимодействий существует в силу развития и постоянной трансформации как самой рыночной экономики, так и природы связей между публичным сектором и бизнесом, которая имеет место на постсоветском пространстве в последние 20 лет. Изменения происходят в русле развития рыночных отношений, предпринимательской культуры, трансформации государственного администрирования и тенденции к приватизации государственных функций. Целью нашего исследования является подробный анализ форм и моделей взаимодействия агентов при выработке решений в сфере государственно-частного партнерства.

Наибольший эвристический потенциал, на наш взгляд, имеет неинституциональный подход к анализу процессов в сфере публичной политики и администрирования. Инструменты, которые продолжают проникать из экономики в прочие социальные науки, обладают существенно более серьезными объяснительными способностями, так как позволяют выйти за рамки изучения формальных институтов и ситуационного анализа в публичной политике. С позиций норм и правил взаимодействия, новая институциональная теория позволяет подробно оценивать их неформальную сторону, а так же изучать влияние агентов на выработку конституционных правил и их изменения. Государственно-частное партнерство представляет собой, в первую очередь, конфликт сторон, обладающих своими определенными и меняющимися во времени интересами и потребностями, поэтому необходимо активное использование инструментария теории игр, который позволяет оценить стратегии сторон и спрогнозировать будущее поведение. Как и любой иной экономико-политический конфликт, государственно-частное партнерство пред-

ставляє собою складний процес досягнення рівноваги інтересів, на яке впливає велика кількість факторів, в числі яких економічна і політична кон'юнктура, ресурси учасників, досвід взаємодії. В аналізі поведінки умовних гравців застосовуються вимірювання трансакційних витрат, які виникають в процесі пошуку угоди і подальшого контролю сторін за її виконанням. Теорія контрактів дозволяє з економічної точки зору проаналізувати специфіку досягнення угоди між державою і бізнес-структурами, на яку впливає асиметрія інформації між агентами.

Специфічною рисою взаємодії держави і бізнесу є переважно домінуючий характер першого. Однак, відбуваються трансформації як ступеня цього домінування, так і його форм. Класична формальність адміністрування і управління через механічну регламентацію поступово поступає місцем відкритим переговорам. Держава в даному випадку займає нове місце, в якому їй відводиться роль координатора взаємодій, а не диктуючого умов.

Основним досягненням застосування вказаних методів дослідження є можливість оцінки соціальної ефективності інституту державно-приватного партнерства, моделювання спроможності дизайну нових інститутів, вироблення практичних рекомендацій обоим сторонам і прогнозуванні розвитку майбутніх процесів.

Г. А. Бєй, асп., КНУТШ, Київ
annabey04@gmail.com

ПОЛІТИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК ПРОЦЕДУРА ВИРОБЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО БАЧЕННЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Ефективна державна політика передбачає вироблення певної стратегії розвитку суспільства. Політичне прогнозування як найважливіша процедура вироблення стратегічного бачення розвитку держави в цілому, має своїм змістом розробку довгострокових і середньострокових прогнозів, що стосуються усіх складових політичної системи. Політичне прогнозування є необхідною процедурою для комплексного аналізу ситуації, що склалася та вироблення всіх державних програм.

Російський вчений В. Лісичкін вважає, що стратегія це перш за все прогноз і на його думку, головною причиною такого визначення цього поняття є те, що будь-яка стратегія і будь-який елемент стратегії заснований і супроводжується розробкою прогнозів. Без прогнозування неможливо ні стратегічно мислити, ні стратегічно діяти, ні стратегічно перемогти. А розробити якісний, досить достовірний прогноз можливо тільки на базі спеціальної наукової дисципліни – прогностики [Лисичкин В. А. Стратегический менеджмент : учебно-методический комплекс. – М., 2008. – С. 36].

Так, процес ефективного державного управління ускладнюється багатьма об'єктивними чинниками: зростання кількості інформації, високий рівень публічних очікувань, процеси глобалізації, зростання невизначеності тощо. І тому стає зрозумілим, що досягти успіху можна лише за умови реалізації функцій державного управління на основі прогнозування та стратегічного планування.

Розробка державної стратегії повинна бути направлена на задоволення потреб усього суспільства, а не окремих можновладців та базуватись на широкому науковому дослідженні – аналізі та прогнозуванні. В цьому контексті варто зазначити про необхідність дотримання балансу між політичними та економічними вигодами при обранні тієї чи іншої стратегії, адже дуже часто розраховуючи на швидкі та короткострокові фінансові надходження правляча еліта може обрати таку стратегію, яка негативно вплине на політичне становище держави і це може стати запорукою довгострокової стагнації її економіки. Тому державна стратегія має бути послідовною та здатною до певної переорієнтації у разі необхідності. Саме використання політичного прогнозування дозволить вчасно реагувати на зміни політичних та економічних процесів та мінімізувати певні ризики.

Процес вироблення державної політики, має бути осмисленим і обґрунтованим, стратегічним за природою, бо це необхідно для прийняття доцільних рішень. Прогнозування та планування політики є стратегічним процесом, оскільки соціальні й економічні проблеми, стали настільки складними і настільки невизначеними для прийняття рішення, що державні організації потребують систематичного підходу, який дозволить би їм виконувати глобальні політичні завдання, а також допоміг пристосовуватись до нових обставин чи потреб. Тому менеджери державного сектору мають показати стратегічне бачення проблем. Отже, прогнозування, планування стратегічної політики і систематичний аналіз політики це невідомі частини процесу формування державної політики.

В. В. Бідюк, здобувач, НУ "Острозька академія", Острог
prokurat@ukrpost.ua

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасні тенденції розвитку та утвердження принципів правової держави у практиці державного будівництва та державного управління в Україні змушують вітчизняну юридичну науку принципово з нових позицій осмислювати не лише роль правоохоронних органів в системі державної влади, але й розробляти нові та відповідні сучасним реаліям теоретичні моделі взаємозв'язку та взаємної детермінації цих видів діяльності з процесом реалізації базових функцій держави, що тлумачаться як основні напрями та види дієвої активності держави щодо реалізації завдань, покладених на неї громадянським суспільством. У цьому кон-

тексті питання визначення ролі та місця правоохоронної діяльності в системі функцій сучасної правової держави посідає одне з найважливіших місць у дослідженні як вітчизняної науки державного управління.

Утім, наголошуючи на науковій значущості такого роду досліджень в галузі державного управління, необхідно зазначити й на цілому ряді аспектів, що істотно посилюють та обґрунтовують актуальність даної тематики. Перш за все, слід наголосити на тому, що серед основних властивостей правової держави, якою власне і прагне бути або стати Українська держава (ст. 1 Конституції України), є забезпечення принципу пріоритету прав людини, а також реального гарантування практичної реалізації прав і свобод людини і громадянина. Очевидно, що подібна спрямованість у розвитку правової держави означає, що серед основних функцій державної влади на одне з перших місць виходять такі напрями діяльності органів державної влади як правоохоронна та правозахисна діяльність. Причому, за самим своїм змістом ці поняття відносяться насамперед до прав людини. Тобто предметом охорони і захисту стає не якесь абстрактне право, а права та інтереси людини, які порівняно з інтересами держави виходять на перше місце і зумовлюють весь процес її функціонування.

Фактично поняття правоохоронної та правозахисної діяльності увійшли у науковий обіг ще наприкінці XIX і на початку XX століття, а потім набули свого розвитку у, так званий, "радянський період", коли поняттям правоохоронної діяльності описувався процес виконання повноважними державними органами завдань з захисту прав та законних інтересів особистості і суспільства. Утім, навіть тоді, коли ці терміни ставали об'єктами пильної уваги науковців, майже завжди наголошувалось, що між поняттями правоохоронна функція та правоохоронна діяльність існує певна відмінність. У зв'язку з чим можна згадати цікаву полеміку, що розгорнулася на сторінках журналу "Радянське право" у середині 80-х років минулого століття. Ще більше необхідність внесення методологічної чіткості у ході застосування цих понять стала очевидною, коли в Україні відбулась конституційна переорієнтація до цінностей правової держави. Мається на увазі те, що у разі визнання людини та її інтересів вищою соціальною цінністю, завдання забезпечення, охорони та захисту прав людини стають спільними для всіх без виключення органів державної влади. До речі, ця норма чітко зафіксована одразу ж у ряді статей чинної Конституції України, які закріплюють зазначену ціль як за окремими органами державної влади, так і за системою державної влади в цілому.

Важливість дослідження державного управління правоохоронною діяльністю та її ролі в процесі побудови в Україні правової держави зумовлена насамперед тим, що факт забезпеченості у державі належного рівня охорони і захисту прав людини є однією з основних ознак, що дозволяють виміряти рівень реальності та практичного втілення принципів верховенства права, законності, пріоритету прав людини і громадянина. У цьому сенсі правоохоронна діяльність виступає одним з базових напрямів в процесі становлення та розвитку правової держави. Аналізую-

чи роль та специфіку реалізації правоохоронної діяльності в процесі побудови правової держави, необхідно проводити чітке розрізнення між такими двома поняттями як "правоохоронна функція" та "правоохоронна діяльність". Першим окреслюється універсальна мета всіх без виключення органів державної влади, яка відповідно до норм чинної Конституції України, полягає у забезпеченні прав людини і громадянина, гарантуванні її конституційно-правового статусу, утвердженню високого рівня охорони та захисту конституційних прав людини. З цієї позиції правоохоронна функція є загальним напрямом діяльності не просто тієї чи іншої групи органів державної влади, але державної влади як такої і ставиться в один ряд з такими функціями як забезпечення територіальної цілісності, державного суверенітету, стабільності конституційного ладу. Оскільки такий підхід до аналізу правоохоронної функції включає практично всі без виключення органи державної влади та майже всі напрями реалізації їх конституційно-правових повноважень, поряд з поняттям "правоохоронна функція" вживається такий термін як "правоохоронна діяльність", який має спеціальний характер і стосується функціонування лише тих органів державної влади, які мають своїм безпосереднім завданням такі цілі як: забезпечення законності і правопорядку, охорона і захист прав та свобод людини і громадянина, боротьба з правопорушеннями, нагляд за дотриманням прав і свобод людини. Водночас, надаючи визначення поняття державного управління правоохоронною діяльністю, слід наголосити, що наразі його доцільно тлумачити як специфічний вид управлінської діяльності уповноважених органів державної влади, які мають серед своїх основних функцій одну або декілька з основних правоохоронних функцій, з метою охорони права шляхом визначених законом дій та у встановленому законом порядку.

А. О. Булина, магистрант, СПбГУ, Санкт-Петербург, Россия
bulina.anna@gmail.com

СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ СФЕРА КАК ОСНОВА ГОРОДСКОГО БРЕНДА

Одной из важнейших задач, стоящих перед современным российским государством, является повышение его инвестиционной привлекательности. Одним из возможных путей её повышения является формирование сильного, позитивно воспринимаемого бренда территории. На уровне городского управления это преобразуется в построение городского бренда.

Санкт-Петербург давно позиционирует себя как культурная столица, такое восприятие города закреплено в сознании россиян и жителей стран СНГ, хотя и вызывает усмешку или даже некоторое неудовольствие.

Культурной столице необходима развитая культурная сфера, для того чтобы соответствовать заявленному образу. Гармоничная и сильная социо-культурная сфера оказывает влияние на инвестиционную привлекательность региона через создание среды, способствующей

гармоничным экономическим отношениям всех субъектов рынка. Тем самым, конкурентоспособность региональных учреждений социокультурной сферы и сила их бренда непосредственно влияют на конкурентоспособность региона как такового. Создание и поддержание сильных брендов организаций культуры города способствует росту привлекательности города в целом. Наличие в городе всемирно известных музеев или других достопримечательностей способствует не только привлечению туристических потоков, но и изменению отношения к территории в целом.

Как отмечает Б. Фрей [*Frey B. S. Arts & Economics. Analysis & Cultural Policy*. – Berlin, 2003. – Р. 54-56], относительно сферы культуры потребители не согласны заменять менее известным и предположительно менее талантливым исполнителем более известного и звёздного даже при существенно более низкой цене. Именно такие звёздные организации и личности получают наибольшую поддержку меценатов и спонсоров. Для территории же это означает не только инвестиции в развитие социально-культурной сферы, которая создаёт рабочие места и способствует развитию человеческого потенциала, но также в развитие отраслей сопутствующих как непосредственному функционированию художественных и культурных учреждений или туристических объектов и возникающее позитивное воздействие на инфраструктуру территории. Наличие сильных и известных региональных учреждений культуры способствует созданию на их основе источников конкурентных преимуществ региона, таких как научно–производственные консорциумы, интегрирующие инновационные процессы в регионе [Рыбаков, 2011] или уникальные туристические комплексы [Социально-культурная сфера: сущность, структура, тенденции развития. – СПб., 2009] – все это в конечном итоге способствует конкурентоспособности региона в целом.

Заявление о себе как о культурной столице уже выступает в качестве концепции бренда, по крайней мере, её основы. Однозначно определен бренд Петербурга для гостей из других России и стран СНГ. В их сознании доминируют ассоциации с музеем под открытым небом, с городом сохраняющим, но не слишком развивающимся. Подобный стереотип распространен и среди "дальних гостей". Наличие же такого стереотипа может быть расценено скорее как преимущество, чем недостаток. Можно привести мнение директора Эрмитажа Михаила Пиотровского, оспаривающего положение о том, что "Петербург – это город-музей, а в музее жить нельзя" ("Жить в музее не так уж и плохо!").

Тенденция брендинга городов находит своё подтверждение также в разработке бренда Йоханнесбурга (ЮАР), выполненная Интербрендом [City of Johannesburg: <http://www.interbrand.com/en/our-work/City-of-Johannesburg.aspx>]. Брендовые, звёздные города привлекают не только туристов, но и представителей бизнеса из различных стран и отраслей, которым хочется жить интересно, в интересном месте и иметь доступ к современным благам, уникальным объектам и впечатлениям. Бренд обещает и в последствии создаёт эффект причастности

к чому-то особеному. Іменно он стає тим аспектом, що дозволяє вирватися вперед в конкурентній боротьбі серед територій світа і дозволяє привертати найбільш кваліфіковані кадри, так як крім матеріального доходу, гарантії статусу місця роботи і задоволення від неї дуже важливі.

В. В. Волинець, канд. політ. наук, доц., КУТЕП, Київ
vvvkutep@mail.ru

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ І РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ВЧЕННІ АРІСТОТЕЛЯ

Важливим кроком у розвитку поняття функцій держави стало державно-правове і політичне вчення Арістотеля, яке хоча й мало багато спільного з Платоновим, але, тим не менш, характеризувалась й незаперечною специфікою. У Арістотеля знаходимо вельми цікаве обґрунтування функцій, що має виконувати державна влада для того, аби діяти закони та продовжував своє існування поліс. Для Арістотеля політика поставала як природна потреба людини. Характеризуючи державу як те, що існує відповідно до природи, він вказував, що для людини є природним жити у державі, тоді як всі ті, хто залишається неохопленим державним союзом не можуть вважатися людьми у точному значенні цього поняття, а є радше істотами недорозвиненими у моральному сенсі. Як і будь-яка людська спільнота, що утворює політичний союз, держава повинна у певний спосіб діяти. Арістотель пов'язує це з тим, що держава створюється не сама собою, а за певної мети. Тобто пори свою "природність" вона завжди має мету. Однією з перших цілей держави Арістотель називав безпеку. Іншою метою існування держави, яка підносила її над будь-яким іншим суспільним союзом, він вважав досягнення справедливості: поняття справедливості пов'язано з уявленням про державу, оскільки право, що є мірилом справедливості, є регулятивною нормою політичного спілкування. Отже, існування держави – це завжди певна діяльність. Усього Арістотель виділяв два основні види діяльності держави, які служать реалізації її найвищих цілей. Перший з них – це законодавча діяльність або "nomothesia", яка повинна покласти початок формування у суспільстві "розумного правопорядку". Тобто держава повинна створювати закони та слідувати за їх дотриманням, виконуючи функцію підтримання належного рівня правопорядку. Інший – це різноманітна управлінська діяльність або "politeuma", яка пов'язана з регулюванням тих чи інших відносин, вирішенням тих чи інших проблем (включаючи й захист держави від зовнішнього ворога), забезпеченням тих чи інших інтересів, що виникають у суспільстві. В ідеалі, а також на початкових стадіях розвитку держави перший вид діяльності істотно переважає над другим. Однак по мірі псування культури громадянства та розпалювання жаги до влади цінності справедливості поступово відходять на другий план, що може призвести до того, що хтось захоче

використовувати державу і політичну владу у власних цілях. Це може мати два наслідки. Або такий процес завершиться успішно і тоді держава буде виконувати ті функції, які вважатимуться за потрібні тими або тим, хто має державну владу, або держава має посилювати регулювання суспільних відносин з метою не допустити порушення певних базових правил взаємодії громадян та реалізації політичної влади.

Отже, в процесі свого існування держава виконує певні функції, які повинні мати на меті, з одного боку – самозбереження держави, а з іншого – досягнення її цілей. Всі ці функції виявляються пов'язаними з формою правління. Цей зв'язок пояснюється тим, що за різних форм правління держава може функціонувати більш або менш ефективно. Разом з тим, якщо проаналізувати "неправильні" форми правління, про які пише Арістотель, то можна легко побачити, що цілий ряд функцій, які б мала виконувати держава вони або неспроможні забезпечувати, або просто не мають бажання їх реалізовувати.

Утім, описуючи діяльність "поліції-politea", яку сам Арістотель вважав державою з найкращою формою правління, він запропонував розподілити всі її функції на ті, "що реалізуються у стінах міста", і ті, "що реалізуються за стінами міста". Для того, щоб зрозуміти підстави такого розподілу, слід згадати, що для переважної кількості грецьких міст був притаманний саме полісний тип організації державної влади. До першої групи функцій він відносив: торгівельно-фінансову (доля за торгівельними операціями та загальним порядком ведення фінансових операцій), функцію догляду за міськими вулицями та спорудами та податкову функцію (її мали виконувати спеціально призначені особи – аподекти-ародектес, які повинні були збирати податки). До другої групи функцій відносилось: піклування про ліси (її повинні були виконувати гілоригілорес) та піклування про поля (цю функцію реалізовували агрономи-агропомос). Водночас, поряд з цими функціями держави він виділяв ще два відносно самостійні види діяльності. Першою з них була військова діяльність, що пов'язувалась з оборонною функцією. Щоправда, на думку Арістотеля, значення цієї функції змінювалось залежно від конкретних обставин. Зрозуміло, що під час конфліктів та війн її роль істотно зростала. За цієї причини, Арістотель вказував на існування двох типів посад, які були необхідні для реалізації цієї функції: під час війн та у мирний час. Під час війн їх кількість збільшувалась і передбачала наявність стратегів, полемархів, навархів, гіпархів та інших. Коли ж війни закінчувались, то потреба у такій кількості людей, які б професійно займались військовою діяльністю зникала.

Очевидно, що попри ґрунтовну розробку питань політичної і правової організації державної влади, Арістотель так не запропонував якоїсь цілісної концепції функцій держави. Однак, він обґрунтував багато ідей і положень, які згодом активно використовувались у подальших державно-правових дослідженнях. Зокрема, він чітко вказав на можливість поділу всіх функцій держави на постійні (без яких неможливе існування політичної спільноти громадян) і тимчасові (адже кожен поліс повинен

діяти враховуючи внутрішні та зовнішні обставини, а отже залежно від цього одні функції держави стають більш, а інші – менш актуальними). Так само вельми важливим в теорії функціонування держави Арістотеля був процес правового забезпечення цих функцій. У цьому сенсі варто наголосити на тій ролі, яку цей мислитель відводив законодавчій діяльності та законам, адже саме закони повинні були визначати ті обов'язкові напрями діяльності держави, які випливали з базових суспільних потреб, а також утворювати організаційну систему для забезпечення кожної окремо взятої функції. Наприклад, говорячи про збір податків з міського населення, він підкреслював те, що їх розмір та терміни сплати повинні бути визначені законом, а ті особи, які виконують цю державну функцію не можуть і не повинні намагатись отримати більше податків, ніж це передбачено законами.

П. А. Журавель, асп., КНУТШ, Київ
zhuravel.petro@gmail.com

СИСТЕМА ОБЛІКУ ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДКРИТОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Система обліку публічної інформації відіграє не тільки технічну роль в реалізації прогресивного Закону "Про доступ до публічної інформації". Реєстр став інструментом оперативної роботи самого нормативного акту. Відтак, система обліку набуває статусу інструменту реалізації права громадян на доступ до публічної інформації. Крім того, можемо стверджувати, що будь-який елемент реалізації громадянського права на доступ до публічної інформації є складовою частиною відкритої діяльності державних органів.

Слід нагадати, що система обліку публічної інформації створена і функціонує відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації" [Закон України "Про доступ до публічної інформації" // Офіційний вісник України. – 2011. – № 10. – С. 29, стаття 446], Постанови Кабінету Міністрів України "Про питання обліку публічної інформації" [Постанова Кабінету Міністрів України "Про питання обліку публічної інформації" // Офіційний вісник України. – 2011. – № 97. – Стаття 3537], а також Положення Кабінету Міністрів України "Про систему обліку публічної інформації" [Там само]. Розглядаючи дане питання, необхідно підкреслити, що для забезпечення збереження та доступу до публічної інформації, документи, що знаходяться у суб'єктів владних повноважень, підлягають обов'язковій реєстрації в системі обліку. Відповідно до Закону "Про доступ до публічної інформації" цілями запровадження системи обліку документів розпорядника інформації є спрощення пошуку необхідних документів як для запитувачів інформації, так і для посадових осіб, які відповідають на інформаційні запити, а також збереження документів [Закон України "Про доступ до публічної інформації". Науко-

во-практичний коментар. – К., 2012. – С. 249]. Таким чином, за системою обліку законодавчо закріплено функції збереження та кодифікації документів, які сприяють відкритій роботі державних органів.

Важливо підкреслити, що система обліку має містити інформацію про всі документи, якими володіє орган влади: як ті, що створені у межах відповідного органу влади, так і ті, що отримані ним з інших джерел в процесі виконання своїх функцій. При цьому, до реєстру також обов'язково включаються дані про документи, які містять інформацію з обмеженим доступом. Це є важливою гарантією забезпечення доступу до інформації, оскільки вільний доступ до системи обліку, де міститься інформація про всі наявні в розпорядника документи, у тому числі з обмеженим доступом, необхідний для розуміння запитувачем, якою інформацією володіє розпорядник, а також для здійснення контролю за діями розпорядника з обмеження доступу до інформації. При цьому відкритий характер системи обліку не суперечить положенням Закону "Про доступ до публічної інформації" щодо доступу до інформації з обмеженим доступом, оскільки така система не містить самі документи, а лише дані про них, які не можуть бути обмежені в доступі. [Там само. – С. 251]. Виходячи з цього, система доступу до публічної інформації отримує не тільки технічну, а й суспільно важливу та інформаційну цінність. Так, якщо згадаємо, що право на доступ до публічної інформації відрізняється від права на інформацію, адже його суть полягає не в свободі слова і не в праві зберігати та поширювати інформацію, а в можливості отримати інформацію, яка становить суспільний інтерес, то це яскраво показує, що система обліку є ключовим інструментом використання публічної інформації суспільством, громадянами та громадськими організаціями.

Дана теза підтверджується міжнародною практикою. Так, фахівці громадського Архіву національної безпеки США (The National Security Archive), які здійснюють витребування офіційних документів за допомогою власної розгалуженої мережі інформаторів та якісних судових позовів із найбільш закритих для суспільства структур та оприлюднення її для широкого загалу, неодноразово доводили, що система обліку полегшує роботу по отриманню документів та подальшій роботі з ними. Яскравим прикладом використання системи обліку для отримання та розповсюдження публічної інформації є публікація електронного листування працівників Білого Дому. Переписка була збережена за допомогою розробленої компанією IBM професійної офісної системи PROFs з поштовою скринькою csmtp. Листування csmtp архівувалася та зберігалось в Раді національної безпеки. Яка, в подальшому, була визнана судом належним розпорядником інформації в рамках Архіву національної безпеки [Іванеско Д. Як завдяки свободі інформації американці дізналися про "цікаві" методи роботи Білого дому зі ЗМІ: http://blogs.pravda.com.ua/authors/ivanenko/503366c470dc2/view_print]. Маємо констатувати, що така система в Україні на даний момент не є реалізованою. Електронне листування між органами влади має дорадчий характер. Верховна Рада не приймає з уряду чи Адміністрації Президента закони через e-mail, а

чекає їх паперові варіанти з "мокрим підписом". Електронні листи держслужбовців не зберігаються на окремих серверах, а видаляються користувачами по мірі того, як "з'їдають" оперативну пам'ять, оскільки комп'ютери у органах влади не завжди відповідають уявленням їхніх користувачів про швидкість і потужність.

При цьому маємо визнати, що виконання Закону України "Про доступ до публічної інформації" реалізується державними органами України відповідально. В даному контексті державні органи створюють дієву систему обліку публічної інформації. Так, слід нагадати, що відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації" оптимальною формою ведення системи обліку документів є електронна форма. За таких умов реєстр повинен бути оприлюднений на офіційному веб-сайті суб'єкта владних повноважень. Можемо констатувати, що дана позиція нормативного акту виконана для центральних органів державної влади якісно та в повному обсязі. Однак, при цьому, з огляду на різний рівень матеріально-технічного забезпечення суб'єктів владних повноважень закон допускає ведення системи обліку і в паперовій формі, з чим зустрічаємось у випадку місцевих органів державної влади.

П. А. Журавель, асп., КНУТШ, Київ
zhuravel.petro@gmail.com

СУЧАСНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Технічне використання електроніки в області комунікації створило в ХХ столітті безліч нових форм комунікації, які кардинально змінили життя людини. На теперішньому етапі розвитку сучасних комунікацій, мережа Інтернет набуває значно більшого значення та впливу. Мережа поступово заміняє для людини звичайні соціальні та ділові контакти, принаймні дуже широко використовується в контексті цих контактів. Мережеве життя для індивідуума стає нормою. Такий стан речей не міг бути проігнорований інститутом влади. Державні органи почали широко використовувати мережу і впроваджувати її в різних сферах своєї діяльності. В першу чергу, в царині зв'язків з громадськістю.

Використовуючи принципи комерційного маркетингу, державні органи, політики та політичні партії вже почали самостійно йти до своєї потенційної аудиторії. Зачатки такого підходу у сфері взаємовідносин та взаємодії з громадськістю в системі державного управління можна спостерігати на даний момент. Загальновідомою стала позиція про те, що політики, партії, державні службовці, державні органи йдуть по стопам інноваційного "лайк-маркетингу" (від англ. Like – подобатись) основною метою якого є бажання зробити так, щоб об'єкт не просто був цікавий реципієнту, а він йому подобався.

Як свідчить практика, Інтернет-технології не лише швидко впроваджуються у політику, бізнес, державне управління, але й приймають

участь у трансформації характеру міжособистісних відносин у суспільстві, а саме формуються віртуальні он-лайніві співтовариства, установлюються відносини інформаційного партнерства, здійснюється групування користувачів за певними інформаційними інтересами і т. д. [Дятлов С. А. Принципы информационного общества // Информационное общество. – 2000. – № 2. – С. 82].

Окремо можемо відзначити, що політична функція Інтернету полягає у забезпеченні постійного суспільно-політичного диспуту з можливістю електронного зворотного зв'язку в реальному часі між владою в обличчі як політиків, політичних партій, так і державних структур та громадянами. При цьому, можна припустити, що громадяни будуть менш залежними від урядовців, експертів, політичних організацій, груп інтересів, асоціацій та ЗМІ у питаннях збору, організації та обміну інформацією, мобілізації політичної участі тощо [Медведчук М. М. Визначення ролі інтернету у сучасному світі з політологічної точки зору // Гілея. – 2009. – № 28].

На думку цілої плеяди вчених, Інтернет має безпосередній вплив на характер політичних комунікацій, а саме: соціальні зв'язки спрощуються, стають дешевшими та більш доступними – збільшуються можливості реалізації "демократії участі"; змінюється статус невеликих партій та громадських рухів – їх шанси на перемогу у виборчій боротьбі збільшуються; завдяки новим інформаційним каналам органи влади отримують стійкий позитивний імідж – від федеральних до локальних [Там само].

Поява Інтернету – нового інтерактивного каналу масової комунікації – серйозно вплинула на політичну та адміністративну практику. Це вкрай вадливо в контексті використання нових видів комунікації в системі державного управління. Перші досліді із застосування Інтернет-технологій в політиці як засобу передвиборної агітації і пропаганди відносяться до початку 1990-х років. У 1993 р. почався процес проникнення в кіберпростір державних структур. Саме в цьому році в США з'явився перший офіційний державний Інтернет-сайт, що належить Білому дому. Зараз в Україні державні структури активно освоюють Інтернет, швидко переймаючи західні технології і прагнучи використовувати їх можливості для роз'яснення своєї позиції перед громадянами, формування позитивного іміджу тощо.

У Мережі з'являється все більша кількість персональних сайтів політиків, на яких вони пояснюють свою позицію з того чи іншого питання, що дозволяє виборцям робити усвідомлений вибір на його користь або ставати суб'єктом впливу, який буде робити свій вибір під дією агітаційних прийомів. Те саме, можемо сказати і про державні установи, які активно використовують Мережу для того, щоб зробити свою діяльність більш прозорою та зрозумілою.

Все більш популярним способом спілкування представників державних установ з громадянами стають Інтернет-конференції, що має набагато більший ефект масовості в порівнянні з радіо і телебаченням, які обмежені часом і регіоном мовлення. Можемо відмітити, що такий формат характерний для керівників відомств. При цьому не слід забувати про витрачання ресурсу.

Інтерактивні й оперативні можливості Інтернету дозволяють зробити висновок про те, що для багатьох державних установ Інтернет-сайт може стати одним з найважливіших засобів комунікації, який буде сприяти більш ефективній роботі з громадянами, представниками ЗМІ, закордонними партнерами.

Підводячи висновок, наголосимо на тому, що серед очевидних і першочергових переваг використання державними установами нових форм комунікації можна виділити – низьку ресурсоемність та актуалізацію цільової аудиторії.

О. В. Здоров, студ., НаУКМА, Київ
randale9999@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ТА ПОТОЧНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ КЕРІВНОГО АПАРАТУ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ

За результатами 2013 р. приватні компанії знову випереджають державні за здатністю подолати посткризовий стан та абсолютними показниками (вартістю активів, показниками зростання...). Такий стан склався з другої половини ХХ ст. і базується на розвиненій та гнучкій системі управління приватного сектору: філософії ризику, ієрархії, розподілу обов'язків та менеджменту без властивих державному сектору гальм. В цьому виступі йтиметься про запозичення керівними органами державних підприємств та органів влади елементів системи управління приватного сектору та посилення принципів переваг державних органів (під якими матимемо на увазі надалі як державні департаменти, так і державні підприємства). Таким чином, говоритимемо як про владу, так і про державні підприємства. Конкретною проблематикою є незастосовність сучасних підходів до управління державними органами, негативною рисою яких є відірваність від реалій та захист вузькополітичних інтересів. Результати такого стану в Україні розкриті проф. В. Мунтіяном.

На відміну від приватного сектору, державний стримує від розвитку важка та повільна система прийняття рішень. Це походить від: залежності керівництва від зовнішнього контролю – заздалегідь визначеної державної політики, котра керується політичними, а не прагматичними обставинами; соціальної ролі держоргану, котра полягає в неможливості надавати населенню товари та послуги рівня приватного сектору; особистої незацікавленості керівництва, котра полягає у відсутності зв'язку між рівнем розвитку органу та гонораром керівника. Усунути ці фактори виявляється неможливим, але можна перетворити їх на переваги. Ці переваги полягають у: представництві суспільства в державних органах, соціальній ролі державних органів, наданні населенню принципово неможливих для приватного сектору товарів та послуг. Дія цих переваг полягає у введенні методологічних змін в систему управління, описаних далі.

Зовнішні фактори в держорганах виконують роль кризового контролю, коли як в приватних підприємствах вони були б зайвими. Чітка та визна-

чена стратегія розвитку держоргану не дозволить завідомого саботажу у прийнятті рішень та створить конкретний фундамент розвитку. Якщо керівництво держорганів не прийматиме ризикованих рішень, виконуватиме функцію підтримки, а не розвитку, забезпечить мінімальну пропозицію за рахунок відмови від інновацій, – тоді держоргану забезпечене міцне місце на ринку. Намагання грати в одному полі з приватним сектором створило б умови гарантованого програшу держоргану у змаганні. Держорган спроможний створювати пропозицію за рахунок нав'язування своєї продукції, а також підтримувати суспільне споживання на одному рівні, страхуючи ринок (і політичний сегмент) від криз виробництва. Держоргани створюють впевненість суспільства, тягнучи за собою приватний сектор та створюючи умови його розвитку. Якщо держорган діє на благо, приватний сектор покращує асортимент та якість його продукції. Якщо ж він діє погано, він змушує приватний сектор шукати інновації та шляхи обходу, створювати принципово нові способи захисту своїх інтересів. В бізнесі це виливається у створення нових способів виробництва, а у стосунках суспільства і влади – в розвиток громадського суспільства. Важливим способом закріплення власної ролі та авторитету бачимо створення так званих колективних органів управління (далі – КОУ) в держорганах.

КОУ дозволяють суспільне представництво, вплив громадських авторитетів на прийняття рішень, ініціацію структурних змін в політиці компанії чи органу влади, а також усунення розбіжностей діяльності держоргану та суспільних інтересів. Представництво суспільства в КОУ полягає в: заміщенні консультативних посад громадськими авторитетами та фахівцями аналогічної сфери приватного сектору; створенні громадських та експертних рад при керівництві; входження в керівну раду (за наявності) незацікавлених третіх осіб. КОУ дозволяють реалізацію права громадськості на державотворчу ініціативу, тож члени КОУ на громадських засадах мають отримати можливість ініціювати діяльність держоргану в рамках визначеної стратегії, а також брати участь в обговоренні змін до стратегії держоргану. Рівне представництво та контроль дозволить попередити небезпечну діяльність відірваної від центральної політики та суспільства місцевої влади, котрі яскраво розкриває М. Делягін. Очевидно, центральна влада такі функції не зможе виконувати.

Система прийняття рішень в КОУ має бути спрямованою на повне задоволення суспільних інтересів, тому розглянемо її докладно. Консенсусне рішення полягає в автоматичному схваленні тих пунктів порядку денного, котрі не суперечать стратегії діяльності держоргану та при відсутності незгодних членів КОУ. Компромісне рішення полягає у врахуванні позиції принаймні двох третин виокремлених позицій. Це означає виділення в процесі обговорення кількох планів чи позицій з подальшим об'єднанням більшості з них в одну. Рішення голосуванням приймається в крайньому випадку за наявності двох повністю несумісних позицій (в разі наявності більшої кількості голосування проводиться в кілька турів). До голосування має бути залучена абсолютна більшість членів КОУ, допускається розділення голосів на дорадчі, основні та пріоритетні. Бажане прийняття рішення більше ніж простою більшістю голосів та обо-

в'язкове урахування елементів протилежної позиції. Необхідність обговорення принципово руйнує "сімейність" та "кумівство" управління, ризики якого описує М. Дубінянський.

Суттєве підвищення ефективності держоргану, зниження бюрократичних витрат та закріплення підприємств та органів влади на ринку та в державному апараті відповідно дає можливість КОУ розробляти проекти стратегії діяльності як самого органу, так і підконтрольної йому сфери діяльності чи регіону. Важливо, що КОУ візьме на себе наукову експертизу державних рішень, як це пропонує академік С. Глазьев. КОУ, створюючи авторитет держоргану, стає незамінним мостом між суспільством та прийняттям рішень, що посилює суттєві переваги державних структур перед приватними в разі невиходу перших із зони підтримки функціонування суспільства та виконання простої, але важливої ролі запобіжника перед кризою. З останнім ніщо інше так ефективно не справляється.

А. Ю. Ключкович, канд. політ. наук, доц., УНУ, Ужгород
klanat@mail.ru

ЕТАПИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕХОДУ ДО ДЕМОКРАТІЇ

В процесі розбудови демократичного політичного режиму Словачка Республіка пройшла доволі складним шляхом інституційних реформ, орієнтованих не лише на часткові, поступові кроки в напрямку демократизації владних інститутів, але й на кардинальні, якісні перетворення в цій сфері, які дозволили б витворити сучасну європейську систему ефективного державного управління. Інтенсивність та результативність демократичних перетворень дозволяє виокремити кілька етапів розвитку системи органів державної влади в Словаччій Республіці.

Першим етапом можна вважати період з 1989 по 1992 р. Листопадової події 1989 р. поклали початок демократизації політичної системи Чехословацької Соціалістичної Республіки. Впродовж 1990–1992 рр. було проведено позачергові вибори до представницьких органів влади, введено в дію механізм т. зв. "люстрації" державного апарату, реформовано державні і політичні структури, що залишилися в спадок від комуністичного режиму. Парламентські і комунальні вибори 1990 р. легітимізували зміну політичного режиму, заклали основи плюралістичної системи партій і парламентської демократії в Словаччині.

В контексті парламентських виборів 1992 р. провідні словацькі та чеські політичні сили взяли курс на посилення самостійності державного розвитку обох республік, що, зрештою, призвело до розпаду Чеської та Словацької Федеративної Республіки. У вересні 1992 р. була ухвалена Конституція Словацької Республіки, а з 1 січня 1993 р. Словаччина розвивається як самостійна держава.

Другий етап розвитку системи органів державної влади охоплює період від створення Словацької Республіки в 1993 р. до зміни владної коаліції в 1998 р. Цей період надзвичайно складний в розвитку молодой

держави, пов'язаний з розпадом федерації, творенням самостійної державно-владної системи. Конституція 1992 р. та закладена нею інституційна структура політичної системи були далекі від досконалості, що не сприяло демократичному розвитку Словаччини. Владні інститути функціонували в 1994–1998 рр. на межі конституційності: з боку правлячої парламентсько-урядової більшості на чолі з Прем'єр-міністром В. Мечіаром здійснювалися спроби переглянути Конституцію з метою концентрації влади і обмеження можливостей опозиції. Протиположним авторитарним тенденціям була позиція двох інших конституційних органів – Президента (М. Ковача) та Конституційного суду. Правлячі політичні сили неодноразово порушували Конституцію, принципи правової держави, парламентаризму та розподілу влади, подеколи вдаючись до відверто кримінальних дій (викрадення словацькими спецслужбами сина Президента М. Ковача).

Найбільш проблемним у конституційному розвитку було функціонування інституту президентства. Впродовж 1994–1998 рр. відносини між Урядом та Президентом були позначені значною напругою, що було зумовлено як відмінністю поглядів на розвиток держави, так і особистим протистоянням В. Мечіара і М. Ковача. Ознакою кризи конституційної системи було те, що після закінчення терміну повноважень Президента М. Ковача в березні 1998 р. Національна рада впродовж року не змогла обрати нового Президента, що зумовило необхідність внесення правових змін щодо його повноважень і способу обрання. На протиположним авторитарним тенденціям в державно-владній системі відбулася активізація і консолідація демократичних сил, громадськості в контексті парламентських виборів 1998 р., що зрештою і призвело до поразки режиму В. Мечіара.

Наступний етап розвитку державно-владної системи розпочався після парламентських виборів 1998 р., за результатами яких до влади прийшла коаліція демократичних сил. Урядова коаліція на чолі з Прем'єр-міністром М. Дзуріндою взяла курс на усунення зловживань і недоліків в діяльності державних структур, що залишилися в спадок від минулого режиму. Одним з перших кроків демократичних сил було ухвалення в січні 1999 р. змін до Конституції щодо введення прямих виборів Президента народом.

В контексті реалізації євроінтеграційного курсу уряд М. Дзурінди проводив подальшу інтенсивну модернізацію системи органів державної влади відповідно до вимог Європейського Союзу. Зокрема в 2001 р. парламент вніс ряд змін до Конституції, серед яких слід відзначити: запровадження інституту омбудсмена, зміну порядку обрання суддів (призначаються і відкликаються не Парламентом, а Президентом за рекомендацією Судової ради), також відбувся перерозподіл ряду повноважень між гілками влади. Впродовж 2001-2005 рр. проведено реформи в системі публічного управління з метою адаптації системи державного управління та місцевого самоврядування до вимог ЄС. Зовнішній вплив був важливим фактором внутрішніх інституційних змін не тільки в Словаччині, але й в усій Центральній-Східній Європі. Однак першочерговий вплив на характер перетворень в Словацькій Республіці мала первинна

консолідація і рішучість демократичних еліт, активність громадських організацій, підтримка з боку суспільства та ін.

Після вступу Словаччини до ЄС у 2004 р. процес інституційної модернізації політичної системи не завершився, що відобразилося в прийнятих конституційних поправках. Свідченням того, що законодавство не тільки оновлюється, але й вдосконалюється є стабільна робота державно-владного механізму, значне послаблення конфліктності у сфері розподілу влади та функціонуванні владних інститутів. Ключові політичні актори у своїй діяльності не виходять за межі встановлених демократичних правил, Конституції. Сучасний стан розвитку владних інститутів дає підстави говорити про Словаччину як консолідовану демократію, щонайменше на інституційному рівні суспільно-політичної системи.

Ю. В. Колобов, здобувач, КНУТШ, Київ
u.kolobov@yandex.ru

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ І СУСПІЛЬСТВА В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ, ПРИЙНЯТТЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Серцевиною будь-якого управління виступає певне рішення. Дієвість та якість державного управління перш за все визначається ефективністю та якістю тих рішень, які приймаються і реалізуються в ході вирішення соціальних проблем. Важливою є проблема взаємодії державних службовців та суспільства в процесі підготовки, прийняття та реалізації державно-управлінських рішень. Адже в демократичному суспільстві державно-управлінські рішення повинні прийматися у згоді з інститутами громадянського суспільства, однією із основ їх ефективності є дотримання сенсу цих рішень до населення, робота над усвідомленням громадянами необхідності цих рішень, яка повинна майже безболісно приводити до зміни їх поведінки у відповідності до прийнятих рішень.

Державна служба, будучи необхідною складовою частиною діяльності держави, здійснюється в суспільстві і для суспільства. Взаємодія державної служби та суспільства здійснюється опосередковано – через політичних керівників державних органів та структури громадянського суспільства. Останнє для захисту інтересів конкретних індивідів формує групи інтересів, а вони для ефективного впливу на діяльність держави і державну службу створюють групи тиску.

Важливим інститутом, що забезпечує взаємодію державних службовців та суспільства в процесі підготовки, прийняття та реалізації державно-управлінських рішень є представництво інтересів в державному управлінні, який зумовлює вплив соціального середовища на механізм державного управління. Представництво інтересів в державному управлінні є механізмом, що дозволяє державі враховувати та узгоджувати інтереси, що не збігаються, а інколи являються протилежними, цілі різноманітних груп населення, проводити на практиці політику залагодження конфліктів і досягнення стабілізації суспільства.

В систему представництва інтересів входять інститути прямої та представницької демократії: вибори, референдуми, громадська думка, політичні партії, організовані групи. Основними об'єктами їх впливу виступають органи державної влади. Впливаючи на процес вироблення та прийняття державно-управлінських рішень, суб'єкти представництва інтересів забезпечують більш тісний зв'язок між суспільством і державою. Система представництва інтересів виконує наступні функції: 1) посередництва між державою та громадянами; 2) корекція державно-управлінських рішень, при чому як на етапі їх підготовки, так і за необхідності – на стадії їх прийняття.

Система представництва інтересів включає політичне і функціональне представництво. Обидва види носять суспільний характер і спрямовані на прийняття найбільш значних державно-управлінських рішень. Політичне представництво передбачає пряму та опосередковану участь населення в органах державної влади через виборчий процес, в якому провідну роль відіграють політичні партії. Представництво – це публічна державна влада, інституційна форма здійснення народної волі, провідниками якої виступають депутати. В рамках функціонального представництва відбувається "діалог" представників організованих груп інтересів і державної влади. Без такого представництва і взаємодії з державними органами нормальне функціонування суспільства було б неможливим. Основними формалізованими структурами функціонального представництва є партії, групи інтересів та групи тиску.

Важливими механізмами впливу громадянського суспільства на державу в процесі підготовки, прийняття та реалізації державно-управлінських рішень є громадський моніторинг, громадський контроль та громадська експертиза. Основами співпраці громадянського суспільства і держави є 1) інформування суспільства на всіх етапах процесу прийняття рішень; 2) проведення консультацій, тобто вивчення органами державної влади думки громадськості з різних питань суспільного життя; 3) можливість запровадження постійних і конкретних діалогів між державою і суспільством; 4) партнерство, що передбачає спільну відповідальність у процесі прийняття рішення, розробки та реалізації державної політики в тій чи тій сфері суспільного життя. Отже, інститути громадянського суспільства та органи державної влади безпосередньо через інститут державної служби повинні плідно співпрацювати заради суспільних інтересів та реалізації головної мети держави – суспільного гармонічного розвитку. Громадську експертизу можна визначити як комплекс заходів, пов'язаний з оцінюванням інститутами громадянського суспільства ефективності розробки проектів рішень, самих рішень, дій органів державної влади та місцевого самоврядування з метою врахування думки громадськості. Громадський моніторинг – як системне та комплексне дослідження діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування інститутами громадянського суспільства. А громадський контроль – як комплекс заходів, спрямований на отримання об'єктивної інформації про діяльність органів влади, що здійснюється інститутами громадянського суспільства на засадах прозорості і фаховості.

Громадський контроль є технологією, яка вигідна і владі, і громадянському суспільству через те, що сприяє підвищенню ефективності діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Громадський контроль здійснюється для забезпечення прозорості та відкритості функціонування діяльності органів державної влади, тому демократична влада має сприяти забезпеченню оприлюднення моніторингових звітів та результатів громадської експертизи, залученню широкого кола громадськості до аналізу та оцінки роботи органів влади. Для здійснення громадського моніторингу влади необхідно постійно системно працювати інститутам громадянського суспільства, організовувати збирання інформації про діяльність влади у конкретних галузях, аналізувати та систематизувати інформацію та її оприлюднювати. Важливим в рамках реалізації громадського контролю є реакція влади, що породжує необхідність встановлення відповідальності посадових осіб за неналежне реагування органів державної влади на результати громадського контролю.

Важливим кроком для покращення взаємодії державних службовців та суспільства в процесі підготовки, прийняття та реалізації державно-управлінських рішень є запровадження "електронного уряду". Під електронним урядом сьогодні розуміють постійну оптимізацію процесу постачання адміністративно-соціальних послуг, політичної участі громадян у державному розвитку шляхом зміни внутрішніх і зовнішніх стосунків за допомогою технічних засобів, Інтернету і сучасних засобів масової комунікації.

Отже, взаємодія державних службовців і суспільства в процесі підготовки, прийняття та реалізації державно-управлінських рішень має досить складний характер і може здійснюватись в багатьох формах. Основою такої взаємодії є інститут представництва інтересів в державному управлінні, що охоплює інститути прямої та представницької демократії, і включає політичне і функціональне представництво. Важливими механізмами впливу громадянського суспільства на державу в процесі підготовки, прийняття та реалізації державно-управлінських рішень є громадський моніторинг, громадський контроль та громадська експертиза, а також запровадження "електронного урядування".

Є. В. Коломієць, асп., КНУТШ, Київ
kolomiets0880@gmail.com

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Інформаційно-аналітична діяльність у сучасному державному управлінні – це сукупність дій та заходів для збирання, накопичення, обробки та аналізу даних, які здійснюються на основі інформаційних технологій з метою обґрунтування прийняття рішень відповідних органів влади, для здійснення організуючого впливу на ті сфери суспільного життя, що вимагають регулювання через систему органів державної влади [Інформаційне забезпечення державного управління : навчальний посібник / О. В. Матвієнко, М. Н. Цивін. – К., 2010].

В сучасному державному управлінні виділяється декілька паттернів (за визначенням Сурміна Ю. П.) [Сурмін Ю. П. Державно-управлінська аналітика: основні патерни і проблеми розвитку: http://www.nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Aiv/2009_2/SURMIN.htm], або напрямків діяльності державно-управлінської аналітики, розглянемо їх детальніше.

Перший напрямок направлений на аналіз та осмислення тенденцій змін суб'єктів державного управління. Має за мету сприяти їх дебіюрократизації, також спрямований на те, щоб ефективніше залучати громадян до діяльності загальнодержавних органів та органів місцевого самоврядування; на диверсифікацію шляхів взаємодії з населенням та на максимальну відкритість влади в діалозі з суспільством.

Другий напрямок зосереджується на дослідженнях управлінських зв'язків у взаємовідносинах органів державної влади. Спрямований на забезпечення переходу від жорсткої вертикальної ієрархії до горизонтальних взаємокоординованих зв'язків; розвиток довіри між учасниками процесу державного управління; на зміну характеру відносин між начальником і підлеглим (залучення підлеглого до прийняття рішень); використання асоціативних форм організації і управління.

Третій напрям вивчає зміни в управлінській діяльності в аспекті відмови від жорстких і однозначних норм на користь європейських управлінських цінностей та процедур. Спрямований на дослідження впровадження управлінських технологій, побудованих розподілі та операціоналізації діяльності, на багаторівневих і багатосуб'єктних взаємодіях з використанням сучасної інформаційно-комп'ютерної і телекомунікаційної техніки; на розвитку інформаційно-аналітичних комп'ютеризованих систем, що регулюють всі сфери державного управління.

Четвертий напрям досліджує співвідношення управлінських функцій в розрізі посилення ролі планування та координації в державному управлінні порівняно з контролем та організацією. В контексті цього напрямку шукаються можливості переходу функцій державно-управлінської діяльності до посередництва, лібералізації контролю об'єктів державного управління. Вивчаються шляхи заміни закритої системи прийняття управлінських рішень публічною адміністративною та фінансовою звітністю органів влади. Досліджується питання активної діяльності в широкому просторі регіональної і міждержавної кооперації

П'ятий напрям вивчає зменшення залежності системи державного управління від матеріально-фінансових ресурсів та збільшення залежності від ресурсів інформаційних. Спрямований на формування присутності держави в різних сферах суспільства, але не з метою контролю, а з можливістю обґрунтованого партнерства із громадськими структурами; на залучення у сферу державного управління об'єктів, розташованих на території інших країн та сконцентрованих на процесах глобалізації.

Шостий напрям займається питаннями переходу від ідеології адміністративного управління до єдності ідеологій організаційно-адміністративного, інформаційно-аналітичного, соціально-сервісного і публічно-комунікативного управління, становлення ідейно-філософської основи сучасного управління.

Сьомий напрям спрямований ретельний аналіз професійного рівня управлінців. Направлений на формування службовця, що є політично нейтральним, професійним, чесним, уважним до вимог громадян і здатний діяти в умовах невизначеного внутрішньодержавного й міжнародного становища. Цей напрям є особливо важливим на фоні гострої потреби оволодіння управлінською елітою сучасними знаннями з державного управління та кардинальної зміни ментальності держслужбовців, які не в повній мірі ідентифікують себе як державні менеджери. Цей же напрям відповідальний за наповнення системи навчання ґносеологічними, правовими, моральними, ресурсними й іншими нормами і стандартами

М. В. Коновалова, асп., КНУТШ, Київ
Konovalova.marta@gmail.com

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ НА ПРИКЛАДІ США

Розвиток інноваційної культури державних службовців є важливим етапом на шляху модернізаційних перетворень кожної країни. Наявність інноваційної культури в державній службі веде за собою не тільки покращення соціальних послуг, це новий тип мислення, поведінки, реагування на виклики, прийняття ризиків, креативність та творчість, характеристики, які здатні змінити та покращити державний устрій, звільнитися від неефективних устоїв разом з тим пронести успішну традицію минулого.

Формування інноваційної культури державних службовців вивчають Х. Хачатурян, С. Алієва, В. Долгова, А. Ліпенцев та інша вітчизняні і зарубіжні науковці. Але аналіз практичних дій щодо формування інноваційної культури в зарубіжній практиці не висвітлюється в достатній мірі, що визначає актуальність теми.

Розглядаючи американську традицію становлення інноваційної культури перш за все потрібно визначити основне підґрунтя такого розвитку – це американська культура індивідуалізму [Bogue Allan G. Frederick Jackson Turner: Strange Roads Going Down. – Norman, 1998. – Р 86]. Хоча інноваційна культура априорі існує в державних органах Сполучених Штатів, так як це є визначальною характеристикою американського суспільства, розглянемо деякі механізми стимулювання інноваційної культури в США.

На основі проголошеної концепції "Інноваційного розвитку Америки" Президент США ініціював створення "Інноваційної когорти" ("Innovation cohort") – групу лідерів у галузі технологій та інновацій, які прямо підзвітні керівникам державних установ. Кожен такий лідер набирає свою "інноваційну команду" з 3-5 талановитих осіб, залучаються як державні службовці, так і люди не з апарату [A Strategy for American Innovation: Driving Towards Sustainable Growth and Quality Jobs: http://www.whitehouse.gov/assets/documents/innovation_three-pager_9-20-09.pdf]. Метою такої "когорти" є формування передової практики для відкритих інновацій в державному секторі, для вирішення нагальних проблем будь-якої державної установи, агентства чи органу влади.

Разом з тим з американським урядом співпрацює понад десятка недержавних, приватних установ для консультування та впровадження на різних рівнях влади інноваційну культуру, для розвитку лідерських якостей службовців, для стимулювання інноваційної діяльності. Однією із таких організацій є Партнерство для державної служби (Partnership for public service). Це некомерційна організація, яка має на меті "оживити" федеральний уряд надихаючи нове покоління служити і трансформувати роботу уряду; формувати, активізувати та підтримувати високу якість робочої сили. Організація охоплює п'ять стратегічних цілей: 1. Пошук талантів. Співпраця із 760 університетами та коледжами та впровадження програми "Покликання служити", відбір кращих студентів для подальшої кар'єри на державній службі; 2. Розвиток сильного лідерства. Політичні тренінги та семінари по розвитку лідерських якостей серед політиків та старших керівників державних органів влади; 3. Залучення співробітників. Окрім лідерства важливим є розвиток культури змін окремих службовців, адже трансформація має відбуватися не лише зверху-вниз, а й знизу-вгору. Партнерство проводить щорічне дослідження "Найкращі місця для роботи в федеральному уряді. Досягнення культури інновацій" -- рейтинг міри задоволеності державних службовців своїм рівнем розширення прав і можливостей у робочому процесі, їх участь у прийнятті рішень, що впливають на їх роботу і ступінь обміну інформацією від вищого керівництва про те, що відбувається в їхніх організаціях; 4. Модернізація системи управління. Партнерство моніторить всі законодавчі акти з метою покращення останніх в питаннях управління людськими ресурсами, модернізації систем компенсації та організаційної ефективності; 5. Побудова мережевої підтримки. Організація створює потужну мережу урядових організацій, приватних корпорацій, благодійних фондів для співпраці у напрямку покращення функціонування державної служби.

Також варто звернути увагу на програму "Стратегічні поради урядовим керівникам", що поєднує керівників вищої ланки в уряді з їх попередниками, що зараз працюють в приватному секторі для обміну досвідом управління.

Важливою є поширена практика серед державних відомств Сполучених Штатів запроваджувати програму нагород, що приурочується визнанню і заохоченню передового досвіду і творчості в державному секторі. У програмі підкреслюються зразкові моделі інноваційних досягнень уряду і рішення найбільш актуальних проблем суспільного життя країни. Так, Департамент охорони здоров'я та соціальної служби запровадив програму "Нововведення" по просуванню інноваційної культури в межах своєї установи, це програма нагород, яка допомагає визнавати та заохочувати нові підходи до виконання місії Департаменту. Не менш важливо, що програма забезпечує платформу для обміну інноваціями, визнає, успішні інновації, а також інноваційні ідеї, які не зовсім працюють, як очікувалося, але допомагають наблизитись до мети. Також, що особливо важливо, програма "Нововведення" сприяє розвитку підприємницького духу конкуренції та мотивує розвиток інноваційної культури в організації.

Отже, розвинута інноваційна культура в США знаходить своє відображення і в державній службі країни. На рівні уряду та всіх його підзвітних служб постійно активно стимулюється інноваційна діяльність. Одним із впливових механізмів покращення інноваційної культури являється діяльність недержавних організацій і їх співпраця із державною службою країни. Також варто зазначити кардинальну зміну пріоритетів на шляху розвитку внутрішньої інноваційної культури державних службовців, що звернена на мотивацію до самовдосконалення людини, а також на створення комфортних умов діяльності (привабливе середовище – місце роботи). Практика вже апробованих механізмів американської моделі у створенні концепції формування інноваційної культури державної служби України має практичну та теоретичну цінність. Але вимагає обережного її використання з урахуванням національних традицій та подальшого зарубіжного досвіду.

А. В. Курінна, студ., КНУТШ, Київ
kurinnaya.ann@gmail.com

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ У РАЦІОНАЛІСТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ М. ВЕБЕРА

У ХХ ст. завдяки науковим працям М. Вебера у теорії функціонування державної служби була сформульована нова концепція, в основі якої лежать положення про раціональний характер легітимного панування. Принципи та категорії, які зазначив дослідник, є базисом ідеальної моделі управління, а його думки з приводу бюрократії дали можливість науковцям ширше дослідити дане суспільне явище.

За словами М. Вебера, пануванням називається можливість зустрічати покору певних груп людей специфічним (або усім) наказом. Повсякденне панування є перш за все управління. Найбільш чистим типом легального панування є панування у вигляді бюрократичного штабу управління. Бюрократія – це панування за допомогою знання, в цьому полягає його специфічна раціональна основа. Вона посилює своє могутнє становище на основі професійного знання за рахунок посадового (службового) знання: знання фактів, набутого при просуванні по службі або "з документів".

Серед категорій раціонального панування, поруч з неперервною роботою та компетенцією, Вебер зазначає:

- принцип чиновницької ієрархії – існування постійних органів контролю та нагляду за кожним органом влади з правом апеляції чи скарги підлеглих стосовно тих, хто стоїть вище за ієрархією посад;
- правила (технічні правила, норми) – для їх застосування в обох випадках необхідно спеціальне навчання. Тому, для роботи в штабі управління людина повинна мати гарну кваліфікацію, бути добре навченою своїй спеціальності, – тільки така людина може бути прийнятий на службу в якості чиновника;

- принцип повного відчуження штабу управління від засобів управління і засобів присвоєння – чиновники, службовці, робітники штабу управління самі не володіють засобами управління і присвоєння, але отримують їх в натуральній або грошовій формі і зобов'язані вести їх облік. Витримується принцип повного відділення службового майна (майна підприємства або капіталу) від особистого майна (домашнє господарство) і службового робочого місця (бюро) від місця проживання;

- відсутнє особисте присвоєння місця служби;

- принцип акуратності в документах управління – навіть там, де, як правило, прийнято усне обговорення питань, щонайменше письмово мають бути зафіксовані пропозиції та заключні рішення, постанови і розпорядження [Вебер М. Типы господства: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/veber/tp_gosp.php].

У Європі професійне чиновництво, організоване на засадах поділу праці, поступово виникло в ході пів тисячолітнього розвитку. Перетворення політики в "підприємство", якому потрібні навички в боротьбі за владу і знання її методів, створених сучасною партійною системою, зумовило поділ громадських функціонерів на дві категорії: з одного боку, "чиновники-фахівці", з іншого – "політичні чиновники" [Вебер М. Політика как призвание и профессия: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/vebizbr/08.php]. Останні в будь-який момент можуть бути довільно переміщені та звільнені або ж "направлені в розпорядження" (в Англії до категорії "політичних" чиновників відносяться ті чиновники, які за вкоріненою традицією залишають свої пости при зміні парламентської більшості і кабінету). Справжньою ж професією чиновника не повинна бути політика. Він повинен "управляти" насамперед неупереджено – "без гніву і пристрасті повинен він вершити справи".

Основна відмінність у діяльності вождя та чиновника полягає, насамперед у тому, що вони керуються різними принципами відповідальності. Якщо відповідна установа наполягає на виконанні наказу, який суперечить поглядам чиновника, справа його честі – виконати наказ під відповідальність того, хто наказує, виконати сумлінно і точно, так, ніби цей наказ відповідає його власним переконанням: без такої моральної дисципліни і самовідданості розвалився б весь апарат. Навпаки, честь керівного державного діяча є виняткова особиста відповідальність за те, що він робить, відповідальність, відхилити яку або скинути її з себе він не може і не має права [Там же].

Окремі чиновники, з яких складається штат штабу управління, мають підкорятися лише об'єктивним службовим обов'язкам, бути призначеними на службу (а не обраними) в незмінній чиновницькій ієрархії; повинні мати постійні службові компетенції, працювати за контрактом, тобто на основі вільного відбору за професійною кваліфікацією (у найбільш раціональному випадку вона має бути визначена за допомогою іспиту, засвідчена дипломом), оплачуватися постійним грошовим утриманням, вважати свою службу єдиною чи головною професією, вбачати для себе кар'єру: "просування" щодо терміну служби або за успіхами в роботі,

працювати у повному "відчуженні від засобів управління" і без присвоєння робочого місця, підпорядковуватися суворій однаковій дисципліні та контролю [Вебер М. Типы господства].

Саме таким є ідеал бюрократії для М. Вебера, хоч він і визнає, що союзи, які належать у тому числі, до такого чистого типу панування, є рідкісним явищем. Дана організація прийшла на зміну системи патріархату, середньовічної адміністрації, а її виникнення пов'язано з проявами приватногогосподарської діяльності, з необхідністю існування посередника між виробниками і засобами виробництва.

На думку дослідника, саме наявність таких трьох взаємно доповнюючих моментів, як апарат управління ("машина") як раціонального засобу здійснення влади політичного лідера; харизматичний лідер, який формулює і проводить політичну програму ("цінності"); парламент як інстанція критично-контрольної стосовно апарату, але почасти і президента, є необхідною умовою існування західного суспільства [http://pidruchniki.ws/12980108/sotsiologiya/politichna_sotsiologiya_vebera].

Науковий доробок М. Вебера став фундаментальною основою управління в індустріальному суспільстві, його дослідження мали як теоретико-методологічний, так і практично-прикладний характер. А поява нових ідей та критичних теорій, які мають місце і сьогодні, є свідченням еволюції наукових поглядів та становлення нової науки про управління.

Д. С. Лікарчук, асп., КНУТШ, Київ

ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Аналізуючи забезпечення розвитку інформаційного суспільства, а також інформатизації державного управління як одного з його основних напрямів, слід зазначити, що сьогодні відчувається необхідність наукової розробки теоретичних основ інформаційно-аналітичної діяльності інформаційної політики.

Однією із ключових сторін трансформації сучасного українського суспільства, з кінця ХХ століття, стає інформаційна сфера. Зі зростаючою роллю інформаційної сфери, починають формуватися такі поняття, як інформаційна інфраструктура, інформаційні ресурси, інформаційні потоки. Інформаційний простір виходить за межі буденного суспільного життя і стає невід'ємним супутником держави та державного управління.

Безперечним фактом ХХІ сторіччя, є те що інформаційні ресурси є визначальним фактором рівня розвитку країни і її статусу в світовій спільноті. Саме з постановою таких фактів та потреб, назріла потреба у багатоглядному дослідженні проблеми формування і реалізації державної інформаційної політики та якісному забезпеченні державного управління інформаційною сферою в умовах становлення та розвитку інформаційного суспільства.

Слід відзначити, що за минулі роки реформ в сфері інформаційного простору сталися значні зміни. Відбулися спроби прийняття закону "Про

Концепцію державної інформаційної політики". В 2009 році був поданий законопроект, в якому розглядалися перспективи та можливості переходу України на новий рівень розвитку держави [Проект Закону України "Про Концепцію державної інформаційної політики" від 16.06.2009 року: <http://rada.gov.ua>]. Це давало б можливість розширити кордони співпраці з Російською Федерацією та Європейським Союзом в інформаційній сфері, здійснити якісні зміни в державному регулюванні та управлінні державою на різних регіональних рівнях; поглибити співпрацю з суспільством. В 2001 році законопроект був відхилений, що спричинило низку зауважень та протиріч з боку Європейської Ради.

Реалізація Концепції повинна була дати змогу створити політико-правові, економічні, організаційні та матеріально-технічні умови для формування сучасної моделі державної інформаційної політики. В країні повинна була вирішитися проблема браку системних державно-управлінських рішень, спрямованих на забезпечення захисту стратегічних національних інтересів на міжнародному рівні, зокрема щодо можливості контролювати і регулювати потоки інформації з закордону, з метою додержання Україною законів, прав і свобод громадян.

Розвиток державної інформаційної політики дає можливість: стабілізувати управлінські процеси держави, що покращувати функціонування державних органів влади; співпрацювати державним структурам з громадянами країнами; вихід країни на новий рівень в інформаційній сфері, що дає змогу співпрацювати з "інформаційними-гігантами", країнами які мають високий інформаційний рівень розвитку.

Кардинальна трансформація державної інформаційної політики дає змогу розвивати технології державного управління, покращення функціонування ЗМК (засобів масової комунікації). Крім того, це дає можливість закріпити свої положення на світовій політичній арені, за допомогою внутрішніх інформаційних процесів відбувається покращення зовнішніх зв'язків та стабілізація держави на світових ринках.

Труднощі України в частині підготовки фахівців в області інформаційних наук відбуваються в умовах глокалізації (діалектичне поєднання глобального та локального), яка має ряд ознак, де система управління державою повинна враховувати як внутрішню, так і зовнішню політику.

В даному контексті, важливу роль відіграє співвідношення інформаційного забезпечення та діяльності державних органів влади. На окрему увагу заслуговує вдосконалення методів інформаційного забезпечення процесу формування та реалізації інформаційної політики як складової державного управління [Управлінські рішення в органах державної влади: монографія / А. О. Дегтяр, В. Ю. Степанов, С. В. Тарабан ; за заг. ред. А. О. Дегтяра. – Харків, 2010. – С. 106].

Ефективне та стабільне функціонування державної влади як інформаційної системи, головним чином, залежить від рівня підготовки кадрів державних службовців, їхнього вміння використовувати сучасні інформаційні технічні засоби та автоматизовані системи управління. Варто звернути увагу на виникнення нових інформаційних технологій, й про-

водити з управлінськими кадрами перепідготовку з опанування нових інформаційно-комунікаційних технологій.

Отже, інформацію в управлінській діяльності державного апарату варто сприймати як сукупність різних повідомлень, відомостей, даних про відповідні процеси, факти, відносини. Різного роду інформація, відомості, систематизовані в прийнятну для використання форму, відіграють у державному управлінні виняткову роль, що дає змогу стабілізувати управлінські процеси в державі. Державна інформаційна політика дає можливість характеризувати інформаційну систему державного управління як відкриту для взаємодії з іншими інформаційними системами суспільства, що є важливим чинником розвитку інформаційної системи державного управління й усієї державної інформаційної політики в цілому.

Іманентний взаємозв'язок між розвитком інформаційної сфери та державним управлінням виявляється у наступному: інформаційна сфера виступає як важливий засіб для побудови незалежної демократичної держави з ринковою економікою та її якісний вплив на управлінську діяльність держави превалює над відповідним впливом держави; держава починає розглядати розвиток інформаційної сфери як стратегічну мету своєї управлінської діяльності.

О. А. Майор, асп., УНУ, Ужгород
politstudent@mail.ru

НІМЕЦЬКИЙ БУНДЕСРАТ В СИСТЕМІ РОЗПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ФРН

Механізм розподілу державної влади в Федеративній Республіці Німеччини (ФРН) представлений як у горизонтальній, так і вертикальній площині, що дозволяє досягнути високого рівня взаємоконтролю та взаємовпливу між владними структурами. Особливе місце в цій системі належить Федеральній раді (Бундесрату) – спільному представництву 16 земель Німеччини. Незважаючи на те, що Федеральна рада складається з представників земель, це, насамперед, вищий державний орган всієї федерації. Його рішення адресуються як окремим землям, так і федерації в цілому.

Серед численних функцій Бундесрату виділимо основні: участь у прийнятті федеральних законів; участь в ухваленні постанов Федерального уряду і загальних адміністративних інструкцій; участь у процесі здійснення контролю над виконанням федеральних законів і застосування примусових дій по відношенню до федеральних земель та ін.

Інституційна модель Бундесрату розроблялася таким чином, щоб зменшити його залежність від політичних партій. Склад Федеральної ради формується не з народних обранців шляхом виборів, а з членів діючих урядів федеральних земель. Цим підкреслюється характер Бундесрату як виконавчої структури, хоча компетенції цього державного органу далеко не обмежуються виконавчими функціями. Ця федераль-

на інституція поєднує окремі характеристики виконавчого і законодавчого органу, тому Бундесрат не можна визначити як суто парламентську вищу палату. Ротується склад Бундесрату поступово, одночасно з виборами до ландтагів і формуванням земельних урядів, тому процес роботи державного органу носить безперервний характер.

Оскільки в формуванні земельного уряду і підтримці його діяльності бере участь парламентська більшість ландтагу, то, на нашу думку, вплив політичних партій обмежити не вдалося. Діяльність Бундесрату часто розглядається під кутом зору партійних та земельних інтересів.

Правова регламентація процесу прийняття рішень у Федеральній раді намагається максимально задіяти саме інтереси земель. Кількість голосів при прийнятті рішень у Бундесраті, не є однаковою для представників усіх земель, а залежить від чисельності населення конкретної федеральної землі. Згідно з положеннями Основного закону, кожна земля в Бундесраті розпоряджається не менш ніж трьома голосами, федеральні землі з населенням більш ніж 2 млн чол. мають чотири голоси, а з населенням понад 6 млн – п'ять, більше 7 млн чол. – шість голосів.

Серед численних функцій Федеральної ради політичне значення даного державного органу найбільш повно проявляється в його участі в законодавчому процесі. Бундесрат розглядає всі законопроекти Федерального уряду та всі закони, ухвалені Бундестагом. Закони, не можуть бути прийнятими без погодження з Бундесратом, якщо вони вносять зміни до Конституції або зачіпають інтереси земель – це т. зв. "узгоджувальні закони". У всіх інших випадках Федеральна рада може подати протести щодо прийнятих законів, т. зв. "заперечувальні закони", які Бундестаг може відхилити більшістю голосів. Якщо Бундесрат направив протест більшістю в 2/3 голосів делегатів, то така ж кількість голосів потрібна й Федеральному парламенту, щоб подолати заперечення. На практиці більше половини федеральних законів не може бути прийнятими без погодження з Федеральною радою. Зважаючи на контрольні функції Бундесрату в законодавчому процесі діяльність Бундесрату може мати двоякий характер: виконувати роль як співучасника управління, так й інструмента блокування рішень. Бундесрат може відкинути законодавчі акти, якщо вони зачіпають інтереси земель, або якщо представники земельних урядів голосуватимуть відповідно до їх партійної приналежності. Наприклад, в 1994–1998-х рр. загострилася проблема партійно-політичного блокування Бундесратом законотворчої діяльності Федерального уряду і Бундестагу.

Вага партійного компоненту може залежати від співвідношення політичних сил у Бундестазі та в Бундесраті. Для налагодження діалогу між Бундестагом та Бундесратом в політичній системі ФРН створено спеціальний інститут – Узгоджувальний комітет. Комітет складається з 16 представників Бундестагу та 16 представників Бундесрату і сприяє врегулюванню спірних питань між ними.

Водночас такі політичні слабкості німецького федералізму як: можливість партійно-політичного блокування управлінського та законодавчого

процесу, повільність і непрозорість прийняття політичних рішень, обмежений простір для політики федеральних земель – зумовлюють необхідність пошуку моделей для вдосконалення складових федеративного устрою. Пропонуються різні варіанти радикального реформування Федеральної ради через регіоналізацію представництва без партійної конкуренції, або через парламентаризацію Бундесрату шляхом всенародного обрання представників земель із наданням депутатам вільного мандату.

В контексті практики функціонування Бундесрату в об'єднаній Німеччині, слід зазначити, що противага, яку створює Федеральна рада, спрямована скоріше на досягнення компромісів, включення опозиції в процес прийняття рішень, до солідарної відповідальності основних політичних сил. Федеральна рада є тим конституційним органом, який вносить додатковий елемент противаги у механізм розподілу влади в сучасній Німеччині.

А. В. Макота, студ., КНУТШ, Київ
Makota.a@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Однією із особливостей дослідження політичних процесів та явищ є використання методу чи то пак парадигми політичного маркетингу. Тобто, аналіз політики за допомогою наукового апарату економіки та, відповідно, економічних закономірностей. "Маркетинг – це складний багатоаспектний феномен, який поєднує філософію та практику бізнесу й оперує технологіями визначення потреб ринку, адаптації товару до цих потреб, а також здійснення стимулюючого впливу на поведінку споживачів" [Лікарчук Н. В. Політичний маркетинг: теорія та практика]. Фактично, маркетинг – це інструмент вивчення потреб споживачів для створення необхідних товарів та продуктів, що задовольняють ці потреби. Маркетинг тісно пов'язаний із менеджментом, він є однією зі стратегій ефективного управління. Проникнення маркетингу до політики зумовлено об'єктивно-історичними фактами: маркетинговою, споживчою та інформаційно-комунікативною революціями та процесом демократизації.

Політичний маркетинг формується на постулатах комерційного маркетингу (Ф. Котлер, Дж. Бойет) та теорії суспільного вибору (Дж. Б'юкенен, Г. Таллок, К. Ерроу). Як зазначає австралійська дослідниця Дж. Ліз-Маршмент: "політичний маркетинг фокусує увагу на двох аспектах – задоволення потреб громадян та забезпечення ефективного прийняття рішень з урахуванням інтересів учасників політичного процесу... Політичний маркетинг орієнтує державні організації на задоволення потреб громадян та створення "політичного товару", й на думку науковців це впливає на оздоровлення взаємовідносин влади та громадян" [Lees-Marshment J. Political Marketing: How to Reach that Pot to Gold].

Розрізняють кілька видів політичного маркетингу: електоральний, державний чи політико-адміністративний та міжнародний.

Електоральний політичний маркетинг зорієнтований на вивчення потреб громадян, електорату, та створення адекватного політичного товару (політичних партій, програм, ідеології, іміджу, бренду і т. п.). Його кінцева мета – **завоювати владу**, тобто продати "політичний товар", де гроші – це голоси, що конвертуються у владні посади, а покупці – виборці. *Державний політичний маркетинг* зорієнтований на **утримання влади**. В цьому виявляється кратологічний аспект державного маркетингу. З цієї точки зору, парадигма політичного маркетингу тлумачить державу як постачальника послуг необхідних громадянам, які затребувані ними. Наприклад, нових законів чи програм розвитку.

Теоретик державного управління М. Берзлі вважає, що сьогодні відбувається революція у сфері управління державою, яка знаменує перехід від "культури влади до культури сервісу" [Barzelay M. Breaking through bureaucracy: a new vision for managing in government]. Використання державного політичного маркетингу як стратегії управління зменшує рівень бюрократизації та посередництва у державному апараті, завдяки перейманню функції агрегації та артикуляції суспільних інтересів та потреб у груп тиску, груп інтересів та лобістів. Держава оминає їх, здійснюючи комунікацію з громадянами напряму, без посередників.

Дослідники Р. Майерс та Р. Лейсі обґрунтували концепцію "задоволення клієнта", що підтверджує нову суть державного управління. У своєму арсеналі державний політичний маркетинг використовує технологію "бенчмаркінгу", спрямовану на імплементацію інноваційних практик здійснення державного управління. Іншою особливістю реалізації політико-адміністративного маркетингу є забезпечення конкурентоспроможності держави, формування позитивного іміджу країни у світі. Цей процес найбільше розкриває суть поєднання економіки та політики. На державному рівні відбувається визначення та побудова стратегії розвитку країни, використовуючи маркетинговий підхід; формуються основні політичні товари зважаючи на тенденції суспільного розвитку.

Державний політичний маркетинг порівняно із електоральним спрямований на довгострокову перспективу. Набагато більше він має спільних рис, чи точніше – завдань із міжнародним (глобальним) маркетингом, якщо досліджувати його з точки зору забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних виробників та власне держави на міжнародному рівні.

Таким чином, державний політичний маркетинг – це комплекс технології та практик спрямованих на вивчення потреб громадян, формування та прийняття адекватних та ефективних політичних рішень. Використання маркетингового підходу у державному управлінні пов'язане насамперед із реалізацією концепту "держави – постачальник послуг для громадян" та досягненням цілі підвищення конкурентоспроможності країни. Відтак, владні органи, які зацікавлені у підвищенні ефективності державного управління та відповідно утримання влади, мають використовувати державний політичний маркетинг, адже він націлений на встановлення діалогу та обміну у трикутнику держава-громадяни-бізнес.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Однією із базових характеристик державної служби є принципи, на яких ґрунтується її здійснення. Принципи державної служби (від лат. "principium" – начало, основа) – це основоположні ідеї, які відбивають об'єктивні закономірності та визначають напрямки реалізації компетенції, завдань і функцій державних органів, повноважень державних службовців у системі державної служби. Характер і рівень дотримання принципів безпосередньо впливають на якість держслужби. Водночас, відсутність таких принципів тягне за собою появу в ній елементів бюрократизму, неорганізованості, беззаконня, несправедливості.

У контексті цього, український науковець В. Малиновський зазначає, що умовно принципи державної служби можна згрупувати у дві основні групи – *загальні* та *організаційно-функціональні*, які тісно пов'язані між собою. Перша група принципів розглядає держслужбу як один із основних механізмів реалізації державної влади та визначається Конституцією України і Законом України "Про державну службу". До організаційно-функціональних принципів, що визначають організаційні засади функціонування інституту державної служби, відносяться:

- єдність системи державної служби – означає, що у державі повинна впроваджуватися єдина державна політика у відповідній сфері; існує єдина законодавча база, яка регулює відносини у сфері держслужби; функціонування різноманітних посад державних службовців здійснюється у межах однієї, скоординованої з єдиного керівного центру системи;
- політична нейтральність державної служби передбачає заборону на створення та діяльність в органах державної влади осередків будь-яких політичних партій, а самі держслужбовці в процесі виконання своїх службових обов'язків не повинні керуватися політичними або ідеологічними упередженнями, мають займати позицію нейтралітету в політичній боротьбі партій;
- рівність доступу до державної служби передбачає, що право на держслужбу повинні мати громадяни незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, політичних поглядів, релігійних переконань, місця проживання, які одержали відповідну освіту і професійну підготовку, а також пройшли у встановленому порядку процедуру відбору;
- ієрархічність системи держслужби характеризується системою відносин, побудованих на засадах чітко встановленої підлеглості нижчих органів державної влади вищим, нижчих за посадою державних службовців – вищим, а також передбачає створення вертикалі управління з чітким розподілом завдань, повноважень і функцій та унормування підпорядкованості, підзвітності і підконтрольності;
- уніфікованість державної служби встановлює основні процедури організації роботи державних службовців і передбачає існування єдиних

для всіх держслужбовців порядку проходження державної служби; системи та класифікації посад державних службовців; типових професійно-кваліфікаційних характеристик; загальних стандартів держслужби; загальних прав, обов'язків, гарантій, заохочень держслужбовців; загальної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації держслужбовців; загальних підстав припинення державної служби тощо;

- стабільність інституту державної служби полягає в його незмінності та спадковості в умовах перманентно змінної політичної влади;
- ефективність держслужби означає необхідність її функціонування в режимі досягнення поставлених цілей з мінімально можливими витратами матеріальних і фінансових ресурсів [Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. – К., 2005. – С. 162].

Сучасна система прийому на державну службу передбачає, що призначення на посаду здійснюється не за бюрократичними, політичними рекомендаціями, а на підставі ділових і особистих якостей, компетентності та кваліфікації кандидата, результатів іспитів тощо. Так, ще у 1883 році в США було прийнято Закон Пендлтона, що вводить у практику принцип складання спеціальних іспитів для бажаючих зайняти адміністративну посаду [Батрименко О. В. Бюрократія в сучасному суспільстві: сутність, роль і тенденції розвитку. – К., 2012. – С. 164].

У вітчизняному законодавстві основні принципи державної служби визначені у Законі України "Про державну службу". Однак, із прийняттям у 2011 році нової редакції зазначеного закону перелік принципів був дещо змінений шляхом їх доповнення та узагальнення. Зокрема у ст. 3 Закону України "Про державну службу" від 16 грудня 1993 року зазначалось, що "державна служба ґрунтується на таких основних принципах: служіння народу України; демократизму і законності; гуманізму і соціальної справедливості; пріоритету прав людини і громадянина; професіоналізму, компетентності, ініціативності, чесності, відданості справі; персональної відповідальності за виконання службових обов'язків і дисципліни; дотримання прав та законних інтересів органів місцевого і регіонального самоврядування; дотримання прав підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян [Закон України "Про державну службу" // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490].

У свою чергу, у редакції Закону від 17 листопада 2011 року (набирає чинності з 1 січня 2014 р.) принципами державної служби визначено: верховенство права; патріотизм та служіння Українському народу; законність; рівний доступ до державної служби; професіоналізм; доброчесність; політична неупередженість; прозорість діяльності; персональна відповідальність державного службовця [Закон України "Про державну службу" // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 26. – Ст. 273].

Таким чином, при розгляді теоретичних засад державної служби (у т. ч. її завдань, функцій, видів, принципів тощо) досить важливим є врахування дискусійності та неоднозначності багатьох аспектів цього питання, що свідчить про незавершеність процесу становлення інституту державної служби в Україні, одночасний вплив на неї радянського минулого та сучасних світових тенденцій.

**ДО ПИТАННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ
ЗА ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОГО ВЛАДИ
І МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

Налагоджена взаємодія між органами державної влади і місцевого самоврядування та громадянами, а контроль з боку громадськості за діяльністю влади є однією з ознак розвиненої демократичної системи. Народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади, він здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та місцевого самоврядування. Тобто держава – це громадяни з їхніми інтересами, прагненнями, об'єднаннями, самоорганізацією і самоуправлінням [Малиновський В. Я. Державне управління : навчальний посібник. – К., 2003. – С. 185].

Головним завданням держави, причинами її виникнення є задоволення інтересів та потреб громадян, захист їх життя та майна. Держава в руках народу є інструментом для досягнення цілей, а її розвиток – загальнонаціональним пріоритетним завданням минулих, теперішніх та майбутніх поколінь.

Як держава впливає на суспільство, тенденції його розвитку, створюючи сприятливі умови громадським інститутам, надаючи їм права, так і громадяни впливають на державу особисто і за допомогою громадських інститутів, схвалюючи або протестуючи проти державних рішень чи політики. Закономірно, що вони є настільки взаємозалежними один від одного, адже розвиток суспільства відбувається за умов єдності та боротьби протилежностей між соціумом та державою, між прагненням до необмеженої свободи та необхідністю обмежень в ім'я організації суспільного життя.

Гармонійність розвитку держави та суспільства значною мірою залежить від відповідності дій та напрямів розвитку між цими двома елементами системи. Для свого успішного функціонування і розвитку держава гостро потребує постійного узгодження своїх дій із суспільними потребами та інтересами. Існує цілий ряд інститутів, що покликані здійснювати це узгодження, але з боку громадськості їх не так багато, безперечно головним і найбільш потужним засобом є громадський контроль.

Термін "громадський контроль" все активніше використовується в сфері державного управління. Громадський контроль є одним з видів соціального контролю, здійснюваний громадянами і інституційними структурами громадянського суспільства з метою виявлення і припинення різних видів зловживання владою. Він є важливою формою реалізації демократії і способом залучення населення до управління суспільством та державою [Державне управління : навчальний посібник / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна ; за ред. А. Ф. Мельник. – К., 2003. – С. 149].

Згідно зі статтею 38 Конституції України "громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та

місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування". Така конституційна норма передбачає як у теоретичному, так і в практичному контексті громадський контроль за органами державного управління і місцевого самоврядування [Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141].

Громадський контроль є не тільки невід'ємною складовою державного управління та місцевого самоврядування, але й дуже важливим чинником розвитку громадянського суспільства. Він потрібний перш за все самій публічній владі, щоб підвищити ефективність своєї діяльності та забезпечити додаткові заходи її захисту від захоплення впливовими політичними й економічними групами. Громадський контроль дозволяє за рахунок суспільної участі більш оперативно і ефективно вирішувати актуальні проблеми, підвищуючи тим самим авторитет діючих владних структур.

Завдання громадського контролю полягає у тому, щоб не допустити дій контрольованих суб'єктів за межами законності й правопорядку, попередити можливі відхилення від намічених цілей, а також інтересів суспільства та його суб'єктів, а у разі появи цих відхилень усунути їх негативні наслідки [Крупник А. С. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/tpdp/2007-1/07kassmz.htm/07kassmz.htm>].

Особливістю громадського контролю як однієї з форм участі громадян у прийнятті суспільно-політичних рішень є можливість коригування і безпосередньої участі у формуванні та реалізації рішення з метою максимального задоволення своїх інтересів або їх захисту, причому громадський контроль здійснюється як на місцевому, так і на загальнодержавному рівні. Звідси випливає, що громадський контроль має важливе значення для всієї держави, ефективності проведення реформ, а недостатня увага з боку держави до громадських ініціатив віддаляє її від громадян, знижує ефективність задоволення громадських інтересів і спричиняє зростання негативних настроїв у суспільстві, що в найгіршому випадку може призвести до руйнації самої держави.

Закономірно, що держава як форма організації суспільства перестає існувати, якщо недостатньо задовольняє запити своїх громадян, адже суспільство для держави є зовнішнім середовищем, в якому вона існує, а якщо організм не здатний адаптуватись до змін у зовнішньому середовищі він помирає. Тому держава має реагувати максимально швидко на всі зміни і тенденції, які панують у суспільстві, адже держави розвиваються не відповідно до внутрішнього стану, а реагуючи на зміни зовнішнього середовища, яким в даному випадку є суспільство.

Отже, громадський контроль як одна з ключових функцій громадянського суспільства виступає у якості форм соціальної активності громадян, тобто їх безпосередньої участі у публічній політиці як сфері комунікації між владою і громадянами, а також сприяє стійкому розвитку соціальної системи.

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ДЕРЖАВНОЇ ЕТНОПОЛІТИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Своєрідність предмету дослідження детермінує і методи, які доцільніше застосовувати в його проведенні. Невід'ємними складовими державної етнополітики в Україні є такі два напрямки: а) регулярний моніторинг і аналіз поточної ситуації у міжнаціональній сфері; б) активне залучення науковців до розробки експертних рекомендацій з етнополітичної проблематики. Історичний досвід засвідчив, що етнодержавотворення успішніше на основі спеціальних програмно-цільових проєктів, на виконання яких спрямовані не лише фінансові, а й організаційно-управлінські та інформаційно-інтелектуальні ресурси. Воно повинне здійснюватися під керівним началом держави, органів регіональної і місцевої влади. Особливо це стосується суспільства з поліетнічним складом населення, яке історично склалося в Україні. Події у деяких пострадянських державах показали, що там, де такі процеси не регулюються, виникають конфлікти на етнічному ґрунті. Саме у зв'язку з цим організоване суспільство, тобто суспільство, яке функціонує й історично розвивається на засадах верховенства права, культури міжнаціональної толерантності, міжкультурного та міжетнічного діалогу, через посередництво фахового аналізу повинне дієво впливати на стихійні процеси з метою упередження конфліктних ситуацій як для держави (органів влади), так і всього населення країни (співтовариства громадян). У даному зв'язку актуалізується завдання системного впровадження у практику управління даною сферою програмно-цільової методики, яка синтезує в собі належне науково-теоретичне забезпечення і практичну реалізацію цільових стратегій етнонаціонального розвитку.

Можна з упевненістю стверджувати, що програмно-цільова методика дослідження соціальних явищ даного типу доцільніша саме у нашому випадку. Як відомо, у предметі кожної наукової дисципліни ніби акумулюються ключові аспекти її об'єкта і в концентрованому вигляді формуються методологія і методика та визначається дослідницький інструментарій аналізу сутності об'єкта, який розглядається. А це дає ще більше справедливих приводів твердити про спорідненість чи розбіжність наук, що мають один і той же об'єкт, чи у яких збігаються певні складові елементи об'єкта дослідження. Тоді стає зрозумілішим, чи можлива взагалі взаємодія цих наук, і в яких параметрах вона може здійснюватися. Як визначає відомий фахівець з проблем етнології О. Картунов, предметом етнополітології саме з позицій програмно-цільового методу досліджень відповідних процесів є аналіз етнополітичної сфери людського буття, виявлення тенденцій етнополітичних процесів, вивчення діяльності етнонаціональних спільнот, їх співжиття і співпраці між собою та державою. І з ним не можна не погодитися. На наш погляд, "міжнаціо-

нальне буття", в цілому, та "діяльність етнонаціональних спільнот" (і не тільки в політичному ареалі), зокрема, є тими точками дотику, де збігаються і активно взаємодіють етнополітологія та етносоціологія. Нагадаємо у цьому зв'язку, що предметом останньої є вивчення соціальних аспектів розвитку та функціонування етнічних спільнот, взаємозв'язків особистості, що включена у ці спільноти, та соціального середовища. Фахівці відзначають, що за багатьма параметрами соціогуманітарні науки розвиваються у взаємодії і взаємодоповнюваності. Стосується це й таких наукових дисциплін, як етнологія і етносоціологія. Зокрема, В. Євтух вказує, що предмет вивчення етнології значно ширший, аніж – соціології. Разом з тим, у них є спільний об'єкт для взаємодії – етнонаціональні спільноти – у поліетнічному складі населення України.

Справедливим буде зауважити, що програмно-цільова методологія, ґрунтовно розроблена в економічній та соціологічній науках, поки що не знайшла належного впровадження в етнології, а отже й у етнонаціональній політиці. Огляд відповідних джерел свідчить лише про мінімально-вибіркове застосування цього методу. Так, зокрема, у працях окремих вітчизняних вчених йдеться про методологію системно-синергетичного підходу, коли аналізуються механізми контролю етнічних конфліктних ситуацій. Те ж саме стосується аналізу параметрів порядку систем, які самоорганізуються. На думку фахівців, зазначений метод вельми перспективний у плані посилення впливу мережевого методу при вивченні горизонтальних соціальних зв'язків та їх впливу на управлінські рішення. В ідеальному варіанті кінцевим результатом програмно-цільового методу дослідження етнонаціональних процесів повинно бути не лише осмислення чи переосмислення того, що відбулося, його якісна історикопізнавальна оцінка. Що важливіше, кінцевим продуктом мають бути і конкретні рекомендації стосовно нових державно-координаційних рішень. Для більшої наочності дамо їм узагальнююче визначення: "програмно-цільові документи". Умовно їх можна поділити на дві великих групи. Першу складають загальнодержавні чи регіональні програми якихось пріоритетних комплексних заходів у сфері етнополітики Української держави (розраховані переважно на тривалу перспективу – 10–15 років). Другу – більш локальні і короткотерміновіші програми розвитку або трансформації окремих напрямів етнічних процесів, наприклад, із захисту корінних народів, яким загрожує зникнення з поліетнічної мапи України. Теж саме стосується програм з облаштування й інтеграції в українське суспільство раніше депортованих національних меншин. А все це – органічні складові досягнення основної мети – на основі реальних програмно-цільових інструментів долати в етнополітичній царині небезпечні рецидиви історичного минулого.

Отже, програмно-цільовий метод має утвердитися як один з головних засобів дослідження державної етнополітики. Побудовані на його основі розробки у галузі етнології послужать якісному оновленню базової системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління поліетнічністю в Україні.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ В СУЧАСНОМУ ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

На початку ХХ ст. у країнах пострадянського простору розпочинається процес становлення демократії. Одним з виразів, що характеризують даний період, є поняття демократичного транзиту. Саме термін "транзитний" у перекладі з англійської "transitional" означає перехідний, транзитний. Засновником транзитології можна назвати американського політолога Д. Растоу. Перехід до демократії (демократичний транзит) розуміється як тимчасовий процес. Політологи "демократичний транзит" трактують як процес трансформації посттоталітарних суспільств, що має на меті заснування політичної демократії. Він є нечітким періодом часу, що протікає між падінням тоталітарного режиму і моментом, коли важелі влади виявляються під повним контролем демократичного режиму, що змінює його. Цей період зазвичай завершується, коли дана демократія наділяє себе законними інститутами і конституцією, коли демократичні керівники забезпечили своє верховенство, визнане армією і номенклатурою, що робить можливим мирний перехід влади. Але сам термін "демократичний транзит" вимагає встановлення низки критеріїв, до яких можна віднести причини, тривалість, періодизацію, зовнішньополітичний аспект та результати. Демократичний транзит – політичний процес, що відбувається в існуючому правовому полі держави та супроводжується зломом інститутів політичного режиму, що відживає, встановленням і зміцненням широкої мережі демократичних інститутів громадянського суспільства й посиленням демократичних функцій державно-владних структур. Демократичний транзит – процес трансформації посттоталітарних суспільств, що має на меті заснування демократії. Він охоплює весь спектр суспільних відносин, а саме: політику, економіку, соціальну структуру, управління, культуру та духовну сферу. Основною причиною зміни політичних режимів є політична та соціально-економічна криза в суспільстві. С. Хантінгтон вводить поняття "хвиля демократизації", під якою розуміє певні завершені цикли переходу до демократичних режимів. У своїй книзі "Третя хвиля. Демократизація в кінці ХХ ст." (1991 р.) він пропонує таку періодизацію: перший підйом хвилі (1828–1926 рр.), перший спад (1922–1942 рр.), другий підйом (1943–1962 рр.), другий спад (1958–1975 рр.), третій підйом (1974 р. – і до сьогодні). Під час першого підйому (1828–1926 рр.) хвилі відбувається період становлення демократичних інститутів. Запроваджуються вибори як демократичний інститут. Спочатку чоловіки отримують право голосу: відміняється майновий ценз, залишається тільки віковий.

У багатьох країнах встановлюються більш демократичні форми правління – конституційні монархії і республіки. Припиняють своє існування Російська, Австро-Угорська, Німецька імперії. Значну роль у процесі демократизації відіграли політичні партії, що в більшості країн виникають у XIX ст. Ірландія, Ісландія, Швейцарія отримують незалежність. Тобто це початковий період становлення елементарних державних демократичних інститутів в індустріальних країнах. Перший спад демократичної хвилі відбувається в 1922–1942 рр. Це період встановлення тоталітарних, фашистських, комуністичних режимів. В Італії приходить до влади Муссоліні, в Німеччині – Гітлер (після чого припинила існування Веймарська республіка). Воєнні перевороти та скасування демократичних режимів відбулися в Польщі, країнах Прибалтики. Фашистські режими встановлюються в Австрії, Чехії, Греції, Португалії, Іспанії. Це період антидемократичних рухів і встановлення тоталітарних режимів, що відбуваються на фоні економічної та політичної кризи в державах. Друга світова війна сприяла появі другої хвилі демократизації (1943–1962 рр.). Цей період характеризується крахом колоніальної системи і появою нових незалежних держав. Сформувалися нові національні уряди з елементами демократичних інститутів в країнах Європи, Латинської Америки, в Японії, Кореї. Слід зазначити, що в окремих новоутворених країнах були встановлені воєнні диктатури; на Філіппінах, в Індії демократичні режими проіснували недовго. Отже, друга хвиля демократизації характеризувалася передусім звільненням країн від колоніальної залежності і появою на карті світу нових незалежних держав з власною системою управління. Другий спад (1958–1975 рр.) характеризується встановленням у цілій низці країн авторитарних режимів. Зміни відбулися перш за все в країнах Латинської Америки. Антидемократичні процеси відбуваються в азіатських країнах: Пакистані, Кореї, Індонезії, Філіппінах, Турції та ін. Останній період деколонізації призвів до встановлення в африканських країнах авторитарних режимів. Третя хвиля демократизації розпочинається падінням португальської диктатури в середині 1970-х рр. У країнах Азії і Латинської Америки відбувається лібералізація авторитарних режимів та перехід до демократії. У кінці 80-х рр. XX ст. демократична хвиля охопила країни "соціалістичного табору". На зміну однопартійності приходить багатопартійність, відбуваються альтернативні вибори (за участю кількох кандидатів). На політичній карті з'явилося багато нових демократичних держав. За характером демократичних перетворень С. Хантінгтон виділяє три варіанти демократичного транзиту: трансформацію, зміщення та заміщення. Головним завданням державного управління в умовах демократичного транзиту полягає в системній трансформації перехідних суспільств, які природно зорієнтовані на взаємодію державних інститутів і громадянського суспільства в процесі вироблення та реалізації загальних рішень, що запобігає появі та розгортанню суспільно-політичної кризи.

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГРОМАДЯН НА РИНКУ ПРАЦІ

Конкурентоспроможність конкретної людини, підприємства та економіки держави в цілому залежить від пріоритетів державної політики в галузі освіти та професійного навчання кадрів, від якості освітніх послуг, їх відповідності потребам отримувачів та задоволеності потреб соціуму в цілому тощо. Знання у сучасному суспільстві застарівають надзвичайно швидко, в т. ч. через активне впровадження інноваційних технологій.

У більшості розвинених країн цим проблемам приділяється значна увага з боку держави. Пріоритети у їх вирішенні пов'язані не лише зі створенням можливостей для навчання дорослих, а й з зацікавленням у власному розвитку, професійному вдосконаленні. В Україні останнім часом акценти в державній політиці також зміщуються у напрямку вирішення проблем підвищення конкурентоспроможності громадян на ринку праці. Про це свідчить прийняття низки законодавчих та нормативно-правових актів. Закон України "Про зайнятість населення" від 5. 07. 2012 року № 5067-VI одним з пріоритетів державної політики визначає сприяння підвищенню професійного рівня працездатного населення відповідно до суспільних потреб [Закон України "Про зайнятість населення": <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>]. Відповідно до Програми сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць до 2017 року (затвердженої Постановою КМУ від 15.10.2012 року № 1008) пріоритетними завданнями є: розроблення та запровадження методик професійного навчання дорослого населення, сприяння запровадженню новітніх програм, засобів і технологій професійного навчання [Програма сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць до 2017 року: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1008-2012-%D0%BF>]. Стратегія державної кадрової політики на 2012–2020 роки (затверджена Указом Президента України від 1.02.2012 року № 45/2012) визначає необхідність запровадження системи безперервного професійного навчання кадрів [Стратегія державної кадрової політики на 2012–2020 роки: <http://zakon.rada.gov.ua/go/45/2012>].

Вивченню теоретичних і прикладних аспектів підвищення конкурентоспроможності громадян на ринку праці присвячена низка наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених (С. Бандура, О. Грішної, Ю. Деражне, А. Колота, Ю. Маршавіна, П. Новікова, В. Петюха, В. Савченка, В. Скульської, В. Шеметова ін.).

У сучасних умовах одним з напрямів підвищення конкурентоспроможності громадян на ринку розглядається розвиток неформальної освіти. Так, Закон України "Про професійний розвиток працівників" від 12.01.2012 року № 4312-VI вводить поняття "неформальне професійне навчання працівників", що означає набуття працівниками професійних

знань, умінь і навичок, не регламентоване місцем набуття, строком та формою навчання [Закон України "Про професійний розвиток працівників": <http://zakon.rada.gov.ua/go/4312-17>]. Цим Законом визначено, що для організації підтвердження результатів неформального професійного навчання працівників у складі державної служби зайнятості створюються центри визнання результатів неформального професійного навчання. Такі Центри забезпечують організацію підтвердження професійної кваліфікації працівника за результатами неформального професійного навчання. Для цього вони залучають навчальні заклади державної служби зайнятості, інші професійно-технічні навчальні заклади, підприємства, організації, установи, які мають ліцензію на право здійснення освітньої діяльності за визначеними професіями. Результати неформального професійного навчання підтверджуються документом встановленого зразка про присвоєння або підвищення робітничої кваліфікації.

Особлива увага в оновленій законодавчій та нормативно-правовій базі приділяється питанням конкурентоспроможності осіб віком старше 45 років. Вищезгаданим Законом України "Про зайнятість населення" визначено, що особи віком старше 45 років, страховий стаж яких становить не менше 15 років, мають право до досягнення встановленого статтею 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" пенсійного віку на одноразове отримання ваучера для підтримання їх конкурентоспроможності шляхом перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності. Вибір професії (спеціальності) із затвердженого переліку, форми та місця навчання здійснюється особою. Вартість ваучера встановлюється в межах вартості навчання, але не може перевищувати десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом. Ваучер є документом встановленого зразка, що дає особі право на перепідготовку, підготовку на наступному освітньо-кваліфікаційному рівні, спеціалізацію, підвищення кваліфікації у навчальних закладах чи у роботодавця [Закон України "Про зайнятість населення"].

Ми бачимо, що всі проаналізовані положення документів спрямовані на створення можливостей для реалізації різноманітних форм та видів навчання дорослих, забезпечення доступності та неперервності освіти впродовж життя.

Отже, проблеми підвищення конкурентоспроможності громадян на ринку праці набувають все більшої актуальності і як предмет наукових досліджень, і як об'єкт нормативно-правового урегулювання, і як складова життєдіяльності "пересічного громадянина". Разом з тим, з будь-якої точки зору, існує ряд завдань, які потребують першочергового вирішення з боку державних та громадських інституцій. Це не лише розвиток відповідної нормативно-правової бази, а й створення та реалізація програм для різноманітних категорій населення, спрямованих на підвищення їх конкурентоспроможності тощо.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ПРАВОЗАХИСТУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сьогодні в Україні достатньою мірою відчувається необхідність в науковому підході при визначенні державної політики в будь-якій галузі суспільного життя, а особливо в сфері правозахисту. Права і свободи людини і громадянина без державної політики та законів взагалі не можуть бути захищені, оскільки будуть лише теоретичною конструкцією. Водночас, суспільно-політичне життя доводить, що одне конституційно-правове та законодавче забезпечення прав людини може залишитись лише пустою формальною декларацією, яка на практиці співіснує з маніпулюванням або нехтуванням законодавчими нормами. Це не веде до дотримання прав людини. Тому основним гарантом невідчужуваних прав людини є держава, а захист та забезпечення прав особи постають як вихідне призначення всіх державних інститутів і, відповідно, державної політики. Цей обов'язок згідно із концепцією таких класиків лібералізму, як Дж. Локка, Т. Пейна, А. Токвіля, Б. Константа, І. Бенґама впливає вже із самої мети створення держави, що і обґрунтовує її роль як гаранта невідчужуваних прав людини. Отже, розгляд питання про правозахисні аспекти державної політики неможливий без звернення до результатів наукового пізнання, синтезу методів пізнання та аналізу історичних витоків цих аспектів.

Безперечно, погляди щодо обов'язку держави гарантувати права людини і громадянина висловлювались ще у стародавніх філософських концепціях. Вже у Біблії містяться положення про цінність і недоторканність людського життя, рівність людей. В античних державах і країнах Давнього Сходу рівність людей обґрунтовувалася однаковими природними умовами їхнього походження з Космосу, "неба". Однак, завершений вигляд ці ідеї отримали у добу Відродження та Просвітництва у теорії природного права, яка дозволила оцінювати з позицій справедливості діюче в державі позитивне право.

Звісно, ідейними основоположеннями питання правозахисної державної політики слід вважати природно-правову та позитивістську концепції прав людини, що у сучасній теорії та конституційній практиці гармонійно поєднуються у реалізації принципу гарантування прав людини і громадянина державою. На основі цих концепцій формуються різні моделі державного управління. Зокрема, яскраво проявляється відмінність у розумінні захисту прав людини в межах англо-саксонських та континентально-європейських правових систем. Та в розробці національної моделі правозахисту в Україні, зіставлення зарубіжного та вітчизняного досвіду державної політики у сфері захисту прав людини за допомогою застосування порівняльного методу, сприятиме вирішенню проблеми адаптації світових стандартів до українських реалій і запозичення необхідного досвіду.

Взагалі, для визначення напрямку правозахисної політики держави необхідно застосовувати комплекс загальнонаукових методів пізнання, зокрема аналізу, узагальнення, дедукції, абстрагування. До цієї ж групи необхідно віднести і діалектичний метод необхідний для вивчення суперечностей сучасної державної політики у сфері правозахисту з метою їхнього уникнення та усунення з політичної практики.

Для визначення пріоритетів державної політики має використовуватись і ряд теоретичних підходів. Зокрема, інституційний підхід дозволяє з'ясувати особливості виконання своїх функцій різними органами державної влади, визначити формалізовані процедури захисту прав людини, окреслені у законодавстві.

Процедурний підхід дасть змогу розглянути окремі механізми захисту прав людини, зокрема порядок розгляду звернень громадян, антикорупційні заходи, підвищення поінформованості населення тощо.

Важливе значення має застосування системного підходу, що дозволяє побачити проблему захисту прав людини в комплексі, розглянути державну політику як систему заходів, що мають тривалий характер, зважену стратегію політичного розвитку, визначити широту правозахисної діяльності та її залежність від інших сфер життя суспільства. Для характеристики окремих елементів правозахисту та їхньої ролі можна використати структурно-функціональний метод.

На вивчення цілісності та саморозвитку системи правозахисних заходів спрямований синергетичний метод, що робить акцент на її інтегративному характері та цінності кожного окремого елемента.

Серед більш вузьких прийомів науки державного управління слід звернути увагу на теорію раціонального вибору, вихідним принципом якої є пошук шляхів максимізації соціальної вигоди в умовах різноманітних інтересів та обмежених ресурсів, що цілком актуально для неоднорідного пострадянського суспільства. В Україні не існує соціальної згоди щодо сутності та пріоритетності різних прав людини, тому кінцевою метою державної політики у цій галузі є досягнення консенсусу і забезпечення стабільності суспільного розвитку.

Цікавою для побудування державної політики в сфері правозахисту є інкрементальна (прирісна) теорія Ч. Ліндблума щодо поетапності прийняття політичних рішень. Так, аналіз державної політики слід здійснювати, порівнюючи її не з нормативним теоретичним ідеалом, а з попередніми етапами її здійснення. Це дозволить прослідкувати еволюцію та позитивні зрушення у здійсненні правозахисної діяльності, уникнути зайвої критичності та скептицизму щодо оцінок ефективності державної політики.

Також доцільно застосовувати динамічний та комплексний методи в розробці державної політики в галузі захисту прав людини у зв'язку з постійною змінюваністю сутності та обсягу прав людини у ході історичного розвитку.

Отже, наша держава лише вибудовує державну політику у сфері правозахисту, тому на увагу заслуговують усі можливі наукові способи узагальнення філософського аналізу знань, досвіду, проблем гарантування

прав людини, необхідних для вироблення рекомендацій щодо шляхів вдосконалення правової системи політичними заходами. Отриманні знання в наукових дослідженнях неодмінно мають скласти основу довгострокової і ефективної державної політики України в сфері правозахисту, за допомогою яких було б окреслено цілі та завдання політики, визначено напрям розвитку нашої держави із врахуванням як досвіду зарубіжних держав, так і специфіки політичної системи перехідного типу.

К. М. Семенюк, асп., КНУТШ, Київ

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЮВЕЛІРНОЇ СФЕРИ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, коли державна система управління стоїть на порозі нового етапу адміністративної реформи та враховуючи, що наша країна прагне ввійти до Європейського співтовариства, актуальним стає питання контролю за якістю та безпекою товарів (робіт, послуг), що надходять на споживчий ринок України та підвищення результативності державної системи за якістю та безпекою товарів (робіт, послуг) щодо реалізації гарантій законності, передбачених ст. 42 Конституції України.

Відповідно до норм міжнародного права Україна бере участь у міжнародному співробітництві у сфері здійснення господарської діяльності пов'язаної з обігом дорогоцінних металів та каміння. Основою міжнародної діяльності України є співробітництво з міжнародними організаціями, що утворені у співдружності країн з метою вирішення питань, пов'язаних з випробуванням і клеймуванням виробів з дорогоцінних металів.

На даний час до таких організацій відносяться Конвенція з питань випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів (Convention on the Control and Marking of Articles of Precious Metals), або Віденська конвенція за місцем її підписання, та Міжнародна асоціація пробірних служб.

Також однією з форм міжнародного співробітництва є участь України в Міжнародній асоціації пробірних служб (IAAO), в особі Державної пробірної служби України. IAAO є форумом для обміну інформацією та розвитку технічного співробітництва між уповноваженими державними пробірними службами. Її історія сягає 1992 року, коли була утворена Асоціація європейських пробірних служб (АЕАО).

Ринок ювелірної продукції в Україні стрімко зростає. Сфера оцінки якості такої товарної групи, як ювелірні вироби є діяльністю з високим ступенем ризику для суспільства, оскільки невідповідність ювелірних виробів вимогам щодо належної якості несе значні фінансові збитки для споживачів. Зростають ризики потрапляння на ринок продукції, що не відповідає вимогам якості та постійних порушень вимог обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння разом із зростанням обсягів виробництва ювелірної продукції.

Якість товару є основою будь-якого виробництва, аксіома правильної торгівлі й головна умова для успішного бізнесу. В умовах співпраці України в СОТ і прагненням стати рівноправним членом Європейського Співтовариства одним із суттєвих ризиків є поява на вітчизняному ринку ювелірних товарів, які не забезпечують належну якість, зокрема, виробів із країн Південно-Східної Азії, Близького Сходу, окремих країн басейну Індійського океану, а також виготовлення власної продукції, яка не відповідає вимогам щодо якості, безпеки, надійності, гігієни.

В Україні дослідження якості та безпечності виробів із дорогоцінних металів перебувають на початковій стадії. Проте зацікавленість цими проблемами міжнародного співтовариства значно більша. Серед зарубіжних науковців найбільш відомі М. Thompson, Christopher W. Corti, S. Henderson, D. Manchanda, Row Rushforth та ін. Одним з основних напрямків реалізації державної політики у цій сфері є технічне регулювання – стандартизація та оцінювання відповідності. Вивченню цієї проблеми, теоретичним та методологічним аспектам технічного регулювання приділяли увагу немало українських науковців, зокрема: Р. В. Бичківський, П. Г. Столярчук, Л. С. Кириченко, Н. В. Мережко. Але у своїх дослідженнях вони окремо не розглядали проблематику стандартизації сплавів з дорогоцінних металів, як окремий напрямок контролю за якістю та безпечністю ювелірних виробів з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння.

ЄС досить активно пропагує принципи лібералізації та вільної торгівлі, закликає суворо дотримуватись правил та угод СОТ, сповідує вільну та чесну конкуренцію, на практиці досить ефективно захищає внутрішній ринок від товаровиробників із третіх країн. Для цього використовуються різноманітні механізми – від затягування переговорів із третіми країнами про допуск товарів та режим їх реалізації на ринках ЄС, відхилення від виконання рішень у рамках СОТ до прямої заборони на імпорт деяких товарів на основі недотримання європейських норм, правил та стандартів, технологій виробництва тощо. Постійно вживаються заходи для захисту внутрішнього ринку України від контрабандної та фальсифікованої продукції в ювелірній сфері, захисту економічних інтересів держави, а також підтримки національних постачальників і виробників ювелірних товарів, що гарантують якість продукції, яка реалізується під їхніми торговими марками. Ці заходи вживаються спільно з структурними підрозділами Міністерства фінансів України, Службою безпеки України та Державним комітетом України з питань стандартизації та сертифікації у межах своїх повноважень.

Адже, тільки відповідно до Законів України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними", та "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" встановлюються кваліфікаційні, організаційні, технологічні та інші вимоги для провадження господарської діяльності з виготовлення виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення, напівдорогоцінного каміння, торгівлі виробами з дорогоцінних мета-

лів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння.

Однією із проблем стандартизації є біле золото – ювелірний матеріал, сплав золота з іншими компонентами (паладієм, сріблом, нікелем, цинком, платиною), які надають йому білого кольору. Як відомо, сплави золота білого кольору системи Au-Ni-Zn-Cu та Au-Ag- Ni-Zn-Cu багаторазово досліджувалися в наукових лабораторіях Радянського Союзу (незважаючи на обмежений асортимент указаних сплавів, упроваджених на радянських підприємствах, номенклатура експериментальних композицій була дуже великою). Наприклад, для сплавів білого кольору 585 проби у результаті давно проведених досліджень було встановлено, що легування сріблом цих сплавів доцільне, але при цьому сума нікелю й цинку має бути близько 16 %, а вміст срібла – менше вмісту міді: тоді сплав має білий колір низької насиченості. У випадку, якщо вміст срібла перевищує вміст міді, сплав жовтіє (збільшується насиченість кольору) навіть при збільшенні вмісту нікелю з цинком понад 17 %.

На сьогодні розроблено нові сплави, в яких як "відбілюючу" складову додатково використовують марганець або хром і залізо. У цих сплавах паладій або не міститься, або його доля гранично мала. Для них характерна складна пластична деформація й оброблюваність. Крім того, в багатьох випадках виникають проблеми щодо отримання інтенсивного білого кольору виробів. Поверхні, що потьмяніли й потріскані, доводиться виправляти родієвим покриттям.

Торгово-промислові нормативи, що спрямовані на обмеження вмісту нікелю у виробах і товарах побутового призначення, діють нині не лише в Європі, а й в Японії, Китаї та інших країнах. У США поки що не розроблені стандарти, які обмежують вміст нікелю у ювелірних виробах, проте в маркувальному ярлику обов'язково зазначається інформація щодо наслідків його негативного впливу на організм. Із метою зближення законодавства й адміністративних установок країн- членів ЄС у сфері обмежень щодо торгівлі та порядку використання певних небезпечних речовин і препаратів була прийнята Директива Європейського парламенту та Ради ЄС № 94/27/ЄС від 30 червня 1994 р. У змінах до цього документу йдеться про те, що нікель та його сполуки не можуть використовуватися:

- у опорних збірних вузлах, що вставляються у вушні проколи й інші проколи людського тіла в процесі епітелізації утвореної під час проколу поверхні рани, незалежно від того, будуть вони згодом видалені чи ні, за винятком випадків, коли вказані опорні вузли є гомогенними і маса нікелю в загальній масі не досягає 0,05 %;

- у виробах, що безпосередньо та протягом тривалого часу контактують зі шкірою (наприклад: сережки, намиста, браслети й ланцюжки, ножні браслети, кільця, наручні браслети й ремінці годинників і застібки, заклепки, застібки-блискавки й металеві деталі, що використовуються в предметах одягу), у випадках, коли швидкість виходу нікелю з деталей названої продукції перевищує 0,5 мікрограмів/см на тиждень;

- у наведеній вище продукції, що має покриття, яке не містить нікелю, проте такого покриття недостатньо для того, щоб швидкість виходу

нікелю з деталей цих виробів, що безпосередньо або протягом тривалого часу контактують зі шкірою, перевищує 0,5 мг/см на тиждень щонайменше протягом двох років нормального носіння продукту.

Таким чином, продукція, яка не відповідає викладеним вище вимогам, не може бути виставлена на ринок у країнах Євросоюзу. Тому все частіше нікель у білому золоті замінюється паладієм. У США підхід до проблеми більш стриманий: необхідно тільки під час маркування виробів указувати, що вони містять нікель.

У більшості європейських країн введено обов'язкову перевірку та клеймування виробів незалежним органом контролю. Водночас у кожній з них розроблені та прийняті власні технічні вимоги до якості дорогоцінних металів та виробів з них з урахуванням місцевих традицій та особливостей культури. Наявність таких відмінностей створювала проблеми та незручності в операціях міжнародної торгівлі виробами з дорогоцінних металів.

Розвиток міжнародної торгівлі, науково-технічних та економічних зв'язків вимагають єдиного підходу до оцінки якості продукції, її взаємозамінності, технічної сумісності, вимог до маркування, пакування, збереження і транспортування, безпеки і охорони навколишнього середовища.

Діяльність міжнародної стандартизації спрямована на розробку погоджених стандартів, вимоги яких дотримується переважна більшість країн світу.

Контроль за якістю дорогоцінних металів практикується в більшості європейських країн протягом багатьох років. Головною метою такого контролю є перевірка вмісту дорогоцінного металу в золотих і срібних монетах, а згодом і в ювелірних виробах. Обов'язкове клеймування ювелірних виробів з дорогоцінних металів здійснюють казенні підприємства пробірного контролю (всього 11 казенних підприємств та їх відділень на території України).

Шлях виведення на ринок України ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів можливе тільки після обов'язкового клеймування державним пробірним клеймом. Легалізація контрабандних ювелірних виробів відбувається переважно через деяких суб'єктів господарювання – ліцензіатів, які мають зареєстровані в органах Державної пробірної служби іменні клейма (іменники), що присвоюються тільки виробникам ювелірної продукції. Адже ці суб'єкти господарювання отримують ліцензії відповідно до статті 9 Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності". Проте ці суб'єкти господарювання фактично не здійснюють виготовлення ювелірних виробів.

Після дискусій на міжнародному європейському просторі у 60-і рр. XX сторіччя у листопаді 1972 року у Відні було підписано Конвенцію з питань перевірки та клеймування виробів з дорогоцінних металів. Конвенція є міжнародною угодою, яка спрямована на сприяння транскордонній торгівлі виробами з дорогоцінних металів.

Основним завданням Конвенції є гармонізація в міжнародній практиці підходів до виконання експертно-пробірних робіт, встановлення єдиних принципів контролю за якістю виробів з дорогоцінних металів. Контроль

за якістю дорогоцінних металів практикується в більшості європейських країн, протягом сотень років. Спочатку він був створений для перевірки на вміст дорогоцінного металу в золотих і срібних монетах, а в даний час цей контроль в основному застосовується для ювелірних виробів.

З давніх традицій і місцевих особливостей, кожна країна розробила свої власні правила, що стосуються контролю якості дорогоцінних металів, з відповідно прийнятими пробами та технічними вимогами. Більшість країн вимагають обов'язкового випробування та клеймування кожного виробу незалежним органом. Наявність таких відмінностей, перешкоджає міжнародній торгівлі виробів з дорогоцінних металів. Після тривалих дискусій протягом 60-х років XX сторіччя, у листопаді 1972 була підписана Конвенція з питань випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів (м. Відень), яка вступила в силу у 1975 році.

У 1972 Конвенція з питань випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів була встановлена, щоб стандартизувати ідентифікаційну систему випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів через географічні межі. На той час Конвенція була підписана членами Європейської асоціації вільної торгівлі: Австрія, Португалія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Швейцарія та Сполучене Королівство. Участь у Конвенції була відкрита і для інших країн, але треба мати необхідні умови для проведення клеймування і аналізів виробів з дорогоцінних металів. Країни – учасниці конвенції домовились про таке: сприяти міжнародній торгівлі виробами з дорогоцінних металів, забезпечуючи водночас захист споживачів, обґрунтований специфічним характером цих виробів; гармонізація повинна доповнюватися взаємним визнанням результатів випробувань та клеймування, і бажаючи сприяти співробітництву між їхніми пробірними службами й відповідними органами влади та підтримувати таке співробітництво; від держав – учасниць Конвенції обов'язкове клеймування не вимагається й що клеймування виробів з дорогоцінних металів конвенційними клеймами здійснюється на добровільних засадах. За правилами цієї Конвенції, "вироби з дорогоцінних металів" означають вироби з платини, золота, паладію, срібла або їхніх сплавів.

Також, вироби з дорогоцінних металів повинні бути поданими до уповноваженої пробірної служби, відповідати технічним вимогам Конвенції та бути випробуваними та клеймованими клеймами. Кожна з держав-учасниць Конвенції повинна визначити один чи більшу кількість пробірних служб, уповноважених на випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів. Уповноважені пробірні служби повинні відповідати таким вимогам: наявності персоналу та необхідних технічних засобів й обладнання; технічної компетентності й професійної чесності персоналу; незалежності керівництва та технічного персоналу уповноваженої пробірної служби під час виконання вимог Конвенції від усіх угруповань, груп або осіб, прямо чи опосередковано заінтересованих у відповідних результатах; дотримання персоналом професійної таємниці.

Кожна держава – учасниця Конвенції повинна повідомляти депозитарієві про визначення таких пробірних служб та про їхні клейма, а та-

кож про відкликання уповноваження будь-якого з раніше визначених пробірних служб. Депозитарій, відповідно, повинен негайно повідомити про це всім іншим державам учасникам Конвенції. Держави – учасниці Конвенції цим уповноважують депозитарій зареєструвати у Всесвітній організації інтелектуальної власності (WIPO), відповідно до Паризької Конвенції з охорони промислової власності Спільне клеймо контролю як національне пробірне клеймо кожної з держав – учасниць Конвенції. Відповідно до Конвенції, кожна держава учасниця Конвенції повинна мати й підтримувати законодавство, яке забороняє від страхом покарання будь яку підробку, неналежну зміну або неправильне використання Спільного клейма контролю, або клейм уповноважених пробірних служб. Актуальним є те, що кожна держава учасниця Конвенції бере на себе зобов'язання здійснювати відповідно до такого законодавства розслідування у випадках виявлення чи повідомлення іншою державою – учасницею Конвенції про достатні докази підробки або неправильного використання Спільного клейма.

За вимогою Конвенції, якщо держава – учасниця Конвенції, що здійснює імпорт, або один з її уповноважених пробірних служб має підстави вважати, що пробірні служби в державі, що експортує, нанесла Спільне клеймо контролю з недотриманням відповідних положень цієї Конвенції, вона повинна негайно повідомити про це пробірній службі, куди вироби були надані для клеймування, та відразу надати всіляку прийнятну допомогу в розслідуванні справи. Так, Конвенція є міжнародним договором, яка спрямована на сприяння транскордонній торгівлі виробами з дорогоцінних металів.

Основним завданням Конвенції є гармонізація у міжнародній практиці підходів до виконання експертно-пробірних робіт, встановлення єдиних принципів контролю за якістю виробів з дорогоцінних металів.

Загалом, будь-яка держава, що є членом Організації Об'єднаних Націй чи будь-якої зі спеціалізованих агенцій, або Міжнародної Агенції з атомної енергії, або Стороною Статуту Міжнародного суду ООН і здійснила приготування до випробувань та клеймування виробів з дорогоцінних металів, необхідні для того, щоб відповідати вимогам Конвенції та додатків до неї, має право на запрошення держав учасниць Конвенції, надіслане через депозитарій, приєднатися до цієї Конвенції. Запрошена держава має право приєднатися до цієї Конвенції шляхом подання документів на приєднання депозитарієві, який повинен повідомити про це всім іншим державам – учасникам Конвенції. Приєднання вважається таким, що набрало чинності, через три місяці після подання цих документів.

Держави, які є учасниками Конвенції, визнають, що вироби з дорогоцінних металів, клеймовані клеймом Конвенції – "Common Control Mark" (CCM), можуть реалізовуватись на їх території без додаткового контролю та клеймування. Стандарти проби, що використовуються в рамках Конвенції для платини: 999, 950, 900, 850; для золота: 999, 916, 750, 585, 375; для паладію: 999, 950, 500; для срібла: 999, 925, 830, 800. Проте найбільш суттєвим документом є участь України у Конвенції з

питань випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів (Конвенція). Різні Європейські закони про дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння та різноманітність базових засад призвали до вирішення проблеми, що є результатом торгівлі коштовностями між країнами з різними правовими системами.

У 2005 році в Україні інспекційною групою постійного комітету Конвенції було проведено перевірку стану забезпечення контролю за обігом дорогоцінних металів, методів роботи з ними, у тому числі проведення інспекцій місць концентрування виробів та порядку їхнього зберігання, клеймування та реалізації. За результатами перевірки інспекційної групи констатовано високий ступінь готовності України щодо приєднання до Конвенції. Розгляд ситуації, що склалась сьогодні у сфері діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням вказує на прискорення міжнародної співпраці, розвитку прозорості двосторонніх стосунків між державами учасницями.

Міжнародна Асоціація пробірних служб ставить на меті розробку та впровадження єдиних для всіх країн правил випробувань виробів з дорогоцінних металів, проведення міжлабораторних раундів, визначення рівня професійної майстерності вимірювальних лабораторій пробірних служб. Членами Асоціації на даний час є 36 країн.

Постійним комітетом Конвенції розглядаються наступні основні питання: введення паладію в число металів, що можуть клеймуватися пробірним клеймом міжнародного зразка та реєстрації дизайну клейма у Всесвітній організації з охорони авторських прав (WIPO); удосконалення порядку взаємного визнання результатів випробувань та порядку пробірного клеймування виробів з дорогоцінних металів в рамках Конвенції; обговорення проблем взаємодії Конвенції з іншими організаціями: Міжнародною асоціацією пробірних служб, Міжнародним комітетом з акредитації лабораторій, Всесвітньою конфедерацією ювелірів, організацією із співробітництва фармацевтичних інспекцій, тощо; стан справ з наглядом за станом ринку обігу дорогоцінних металів та порівняння порядку контролю в країнах, представлених на засіданні; координації робіт з пробірного клеймування виробів проблемного дизайну.

Засідання Міжнародної асоціації пробірних служб присвячено розгляду наступних питань: прийняття основних змін в Статуті Асоціації у зв'язку з розширенням кола країн-членів Асоціації та розповсюдженням її дії за межі Європи; проведення чергових раундів аналізу анонімних зразків ювелірних сплавів; прийняття європейських директив з взаємного визнання в межах Європейського Союзу якості товарів та наданих послуг, обговорення питання, чи слід визнавати пробірне клеймування послугою і чи поширюється на нього дія відповідної Директиви, тощо.

Зауважимо, що схвальні відгуки та високі оцінки учасниками засідань надані щодо України, а саме: здійснення в системі державного пробірного контролю України 100 % контролю якості кожного ювелірного та побутового виробу з дорогоцінного металу, поданого замовниками до контролю; наявності сучасної автоматизованої програмної системи об-

ліку експертно-пробірних робіт, синхронізованої в режимі реального часу з усіма розгалуженими на всій території України офісами казенних підприємств пробірного контролю та їх відділеннями; виготовлення на базі Центрального казенного підприємства, м. Київ капелей, подальше забезпечення ними всіх казенних підприємств пробірного контролю України та їх відділень для здійснення хімічних аналізів під час випробування ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів; запроваджені в органах, що здійснюють державний пробірний контроль, системи щорічного проведення професійних конкурсів на здобуття звання "Кращий експерт року" та "Кращий хімік року", за результатами проведення котрих значно підвищується кваліфікаційний рівень всіх експертів, що в них приймають участь; наявність висококваліфікованого персоналу, який успішно справляється зі своїми завданнями та сучасних умов праці, що відповідають європейським. Якщо в Україні лише нещодавно почали займатися розв'язанням проблемних питань щодо оцінювання якості, то міжнародне співтовариство вже давно виявляє зацікавленість до проблем безпеки та надійності ювелірних виробів. Зараз якість ювелірних виробів, як і інших товарів, є головною вимогою світової спільноти та гарантується стандартами ASTM та ISO. Відповідно до цих документів основні вимоги до ювелірних виробів щодо безпечності та надійності сформульовані таким чином: наявність сертифікату якості за показниками фізико-хімічних та механічних властивостей, кристалічної будови, поверхневих зразків та безпеки споживання; проведення відбору виробів з кожної партії на підтвердження відповідності стандартам; безпечними ювелірними матеріалами визнано титан та сталь (ASTM); до біологічно сумісних елементів віднесено тантал, цирконій; біологічно інертними вважаються золото 999,9 проби, сплави "платина-іридій" (90–10), "платина-рутений" (95–5). Проте аналіз найбільш розповсюджених сплавів і в розвинених країнах Європи свідчить про невідповідність їхніх вимог вищезазначеним стандартам, зокрема за показниками безпечності, механічної міцності та корозійної стійкості. Одним із найбільш трудомістких і відповідальних етапів виробництва продукції ювелірної промисловості є розробка сплаву – визначення складу компонентів, легуючих складових, оптимальних норм їхнього вмісту; визначення складу допустимих домішок і норм їхнього граничного вмісту; розробка технології, яка б гарантувала стабільність властивостей сплаву; розробка методів визначення хімічного складу сплаву. І, як вінець, розробка нормативної документації. Відповідно до загальноприйнятої практики стандарти поділяються на дві групи: стандарти технічних умов, які регламентують вимоги до хімічного складу металів і сплавів різних марок, і стандарти на методи аналізів. Таким чином, спроби вдосконалення державного регулювання ринку ювелірних виробів не є достатньо дієвими, тим паче створення реєстру більш дрібних суб'єктів господарювання (розробників), включно з детальним оглядом операцій, які проводяться на ринку з дорогоцінними металами та дорогоцінним камінням. Отже, здійснивши аналіз останніх змін законодавства у розвитку

ювелірної сфери, така ситуація призводить до нерівних умов провадження діяльності у сфері виготовлення ювелірних та інших побутових виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, і вимагає подальшого законодавчого врегулювання. У такому разі, погоджуючись з думками інших авторів, дійсно існує потреба в розробленні відповідної галузевої політики, що встановлюватиме індивідуальну формулу співвідношення державного регулювання та ринкового саморегулювання, а також якісного складу того й іншого. Адже, завданням господарсько-правової науки є чітке визначення засобів державного регулювання, які оптимально реалізують публічні інтереси у цій сфері, а також їх ефективне системне використання.

Система державного пробірного контролю, що діє в Україні, не забезпечує повномасштабного контролю за діяльністю суб'єктів господарської діяльності та якістю вироблених ними ювелірних і побутових виробів з дорогоцінних металів – такий висновок Колегії Рахункової палати за результатами аудиту діяльності Державної пробірної служби та ефективності використання державних коштів на здійснення державного пробірного контролю.

У процесі аналітичного моніторингу дорогоцінних сплавів встановлено, що на вітчизняному ринку для виготовлення коштовностей використовують не стандартизовані сплави білого золота, якість та безпечність яких не підтверджується поточними дослідженнями. Цей факт перетворює вказані вироби на загрозу для споживачів та не відповідає вимогам створення товарів повсякденного споживання. Важливим кроком щодо покращення міжнародного співробітництва у сфері здійснення господарської діяльності пов'язаної з обігом дорогоцінних металів та каміння пропонуємо продовжити реалізацію вступу до Конвенції з питань випробування та клеймування виробів з дорогоцінних металів.

У зв'язку з цим, на наш погляд, більш доцільною може стати розробка комплексної Загальнодержавної програми розвитку галузі, що сприятиме зміцненню економіки країни. Подальший розвиток ювелірної сфери в Україні значною мірою залежить створення єдиної внутрішньо узгодженої системи нормативно-правового регулювання відносин у сфері обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, й стимулювання розвитку галузі з урахуванням особливостей нашої країни та від правильного впровадження чинного законодавства. Таким чином, вирішення проблемних питань і спрямовані нововведення, є приведення діючих схем провадження господарської діяльності в ювелірній сфері та у сфері державного контролю за якістю ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів у відповідність до нових підходів у сфері державного регулювання та сучасних потреб розвитку.

Виходячи з вищезазначеного, доцільно в сучасних умовах наближення ринку України до Світової організації торгівлі необхідно забезпечити дійовий комплексний підхід до вирішення питання державного регулювання контролю за належною якістю готової продукції – ювелірних виробів. Особливо, щодо відповідності ювелірних сплавів вимогам ста-

ндартів щодо вмісту домішків з недорогоцінних металів, у тому числі потенційно небезпечних для здоров'я громадян (цинк, сурма тощо).

Отже, потрібно переглянути вимоги законодавства щодо дефектності ювелірних виробів (дефекти закріпки вставок, лиття допущені виробником) та відповідності маркування ювелірних виробів вимогам міжнародних стандартів.

Зокрема, такі зміни до чинного законодавства мають бути в частині чіткого визначення всіх контрольних складових державного пробірного контролю, органів, що його здійснюють, їх компетенції, а також доцільності подальшого існування наданого чинним законодавством права клеймування ювелірних виробів державним пробірним клеймом окремим суб'єктам господарювання, що призводить до децентралізації державного контролю та звуження сфери його застосування.

О. О. Ходак, студ., КНУТШ, Київ
alex0304@meta.ua

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА

Перша згадка про главу держави, як частину механізму державної влади з'явилася у працях видатних філософів античності – Платона і Аристотеля. У своїх працях відомі мислителі розглядали проблеми різних форм правління і співвідношення найвищих органів державної влади, проте визначення глави держави залишилось поза їх увагою.

В різних джерелах поняття глави держави вживається в різноманітних значеннях. По-перше, "глава держави" часто визначається як вища державна посадова особа, яка є верховним представником держави. При цьому "глава держави" ставиться над існуючою тріадою в системі поділу гілок влади (законодавчою, виконавчою, судовою) і, таким чином, не належить до жодної з них, отримуючи особливий статус з додатковими повноваженнями. По-друге, в президентських республіках поняття "глава держави" вживається як синонім поняття "глава виконавчої влади". По-третє, "глава держави" визначається як державний орган, передбачений конституцією і чинним законодавством, і водночас вища посадова особа держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності держави, дотримання національної конституції, прав і свобод людини і громадянина.

Виходячи з цих визначень, можна виділити наступні базисні ознаки поняття "глава держави":

- Займає найвище місце в ієрархії державних посад, отже є вищою посадовою особою держави.
- Здійснює верховне представництво держави, як у внутрішньополітичному житті, так і на міжнародній арені.
- Є носієм, перш за все, виконавчої влади, що здійснюється ним одноосібно або спільно з урядом.

У багатьох сучасних державах глава держави є або главою виконавчої влади, або її невід'ємним елементом. Так, наприклад, згідно з Кон-

ституцією США 1787 р. (розділ 1 ст. II) "виконавча влада здійснюється президентом Сполучених Штатів Америки", Конституція Греції 1975 р. (ст. 26, п. 2) проголошує суб'єктами виконавчої влади президента і уряд. Таким чином, глава держави розглядається як елемент виконавчої влади [Конституционное (государственное) право зарубежных стран : в 4 т. Т. 1–2 / отв. ред. Б. А. Страшун. – М., 2005].

Інакше інститут глави держави розглядався в контексті соціалістичних держав. Оскільки не визнавався принцип поділу гілок влади, глава держави і уряд розглядалися не в рамках єдиного механізму державної влади (як в більшості інших держав), а поділялися на дві різні групи державних органів. Уряд при цьому вважався найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади, що очолює систему органів державної влади. "Глава держави" виступав додатковим елементом виконавчої влади.

Загалом у перекладі з латини "президент" означає: "той, що попереду" [Бойко О. Д. Історія України : посібник. – К., 2002]. Розвиток цього політичного інституту бере початок наприкінці XVIII століття, з формуванням перших демократичних режимів у країнах Нового і Старого Світу. Упродовж XVIII–XX століть інститут президентства став майже невіддільним атрибутом республіканської форми правління і однією з ознак демократичного ладу.

Перші республіки сучасного типу – себто з президентом на чолі – з'явилися тільки в Новому Світі. Їх виникнення було пов'язане передусім із прагненнями молодих, енергійних і неупереджених колонізаторів позбутися пережитків монархічного ладу. Саме з цієї причини посада Глави держави стала виборною, не довічною і, головне, обмеженою конституцією. На інститут президентства було покладено головне завдання республіканського ладу – гарантування конституції, а відтак і демократії.

Історія знає випадки, коли при владі перебував так званий колегіальний президент. В умовах колегіального президентства всі державні повноваження розподіляються між членами колегіального органу та його главою.

У наш час президенти очолюють більшість держав світу. До функцій президента входять: представництво держави у внутрішніх і зовнішніх відносинах, забезпечення державного суверенітету і національної безпеки, призначення і звільнення глав дипломатичних представництв за кордоном і певної частини урядовців усередині держави, командування збройними силами, нагородження державними нагородами, присвоєння військових і цивільних звань, здійснення помилювання, прийняття до громадянства тощо [Офіційне Інтернет-представництво Президента України: Історія президентства: http://www.president.gov.ua/content/president_history.html?PrintVersion].

Залежно від того, є республіка президентською чи парламентською, президент має, відповідно, ширші чи вужчі повноваження у сфері призначення прем'єр-міністра і нормотворчої діяльності. У переважній більшості республік президент є визначальною політичною постаттю.

Щоправда, у деяких країнах, як, наприклад, у Німеччині, Італії чи Ізраїлі, президент виконує здебільшого представницькі функції, а "облич-

чям" держави є канцлер або прем'єр-міністр. У багатьох країнах – наприклад, Великій Британії, Данії, Швеції, Іспанії та інших – збереглися монархічні династії. Залишаючись номінальними правителями, королівські особи усі державотворчі функції передають до парламенту або кабінету міністрів. Проте найстаріші і, на нашу думку, найуспішніші світові демократії – французька та американська – очолювані президентами, які володіють широкими повноваженнями [Там само].

Повноваження, що надаються президентам конституціями, досить широкі. Щоправда, в одних випадках вони реалізуються президентами безпосередньо (у президентських і напівпрезидентських республіках), а в інших, як правило, – через ради міністрів (у парламентських і напівпарламентських республіках).

Незалежно від форм правління президент є представником держави за її межами і всередині країни. Він, зокрема, укладає міжнародні договори, призначає дипломатичних представників, приймає іноземних дипломатичних представників. Від імені держави президент нагороджує державними нагородами, присвоює почесні звання, приймає осіб до громадянства даної держави, дозволяє вихід із громадянства, здійснює помилування засуджених.

За конституціями більшості країн, президенти мають розгалужену систему гарантій своєї діяльності у вигляді стримань і противаг та несуть відповідальність за свої дії [Бостан С. К. Форма правління незалежної України: держави: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11bckrpp.pdf>].

Отже, на мою думку, інститут президентства має досить широкий спектр владних повноважень, серед яких, наприклад, охоплення своїм впливом усіх членів суспільства, наявність апарату управління (у більшості країн), видання деяких нормативно – правових актів, володіння суверенітетом (часто правом вето), а також власними функціями.

А. Д. Штельмашенко, здобувач, КНУТШ, Київ
Western_18@mail.ru

ПЕРСОНІФІКОВАНІ БРЕНДИ ДЕРЖАВИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

В сучасному світі бренди – це потужні інструменти державно-політичного управління. Прийнято виокремлювати шість видів брендів, кожному із яких належить своя власна роль на ринку товарів і послуг, виробництво яких здійснюється або підтримується державою. Так, бренди товарів (продукти споживання) асоціюються із тим, що більшість людей звикла розуміти під тією чи іншою товарною маркою. Прикладом можуть бути: Mercedes, Nats, Coca-Cola, Lipton, Nescafe. Сервісні бренди (ті, що не сприймаються на дотик) асоціюються скоріше із різного роду послугами, аніж із чимось матеріальними. Авіакомпанія Virgin Airlines – типовий сервісний бренд. Virgin. FedEx, Visa, Citibank, Kodak – все це сервісні бренди. Організаційні бренди – корпоративні бренди, доброчинні фонди, політичні партії. Скажімо, WWF, Microsoft, Apple, Virgin і Sony прийняли концепцію бренду як важливу частину своєї кор-

поративної політики. Бренди подій (концерти, турне, автомобільні гонки, спортивні змагання) включають заходи, зазвичай спортивного або мистецького плану, що розкручуються як автономні бренди. Наприклад, суперкубок у бейсболі, Олімпійські ігри тощо. Географічні бренди (країни, міста, курорти) покликані забезпечити упізнання географічних та історичних об'єктів [<http://korolenko.kharkov.com/brand.htm>].

І, нарешті, персоніфіковані бренди (певна особистість як бренд). Цей вид, можливо, започаткований голлівудськими знаменитостями минулого століття – Кларком Гейблом, Мерілін Монро і, навіть, Чарлі Чапліном. Сьогоднішні персоніфіковані бренди охоплюють розмаїтий діапазон імен: від зірок спорту і зірок поп-музики до бізнес-гуру та політичних діячів. При цьому центральним елементом бренду політичних діячів (так званого лідерського політичного бренду), є, зазвичай, лідер певної політичної сили. За рахунок висвітлення конкретних особистих якостей чи аспектів діяльності цього лідера відбувається піднесення його до рівня героя, рятівника знедолених, народного улюбленця, мученика за інтереси пересічних людей тощо. Так, публічний імідж сучасних вітчизняних політиків багато у чому є наслідком створення відповідних персоніфікованих брендів. Яскравий приклад – Юлія Тимошенко і Віктор Ющенко.

Імідж Юлії Тимошенко в Центральній та Східній Європі формувалася переважно подіями Помаранчевої революції. Тимошенко сприймали як символ змін та реформ. На посаді прем'єр-міністра вона позиціонувала себе сильним політиком та хорошим дипломатом. Тимошенко часто зображують безкомпромісною та популістською, але "спроможною зробити Україну ближчою до Європи". Навіть назва "Блок Юлії Тимошенко" – це бренд. Присутність іменного блоку на виборах місцевого рівня вже додає йому як мінімум 15 відсотків голосів за рахунок популярності лідера – адже саме лідер і уособлює собою блок. Українець йде до виборчих урн і думає: "Я буду голосувати за Юлю". Він навіть не знає її програми, але він точно знає, за кого він буде голосувати.

Формування бренду "Ющенко" теж відбувалося під час Майдану-2004. Імідж лідера демократичної опозиції повинен був викликати симпатії у західній аудиторії, якій прищеплювалася думка щодо правильності і доцільності підтримки саме цієї політичної фігури і, як наслідок, допустимості та необхідності втручання в українську політичну ситуацію. Для української ж аудиторії Ющенко став уособленням совісті нації, "борцем за правду", який повстав проти системи, базованої на корупції та організованій злочинності. Після інавгурації ж імідж Ющенка змінився – він відмовився від колишнього образу "революціонера-правдолюбця" та реформатора і позиціонував себе скоріше як "батько нації". Фактично, політичний бренд "Ющенко" створювався виключно із метою завоювання симпатій виборців. Однак, Ющенко так і не зміг "прорватися на Схід", адже в очах східно-української громадськості від сприймався як ставленик США.

Як висновок, зазначимо, що створення персоніфікованих брендів має орієнтуватися не на кон'юнктуру, а на стратегію державно-політичного розвитку країни. Якщо, звичайно, ця стратегія не ототожнюється із перемогою у черговій виборчій кампанії.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

На сучасному етапі розвитку суспільства та ринкових відносин, система державного управління вимагає вдосконалення. І для більш ефективного функціонування державних структур використовуються маркетингові технології, які здатні вдосконалити і покращити роботу органів державного управління. Проблеми застосування маркетингу в державному управлінні досліджуються в роботах таких науковців як: Ф. Котлера, Дж. Ліз-Маршмент, М. Скаммелл, Дж. Бойєт, С. Хеннеберг, Є. Ромат, О. Панкрухін, Є. Голубков, Е. Коротков та інших вітчизняних і зарубіжних авторів.

Соціально-економічні процеси в суспільстві сьогодні достатньо складні й потребують постійного аналізу. Рішення, які приймаються державними органами без об'єктивної достовірної інформації, широкого обговорення і консультацій в суспільстві, часто викликають значний резонанс й незадоволення окремих соціальних груп.

Тому, підвищення ефективності державного управління без активного використання маркетингових методів є достатньо проблематичним, а складність ринкових процесів та активне втручання в них держави вимагає сьогодні виділення в системі маркетингу такого його різновиду як державний маркетинг. Зазначимо, що з виділення в системі політичного маркетингу саме державного маркетингу, як його специфічного направлення (різновиду) – це відносне (умовне) розмежування, яке викликане необхідністю удосконалення методики дослідження проблем застосування маркетингу в системі державного управління. І пов'язано це з тим, що державний маркетинг має ряд суттєвих відмінностей та особливостей [Сласский А. Е. Теоретико-методологические основы политического маркетинга // Дискурс-Пи. Вып. 4. Россия лицом к Востоку / под ред. О. Ф. Русаковой. – Екатеринбург, 2004. – С. 154].

Державний маркетинг виконує важливу роль, за якої він впливає на ефективність досягнення компромісу з мінімальними втратами для обох сторін, особливо для суспільства. Також державу можливо розглядати, як специфічне підприємство, яке надає широкий обсяг послуг, сама ці послуги, які надає саме держава, повинні бути найвищої якості. Мета державного маркетингу – задоволення потреб громадян як матеріальних, так і духовних.

Державне управління можна розглядати як діяльність органів та інститутів всіх гілок державної влади, направлених на визначення цілей розвитку, розробку й здійснення регулюючого, організуючого й координуючого впливу на всі сфери суспільства для задоволення потреб громадян, які постійно змінюються, а також для досягнення поставлених суспільних цілей розвитку [Цветкова В. В. Государственное управление в Украине. – Львов, 2002. – С. 52].

Особливо слід підкреслити, що для державного управління маркетинг дає не просто нові методи аналізу та способи розв'язання проблем: "Сама маркетинг задає нову, більш чітку систему цілепокладання. Для нього

не можуть бути цілями "переструктурування економіки", "підйом сільсько-го господарства", "відновлення і розвиток військово-промислового комплексу", або "удосконалювання сфери послуг". У такому абстрактному вигляді можна формулювати напрямки діяльності, але не управлінські цілі" [Курдин В. Н. Имидж регионов: базовые определения // Publicity. – 2006. – № 1; Имидж регионов: кто и как это делает. – М., 2010. – С. 13].

Тобто, маркетинг є найдосконалішим механізмом саме для формулювання управлінських цілей та конкретних способів їх досягнення, що надзвичайно важливо в процесі реформування державного управління.

Важливість використання маркетингу в державному управлінні пов'язана також з дефіцитом природних ресурсів, погіршенням екологічних умов, наростанням світових і регіональних кризових явищ.

Крім того, зростання фактора інтелекту і людських ресурсів в економічних і управлінських процесах посилює роль соціальних і екологічних критеріїв оцінки наслідків господарської діяльності. У свою чергу, пріоритетність соціальних критеріїв збільшує значущість засобів маркетингу в процесі інтеграції інтересів споживачів, колективів організацій, регіонів і суспільства в цілому" [Антикризисное управление / под ред. Э. М. Короткова. – М., 2003. – С. 89].

Застосування маркетингових технологій державними органами має певні особливості:

- по-перше – такі органи не завжди задовольняють потреби суспільства, а лише опосередковано здійснюють на них вплив;
- по-друге – повинен здійснюватися безпосередній вплив на споживачів на політичні товари;
- по-третє – використання маркетингових засобів органами державної влади пов'язане з процесами глобалізації у світі;
- по-четверте – маркетингові методи здійснюють вплив на удосконалення регіонального спеціалізованого виробництва [Лікарчук Н. В. Політичний маркетинг: теорія і практика : монографія. – К., 2012. – С. 239].

Отже, маркетингові технології у державному управлінні спрямовують його на регулювання відносин, які виникають відповідно до ринкових закономірностей розвитку. Це є конкретний, одночасно комплексний, вид управлінської діяльності і відповідної компетенції державного службовця. Він являє собою не просто одну з функцій державного управління, а радше управлінську парадигму, що інтегрує всі функції державного управління в єдине ціле в умовах розвитку ринкових відносин в сучасних суспільствах. Маркетингові технології є основою для створення нової, вдосконаленої системи державного управління.

М. А. Шульга, д-р політ. наук, проф., КНУТШ, Київ

КОНЦЕПТ УРЯДУВАННЯ В ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОМУ ДИСКУРСІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На думку сучасних європейських науковців, сьогодні для аналізу особливостей державного управління в Європейському Союзі доцільно застосовувати концепт урядування як своєрідний інтегрований підхід,

що дозволяє висвітлювати питання, які є вкрай важливими для розуміння як функціонування Європейського Союзу, так і його впливу на громадян, групи інтересів та країн-членів. Це, зокрема, 1) питання демократії, легітимності, відповідальності та нормативного оцінювання політичного устрою; 2) дослідження політичної системи ЄС в її цілісності, а не ізольований розгляд певних галузей політики чи аналіз якогось одного рівня загальноєвропейської багаторівневої системи прийняття управлінських рішень; 3) інтеграційні дослідження політичної влади – партійні змагання за владу є цікавими не лише для розуміння внутрішньої політичної боротьби усередині країн-членів, а й мають суттєві політичні наслідки для всієї загальноєвропейської системи.

Під урядуванням пропонують розуміти процес свідомого політичного ціле-покладання і втручання в оформлення суспільного устрою та його складових, що постійно триває. Урядування передбачає визначення цілей та прийняття рішень щодо відповідних заходів, обов'язкових для виконання як суспільними групами, так і окремими індивідами. "Урядування" стало головним об'єктом вивчення студій з європейської інтеграції, відображаючи зміщення інтересу від пояснення "великих торгів" та загальної динаміки інтеграції до вивчення ЄС як багаторівневої політичної системи зі специфічними рисами процесу вироблення політики" [Європеїзація Центральної та Східної Європи / упоряд. Ф. Шіммельфеннінг, У. Зедельмаєр. – К., 2010. – С. 9].

Концепт урядування дозволяє акцентувати увагу на декількох особливостях ЄС. Перша особливість полягає в тому, що інституційну структуру ЄС творять не лише система договорів, а й неформальні правила, принципи, норми і практики, якими керуються відповідні актори в межах ЄС. Саме вони багато у чому впливають на запровадження формальних договорів та інших документів, уточнюючи та змінюючи їх.

Друга особливість стосується Європейського Союзу як "комунікативного союзу", що виникає не внаслідок "передачі компетенції", а в результаті неформальних змін у співпраці між країнами-членами ЄС та його інститутами. У Європейському Союзі країни-члени пов'язані складною системою комунікацій та спостереження один за одним – обов'язки регулярного звітування, система встановлення контрольних точок і моніторингу тощо. Ця система фактично є новою формою політичної координації країн-членів ЄС, оскільки виступає постійним нагадуванням про їх обов'язки як його членів.

"Комунікативний союз" зумовлює третю особливість ЄС – ущільнення мережі взаємозв'язків між акторами ЄС: країнами-членами, регіональними спільнотами та недержавними організаціями. Ці політичні мережі допомагають долати актуальні конфлікти шляхом їх ретельного вивчення, розкладання на складові й роботу з кожним його чинником, що дозволяє вирішити конфлікт у найсприятливіший для суспільства спосіб.

Оскільки уважне ставлення до автономності країн-членів та їх співпраця у мовах тісного переплетення в рамках Союзу є нормативними принципами конфігурації інституційної структури ЄС, урядування в Єв-

ропейському Союзі набуває вигляду "урядування в мережі". Мережа, з одного боку, охоплює широке поле політичних питань та орієнтує країни-члени на вироблення спільного колективного рішення. А, з іншого боку, – "притримує" власні інтереси країн-членів, водночас дозволяючи останнім дбати про їх реалізацію.

Переважаючий мережевий характер урядування у Європейському Союзі європейські дослідники зазвичай пояснюють двома причинами. По-перше, на відміну від національних парламентських демократій багатоманітність точок зору та відповідних практичних позицій на європейському рівні не можна тлумачити як вираз конкуруючих інтересів. А тому у випадку ЄС вираження інтересів, постановка проблем і їх спільне вирішення не може відбуватися за зразком партійних змагань, а потребує звернення до експертного знання. Це і є першопричиною створення численних комітетів, консультативних і робочих груп у Брюсселі, які складаються із союзних і національних чиновників та приватних експертів, що співпрацюють для надання відомостей про специфічні технічні знання Європейській Комісії та для готування переговорів і законодавчих ініціатив.

По-друге, в умовах розширення Європейського Союзу залучення експертів до обговорення і визначення проблеми є неминучим, адже за появи нової проблеми і в дуже різних умовах країн-членів чітко окреслити проблему – це вже мистецтво. Тому в усіх сучасних політичних системах незалежність експертів має тенденцію перевищувати суверенність народу й суверенність парламенту. Євросоюз, визнає італієць Сандро Гоці, не становить тут винятку [Див.: Гоці С. Урядування в об'єднаній Європі. – К., 2003. – С. 24–27].

Перевагу концепту урядування вбачають у тому, що він зосереджує увагу дослідника не на Європейському Союзі як деякому нормативному політичному устрої, що оформлюється на урядових конференціях та у договорах, а на ЄС як він формується "у тісних кулуарах певних кіл, так би мовити, за нашими спинами" [Європейська інтеграція / уклад.: М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох ; пер. з нім. М. Яковлева. – К., 2007. – С. 29]. За визнанням європейських вчених, саме дифузна структура європейських інституцій пропонує більше простору для пристосування та інновацій, сприяючи тим самим динаміці політичного процесу. Вона є тим шляхом, завдяки якому Європейський Союз досяг значних успіхів [Там само. – С. 187].

Концепт урядування заслуговує на увагу українських дослідників ще й тому, що він, за визнанням європейських науковців, є аналітичним інструментом, необхідним для розуміння взаємодії політики ЄС щодо країн Центральної та Східної Європи та осмислення наслідків розширення для урядування в ЄС. "Через асоціацію та підготовчі етапи процесу прийняття, а також супроводжувальне регуляторне узгодження разом із технічною та фінансовою допомогою ЄС країни-кандидати стали частиною цієї системи врядування задовго до формального членства" [Європеїзація Центральної та Східної Європи. – С. 9]. Причому, визнають європейці, якщо усередині ЄС урядування є "урядуванням у ме-

режі", то щодо країн, які приєднуються, воно демонструє багато рис "старого урядування". Як то: ієрархічність, асиметричність, вертикальний контроль, керованість з боку бюрократичних гравців, обмежена роль громадськості тощо. "...велика асиметричність зв'язків між інсайдерами та аутсайдерами надає ЄС такий рівень влади, який не захоплює відносин тет-а-тет ні між країнами-членами ЄС, ні з іншими зовнішніми гравцями" [Там само. – С. 266].

А. В. Юрченко, студ., КНУТШ, Київ
allajurchenko@gmail.com

ПОЛІТИЧНЕ МАНІПУЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА МАСОВУ СВІДОМІСТЬ

Для досягнення певної мети, яка передбачає підпорядкування власній волі волю іншої людини чи групи людей застосовується маніпулювання. Безпосередньо дане поняття активно використовується і в політичному житті держави.

"Політична маніпуляція (франц. Manipulation, від лат. Manipulus – пригоршня або manus – рука) – система засобів ідеологічного і духовно-психологічного впливу на масову свідомість з метою нав'язування певних ідей, цінностей; цілеспрямований вплив на громадську думку та політичну поведінку задля спрямування їх у заданому напрямку" [Чалдини Р. Психологія впливу. – СПб., 2000].

Потрібно розуміти те, що головною метою маніпулятора є нав'язати таке тлумачення реальності, щоб таке уявлення про дійсність було виправлене в бажаному для маніпулятора напрямку. А це означає, що така заміна коригує нашу свідомість і поведінку. При цьому, ми будемо впевнені, що вчиняємо відповідно до власних бажань та намірів. Зазвичай головним об'єктом стає масова політична свідомість беденно- емпіричного рівня, адже саме вона характеризується наявністю великої кількості ірраціональних елементів, що робить її схильною до маніпулятивних впливів Тому, раціональні методи діють лише на раціональну частину суспільства, а ірраціональні – значною мірою на все суспільство в цілому – ось це одна з найважливіших причин маніпуляції масовою свідомістю, і маніпуляції як суспільного феномену взагалі [Доценко Е. Л. Психологія маніпуляції: феномени, механізми и защита. – СПб., 2003].

Німецький соціолог Герберт Франке у своїй книзі "Маніпулювана людина" розуміє маніпуляцію, як психічний вплив, який здійснюється таємно, відтак, на шкоду тим особам, на котрих він спрямований. Найпростішим прикладом цього може бути реклама".

Виходячи з цього можна виокремити головні ознаки політичного маніпулювання, по-перше, це – різновид духовного, психологічного впливу (а не фізичне насильство чи загроза насильства). Метою дій маніпулятора є психічні структури людської особистості.

По-друге, маніпуляція – це прихований вплив, факт якого має залишитися непоміченим об'єктом маніпуляції. Як зазначає один із провідних фахівців щодо американських ЗМІ, професор Каліфорнійського університету Г. Шіллер, "для досягнення успіху маніпуляція має залишатися непомітною. Успіх маніпуляції гарантований, коли маніпульований вірить: усе, що відбувається, природне і неминуче. Коротше кажучи, для маніпуляції потрібна фальшива дійсність, в якій її присутність буде непоміченою".

По-третє, маніпуляція – це вплив, який вимагає значної майстерності й знань. Можуть зустрічатись і особи, коли сфера їхнього впливу незначна, вона обмежена особистим оточенням – сім'єю, бригадою, ротою чи бандою.

Ще одна важлива, хоча й не надто очевидна ознака: до людей, свідомістю яких маніпулюють, ставляться не як до особистостей, а як до об'єктів, різновиду речей. Маніпуляція – це складова технології влади, а не просто вплив на поведінку друга чи партнера.

Сьогодні маніпулювання має широку сферу застосування і розширює ці масштаби, згідно з В. Амеліним, політичне маніпулювання зводиться до наступного: впровадження в суспільну свідомість під виглядом об'єктивної інформації бажаного для певної групи змісту; "тиск" на больові точки суспільної свідомості, що викликає страх, тривогу, ненависть тощо; реалізація декларованих і прихованих намірів, досягнення яких маніпулятор пов'язує з підтримкою громадською думкою своєї позиції.

Підсекція

"ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ"

К. Ф. Атрощенко, студ., КНУТШ, Київ

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ В УКРАЇНІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Складні трансформаційні процеси в сучасному українському суспільстві проявляються, насамперед, проблемами соціального та економічного змісту. Однією з таких проблем є гендерна. Відповідно до Цілей розвитку Тисячоліття одним з основних орієнтирів розвитку суспільства в Україні є досягнення гендерної рівності. Загальнодержавний аспект вирішення цієї проблеми в Україні поєднується із необхідністю виявлення її регіональних диспропорцій та особливостей.

Основними закономірностями, які характеризують гендерну нерівність регіонів України є: гендерні диспропорції зростають відповідно до підвищення рівня державного чи господарського управління; гендерні відміни зростають з підвищенням освітньо-кваліфікаційного рівня; гендерний розрив зростає із підвищенням рівня соціально-економічного розвитку території та рівня життя населення.

Гендерна нерівність чоловіків має тісний зв'язок лише з такими соціально-економічними показниками, як коефіцієнти народжуваності і смертності, шлюбності та розлучуваності, вікова структура населення та місце його проживання. Вплив економічних індикаторів є дуже слабким.

В результаті проведення аналізу гендерної нерівності жінок, що ілюструють політичні, управлінські та освітні процеси, процеси на ринку праці, можна зробити такі висновки:

1. Частка жінок серед голів сільських рад тісно пов'язана із рівнем смертності населення та рівнем шлюбності. Тобто, більший відсоток голів сільських рад є жінками в регіонах, для яких характерний суттєвий прояв демографічної кризи. Частка жінок державних службовців, які займають посади керівних працівників має невисоку тісноту зв'язку із часткою міських та сільських жителів.

2. Гендерні диспропорції за рівнем економічної активності мають яскраво виражений характер. Зокрема, рівень зайнятості чоловіків у всіх регіонах є вищий, ніж жінок (65,2 % проти 54 %); найвищий рівень зайнятості чоловіків характерний для м. Києва, АРК, Харківської, Закарпатської, Донецької, Дніпропетровської, Одеської, Херсонської та Запорізької областей, а найнижчий – Чернівецької, Тернопільської, Івано-Франківської, Рівненської, Чернігівської, Львівської, Волинської, Кіровоградської і Житомирської; найвищий рівень зайнятості жінок у м. Київ, Чернігівській, Чернівецькій, Київській, Донецькій, Волинській і Хмельницькій областях, а найнижчий – у Тернопільській, Івано-Франківській, Одеській, Луганській, Закарпатській, Львівській, Миколаївській, Вінницькій, Рівненській та Харківській областях. Якщо аналізувати гендерні співвідношення рівня безробіття населення за регіонами, то можна зробити висновок:

- рівень безробіття жінок у всіх регіонах є вищим, ніж чоловіків;
- найвищий рівень безробіття жінок характерний для Тернопільської, Івано-Франківської, Рівненської, Вінницької, Житомирської та Черкаської областей, а найнижчий – м. Києва, Дніпропетровської, Донецької, Одеської областей та АРК;
- найвищий рівень безробіття чоловіків у Тернопільській, Рівненській, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській, Полтавській та Івано-Франківській областях, а найнижчий – у м. Києві, Донецькій, Дніпропетровській, Кіровоградській, Харківській областях та АРК.

Найбільш вираженою формою гендерної нерівності у сфері зайнятості є те, що жінки переважно працюють у тих галузях, де оплата праці є нижчою. Вони займають близько 80 % робочих місць в освіті, охороні здоров'я, понад 70 % місць у готельному та ресторанному господарстві, більше половини місць в торгівлі та фінансовій сфері. Тобто значна частина жіночих робочих місць є гарантує їм достатнього матеріального забезпечення. Гендерні відмінності в оплаті праці теж характеризуються регіональною диференціацією. Найсуттєвіші диспропорції в оплаті праці характерні для Луганської, Донецької, Дніпропетровської, Запорізької та Полтавської областей. Найменший розрив в оплаті праці чоловіків і жінок у Чернівецькій, Херсонській, Тернопільській областях. Тобто для західних

областей характерні незначні гендерні відмінності в рівні заробітної плати, а в більшості областей східного та південно-східного регіону середня заробітна плата жінок становить менше 70 % від чоловічої. Обумовлено це концентрацією високооплачуваних галузей важкої промисловості, в яких переважно зайняті чоловіки [Гендерна оцінка соціально-демографічної політики в Україні / за ред. Е. М. Лібанової. – К., 2007].

На основі типізації регіонів України за проявом гендерної нерівності жінок на ринку праці, типізації регіонів за співвідношенням тривалості життя чоловіків та рівнем гендерних диспропорцій заробітної плати, групувань регіонів за складовими ринку праці виділені такі типи регіонів:

Тип 1. Регіони з найменшим негативним проявом індикаторів гендерної нерівності в суспільно-географічних процесах – м. Київ.

Тип 2. Регіони з найбільшим негативним проявом індикаторів гендерної рівності в соціально-демографічних процесах, з низьким негативним проявом гендерних індикаторів економічної активності і безробіття, найбільшим негативним проявом індикаторів співвідношення заробітної плати чоловіків і жінок, проявом гендерної нерівності в управлінських процесах, бізнесовому середовищі та рівні конкурентоздатності і кар'єрному зростанні на ринку праці – Донецька, Дніпропетровська, Запорізька та Луганська області.

Тип 3. Регіони із найменшим негативним проявом індикаторів гендерної рівності в соціально-демографічних процесах, низьким негативним проявом гендерних індикаторів співвідношення заробітної плати та значним негативним проявом індикаторів безробіття, значним проявом ген-

дерної нерівності в управлінських процесах, бізнесовому середовищі та рівні конкурентоздатності і кар'єрному зростанні на ринку праці – Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Львівська, Тернопільська, Рівненська та Волинська області.

Тип 4. Регіони з середнім рівнем негативного прояву індикаторів гендерної рівності в соціально-демографічних процесах, з незначним негативним проявом гендерних індикаторів безробіття та негативним проявом індикаторів співвідношення заробітної плати чоловіків і жінок, проявом гендерної нерівності в управлінських процесах, бізнесовому середовищі та рівні конкурентоздатності і кар'єрному зростанні на ринку праці – Харківська, Київська, Одеська, Вінницька області та АР Крим.

Тип 5. Регіони з найбільшим негативним проявом індикаторів гендерної рівності в соціально-демографічних процесах, з дуже низьким негативним проявом індикаторів співвідношення заробітної плати та найбільшим негативним проявом індикаторів безробіття чоловіків і жінок, проявом гендерної нерівності в управлінських процесах, бізнесовому середовищі та рівні конкурентоздатності і кар'єрному зростанні на ринку праці – Херсонська, Миколаївська, Житомирська, Хмельницька, Сумська, Полтавська, Черкаська, Кіровоградська та Чернігівська області.

О. М. Березенська, асп., КНУТШ, Київ
ukrainka_86@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЛОБІЗМУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Феномен лобізму неодмінний супутник системи державного управління. Ніхто не поставить під сумнів існування прихованого лобізму в Україні на усіх рівнях влади. Проблема лобізму є однією з важливих і складних в українській науці та політикумі. Складність полягає не в його наявності, а переважно у формі в якій він здійснюється. Проблематика дослідження прояву лобізму в Україні обумовлена інтенсифікацією лобістської діяльності на всіх рівнях влади, яка характеризується безконтрольністю, та відсутністю будь-якої правової бази. Наслідком цього є деформованість усієї системи державного управління України.

Лобізм як поняття, найчастіше вживається для означення всієї сукупності способів захисту і просування інтересів, що здійснюється різними каналами і засобами. Істотною особливістю української практики лобіювання є його закрита, непрозора форма, використання нелегальних методів. Більше того, нерегульований лобізм у всіх його іпостасях і тлумаченнях у другій половині 1990-х років утвердився як домінуюча стратегія діяльності груп інтересів і всієї представницької системи українського бізнесу та некомерційних організацій [Биковець В. Лобізм у системі представництва інтепесців: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=63&c=1401&setcss=1&ncss=big>].

Лобізм може здійснюватися у різних формах (зазвичай це формальні і неформальні методи). Використання для лобіювання неурядових орга-

нізацій є, переважно, формальним лобіюванням. Хоча можливе і неформальне, тобто – через особисті зв'язки. Неформальне лобіювання за допомогою НУО відбувається в тому випадку, коли організація залучає до своїх лав чи до участі у своїх заходах (конференції, зустрічі, круглі столи тощо) тих, на кого планує справляти вплив [Сергєєв В. Лобізм в Україні: можливості неурядових організацій // Політичний менеджмент. – 2007. – № 3(24). – С. 11]. Даний тип лобіювання можливий у тому випадку, коли членство чи участь в такій організації потрібне суб'єктам лобіювання, та це можливо лише з міркувань престижу чи в розрахунок на якісь інші дивіденди. Таких організацій зараз в Україні практично немає.

Дисфункційний характер лобістської діяльності в Україні пояснюється аналізом співвідношення тінювих і публічних засобів лобіювання. Тінювий і публічний лобізм у західній політичній системі концептуально несумісні. На думку П. Лукашенка, у випадку тінювої схеми відбувається негласний контакт зацікавленої сторони з особою (чиновником чи депутатом), яка приймає важливе рішення [Лукашенко П. Особливий політичний відтінок // Підприємництво в Україні. – 2001. – № 3. – С. 30]. Такий вчинок з боку посадовця може кваліфікуватися як "корупційна діяльність" при встановленні факту відшкодовування "послуг". В результаті тінювого лобізму з'являються законодавчі та інші нормативні акти чи рішення, здатні забезпечити (часто на користь окремих осіб і на шкоду іншим) вигоду чи перевагу певній групі.

Така практика властива багатьом пострадянським державам. Зокрема, як стверджують С. Перегудов, І. Семененко, Ф. Шамхалов, публічний лобізм відрізняється, по-перше, легальними засобами здійснення, по-друге, масштабами, мотивами і спрямованістю [Одінцова О. Цивілізований лобізм як форма боротьби з корупцією // Право України. – 2006. – № 6. – С. 111]. Публічна стратегія лобізму передбачає представництво інтересів цілих галузей і сфер економічної діяльності. Значення такого різновиду лобізму є загальнонаціональним.

В Україні продовжують найчастіше використовувати методи прямого лобізму як такі, що довели свою найбільшу ефективність. Як і в будь-якій державі перехідного періоду, увага в Україні прикована, насамперед, до виконавчої, а вже згодом – до законодавчої влади. Цьому сприяє домінування рішень, що приймаються виконавчою владою, серед яких переважають регламентарні акти "посередньої дії", направлені на пряме регулювання діяльності конкретних організацій. Що слугує основою розвитку для тінювого лобізму.

Специфікою української практики лобізму є переважання методів лобістської діяльності через Кабінет Міністрів та Секретаріат Президента. Це підтверджує кількість висунутих та прийнятих законодавчих ініціатив від відповідних органів. Причиною подібної практики є складність механізмів "проходження" законопроектів через Верховну Раду та ефективність способів "внутрішнього" лобізму у Кабінеті Міністрів.

Те, що лобізм існує і є складовою українських реалій зрозуміло всім. Особливість сьогоdnішнього періоду формування і проявів лобізму в

Україні полягає в інтенсифікації лобістської діяльності в системі державного управління.

Аналітики окреслюють декілька можливих варіантів у подальшого прояву лобізму в Україні. Одним з таких – може стати посилення тиску на адміністрацію та законодавчі органи з "боку третього сектору", тобто недержавних та некомерційних структур. Але поки що в Україні "третій сектор" на відміну від державного та бізнес сектору не володіє достатньою силою та каналами впливу. Інший шлях розвитку – обмеженість ресурсів та політична нестабільність призведе до боротьби груп тиску в тому чи іншому секторі економіки за монопольного представництва певної категорії інтересів. В свою чергу, органи державного управління, враховуючи необхідність подолання управлінської кризи, будуть надавати таку монополію в обмін на політичну підтримку. Найбільш потужні групи перетворяться в партнерів влади [Телешун С., Рейтерович І. Політико-економічні інтереси "груп впливу" та "лобізм по-українськи" (окремні аспекти) // Право України. – 2008. – № 3. – С. 108]. Можливо, сформована організаційна структура лобізму отримає юридичне або, навіть, конституційне оформлення в системі державного управління. Така управлінська система буде представляти собою певне поєднання корпоративної та плюралістичної моделей організації лобізму. Цей варіант є найбільш вірогідним через особливості сьогодишньої політичної ситуації та існування традиції протекціонізму у стосунках органів державного управління та певних визначених груп тиску.

Д. І. Дідух, студ., КНУТШ,Київ
qwer007@ukr.net

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Однією з визначальних ознак демократичної, соціальної, правової держави є наявність місцевого самоврядування, через яке найповніше може бути реалізовано ідею здійснення влади народом безпосередньо, вирішено важливі питання взаємодії держави, суспільства та особи.

Вперше сам термін "місцеве самоврядування" був використаний Р. Гнейстом для означення такого управління, за якого територіальні громади отримали право самостійно вирішувати справи місцевого значення в межах чинного законодавства. Загалом, місцеве самоврядування досліджували провідні західні та вітчизняні вчені, зокрема, Б. Франклін, А. Токвіль, Дж. Ст. Міль, Т. Джефферсон, М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський та чимало інших. Їхні погляди можна систематизувати у три основні концепції: громадівська (базувалась на невідчужуваності права вирішувати місцеві справи та реалізовувати місцеві інтереси); державницька (місцеве самоврядування розглядається як продовження державного управління, держава делегує місцевим органам влади частину своїх повноважень для вирішення господарських справ); та теорія муніципального дуалізму (місцеве самоврядування має подвійну природу).

Узагальнюючи погляди багатьох західних та українських дослідників, можна підсумувати, що місцеве самоврядування – гарантоване державою право та реальну здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах законів. Існує декілька моделей функціонування місцевого самоврядування: англо-американська, континентально-європейська, іберійська та радянська. Однак, найбільш поширеними та такими, які довели свою ефективність, є перші дві.

Місцеве самоврядування є каталізатором формування громадянського суспільства та первинною ланкою участі громадян у процесі функціонування демократичної політичної системи. Саме через самоврядування формується культура "громадянськості" та підвищується особиста та відповідальність громадян за вирішення особистих, місцевих та державних проблем. Будучи одним з первинних елементів громадянського суспільства, місцеве самоврядування одночасно сприяє його розвитку і вдосконаленню в Україні через підвищення соціальної та громадянської активності, а також допомагає прискоренню та полегшенню проходження процесу консолідації демократії, що є неодмінною складовою транзиту від авторитаризму до демократії. Тому розвиток місцевого самоврядування є актуальним для України. Однак, ефективне функціонування місцевої демократії буде можливим лише після обрання тієї моделі, яка буде оптимальною для нашої держави із врахуванням усіх особливостей [Бориславська О. М. Місцеве самоврядування в Україні: теорія та практика реалізації конституційно-правових засад. – Львів, 2005].

В Україні місцеве самоврядування пройшло тривалий етап становлення та розвитку.

У радянську добу була сформована своєрідна система органів місцевої влади. Система органів місцевого самоврядування закріплювалась практично всіма конституціями, законами, постановами та іншими актами держави чи партії. Однак, виконавчі комітети, які створювалися місцевими радами, не виконували своїх функцій втілення у життя рішень цих рад, а були підпорядковані вищим комітетам. Таке подвійне підпорядкування не сприяло формуванню місцевого самоврядування у його класичному розумінні.

Після проголошення незалежності в Україні не було вироблено єдиного підходу до місцевого самоврядування. У нормативних актах, які регулюють цю сферу життя суспільства, чимало суперечностей. Водночас, розробка моделі місцевого самоврядування з урахуванням історичного досвіду минулого та сучасних політико-правових, економічних, соціальних та інших чинників та традицій України – важливий напрямок досліджень останнього десятиліття. Це зумовлено посиленням конкуренції різноспрямованих векторів розвитку, які репрезентують інтереси різних за характером і спрямуванням політичних сил. Важливо в цих умовах забезпечити домінування інноваційних ідей та моделей розвитку місцевого самовря-

дування, формування його основ шляхом еволюційних, а не революційних трансформацій. Нового імпульсу в поглибленому дослідженні проблеми надала Конституція України. Розвиток конституційного процесу актуалізував проблему подальшого розмежування функцій центральних органів та органів місцевого самоврядування у здійсненні владних повноважень.

В Україні можна знайти ознаки декількох існуючих моделей місцевого самоврядування. Звичайно, теоретично було б можливо використати переваги кожної із моделей із врахуванням особливостей нашої держави. Проте, практика показує, що на початковій стадії становлення будь – якого інституту за відсутності власного досвіду та традицій, варто опиратися на уже відпрацьовані схеми, які довели свою ефективність. Оптимальною для України на даному етапі буде модель "сильна рада – менеджер", яка є однією із форм англо-американської системи місцевого самоврядування. Така форма організації органів місцевого самоврядування також дозволяє уникнути надмірної політизації щоденної роботи місцевої влади.

Система "рада – менеджер" дозволяє поєднувати основні принципи представницької демократії із сильним одноосібним лідерством. Усі повноваження зосереджені у руках колегіального органу – місцевої ради, яка обирається усіма жителями даної території на засадах рівного, вільного, таємного виборчого права. Ця рада несе відповідальність за визначення загального політичного курсу та стратегічних завдань розвитку даного населеного пункту, а також прийняття нормативних актів для впровадження цього курсу у життя. Тобто, місцева рада є законодавчим органом [Головка О. М. Еволюція теорії місцевого самоврядування в державно-правовій науці: основні тенденції і напрями // Вісн. Запор. юрид. ін-ту. – 1999. – № 3. – С. 3–11].

Після проголошення незалежності в Україні не було вироблено єдиного підходу до місцевого самоврядування. У нормативних актах, які регулюють цю сферу життя суспільства, чимало суперечностей. Тому, доцільно було б обрати одну із існуючих світових моделей організації влади на місцях, які уже довели б свою ефективність. Більше за інші сприятиме забезпеченню раціональності врядування, ефективному втіленню політичного курсу, більш оперативному та якісному наданні послуг, професійному, прозорому та орієнтованому на потреби громадян управлінні система "рада – менеджер". Ця схема є одним з підвидів англосаксонської моделі. Звичайно, така система не позбавлена недоліків та не зовсім відповідає традиціям українського народу. Однак, потенційно вона може вирішити основні проблеми муніципального господарства і сформувати традиції участі громадян у місцевому самоврядуванні та довіри до нього.

Згодом можна буде обрати ту модель організації та функціонування органів місцевої влади, яка найкраще відповідає ментальності нашого народу та буде найбільш ефективною в Україні, а на початковому етапі варто опиратися на уже наявні розробки та практики, для того щоб вирішити основну проблему, яка суттєво заважає становленню та розвитку місцевого самоврядування в нашій державі – подоланню відчуження громадян від влади та формування культури громадянської участі.

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ПІДСТАВИ ЇХ ПЕРЕГЛЯДУ

Принципи державної служби посідають чільне місце в теорії державної служби, оскільки основне значення принципів державної служби полягає в тому, що вони визначають "юридичну долю", життєздатність, практичну організацію і реальне функціонування державної служби [Старілов Ю. Н. Службное право : учебник. – М., 1996. – С. 199]. Інакше кажучи, принципи державної служби виконують роль "маяків", застерігаючи тим самим від здійснення або нездійснення певних дій, які можуть розхитати стабільність інституту державної служби. Поняття принципу вказує на стійкість певного явища, відбиває об'єктивні зв'язки, що виникають в системі державно-службових відносин, тим самим субординує державну службу.

Проте самі принципи державної служби не є застиглими догмами, вони не є незмінними.

Тож які є підстави для перегляду принципів державної служби? Аби це зрозуміти, першочерговим є розуміння від яких факторів залежить власне саме формулювання (концептуалізація) принципів державної служби. Такими факторами, на думку Ю. М. Старілова, є наступні:

- правова культура в країні,
 - конкретний правовий досвід законодавця,
 - модель державної служби, що функціонує у країні,
 - адекватність розуміння внутрішніх закономірностей суспільних відносин і правового регулювання,
 - рівень розвитку галузевого законодавства [Там само. – С. 201].
- До цього переліку варто додати ще й такі:
- політичні, соціально-економічні, культурні умови суспільства,
 - національна державно-правова доктрина,
 - тренди мови нормотворчості.

Доволі цікавим є саме останній фактор – тренд мови нормотворчості. Його можна назвати часто змінюваним серед усіх інших, проте саме тренд мови нормотворчості є чітким виразником напрямку змін, власне на що або на кого орієнтовано основні напрямки діяльності чи вказує на тих, хто справляє відчутний вплив на державу. Такі тренди, імовірно, формуються під впливом публічної лексики перших осіб держави, текстів програмних політичних документів. Це можна відслідкувати на наступному прикладі.

Вітчизняна законотворча практика демонструє приклади періодичного використання різних термінів в якості принципів щодо одного і того ж предмету відносин. Так, вимога до об'єкта бути доступним для одержання громадянами інформації про нього формулюється в українському

законодавстві, як мінімум, двома термінами – "принцип гласності" і "принцип відкритості". Слово "гласність" дістало широку популярність ще в СРСР у період Перебудови. Вже в незалежній Україні гласність була названа законодавчим принципом діяльності місцевих державних адміністрацій, діяльності Служби безпеки України, формування державних соціальних стандартів, тощо. У середині цього десятиліття ту ж саму вимогу автори текстів законів вже стали позначати терміном "принцип відкритості". Наприклад, у законодавстві принцип відкритості було визначено одним із ключових принципів для діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, державних закупівель, державної регуляторної політики. Застосування терміну "відкритість", ймовірно, можна вважати результатом впливу європейської правової традиції. Зазначимо, що в новій редакції Закону України "Про державну службу" до переліку принципів державної служби включено "принцип прозорості діяльності" [Закон України "Про державну службу" № 4050-VI від 17.11.2011 // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 26. – Ст. 273]. Це вже буде третій варіант для визначення тієї ж самої вимоги. Тож якщо моду на формулювання принципів задають перші особи держави, то стиль викладу принципів державної служби має виходити, в першу чергу, з положень Конституції України.

Фактори ж формулювання (концептуалізації) принципів державної служби можна розділити на 2 групи:

- фактори впливу на вибір форми принципу (конкретний правовий досвід законодавця, рівень розвитку галузевого законодавства, правова культура в країні та тренди мови нормотворчості);
- фактори впливу на вибір змісту принципу – об'єднує розуміння мети державної служби і ресурсів держави, а також умов, у яких здійснюється діяльність державних службовців (національна державно-правова доктрина, політичні, соціально-економічні, культурні умови суспільства, модель державної служби, що функціонує у державі, адекватність розуміння внутрішніх закономірностей суспільних відносин і правового регулювання).

Саме фактори впливу на вибір змісту принципу слід вважати підставами перегляду принципів державної служби. У разі зміни хоча б одного такого фактору впливу на вибір змісту принципу державної служби, то відповідно і сутність принципів закладена в момент їх правового закріплення видозмінюється, чого не можна сказати про фактори впливу на вибір форми принципу, які відбивають суб'єктивність до їхнього вибору.

Так як всі принципи державної служби взаємопов'язані і виконання одного принципу допомагає виконанню іншого, і навпаки, то зміна, наприклад, моделі державної служби, слугуватиме викривленій реалізації принципів державної служби, як наслідок, порушення стійкості інституту державної служби в цілому. Саме тому надзвичайно важливим є актуальність перегляду принципів державної служби в Україні.

ІМІДЖ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Ефективна система державної служби активно сприяє формуванню суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави загалом. Заходи, спрямовані на формування позитивного образу державної служби як інституту, на який покладається виконання завдань та функцій держави, повинні ґрунтуватися на ретельно досліджених теоретичних та прикладних підвалинах цього складного явища. Важливим, зокрема, є знання про функціональне призначення іміджу державної служби, тобто вивчення того, яку роль він відіграє у політичній системі суспільства.

Імідж державної служби – це комплексне уявлення про державну службу, що складається на основі збереженої у пам'яті інформації про її візуально-вербальний, діяльнісний та емоційний образ, може змінюватися відповідно до зовнішніх обставин, і що в цілому визначає ставлення населення до держави.

Отже, імідж як теоретичний конструкт, відзначається символічним, емоційним, стереотипним, динамічним характером, обов'язково є адресним, тобто володіє здатністю впливати на людей, тим самим втілюючи своє головне призначення – конструювати у суспільній свідомості певного уявлення про державну службу.

Досліджуючи проблему іміджу як інтегруючої ланки між людиною та аудиторією, Г. Сорокіна відмічає, що імідж створюється з конкретною метою – справити враження, щоб сформувати у людей потрібну думку про себе, а звідси – і відношення. При чому це не лише картинка нас, а й обіцянка відповідності зовнішнього вигляду внутрішньому змісту, певній моделі поведінки. Інакше кажучи, потрібно "бути, а не здаватися" [Сорокіна Г. Г. Имидж и социальный успех // Школа и производство. – 2003. – № 5. – С. 4–6].

Таким чином, продуманий імідж державної служби успішно може налагоджувати регулятивні процеси, викликаючи у населення сприятливі асоціації з позитивними характеристиками діяльності важливого державного інституту, що відповідає за реалізацію державних функцій. Імідж, що викликає у населення упевненість у якості, надійності, відповідальності державної служби, має потенціал спонукальної дії громадян у потрібному напрямі, наприклад, підтримці державних реформ. Позитивний імідж сприяє досягненню взаємної довіри між учасниками складних взаємодій у політичній системі суспільства.

Імідж державної служби є певним показником довіри чи недовіри населення до влади. Оскільки в основі іміджу важливе місце займає довіра, то імідж державної служби служить непрямим показником стану, ступеня актуалізації й задоволення суспільних потреб, легітимізації державної влади.

Високий рівень довіри населення до державних службовців свідчить про стабілізацію соціально-політичної ситуації, підвищення рівня взає-

модії державних структур і суспільства, покращення соціального самопочуття державних службовців, якості роботи державного апарату.

Імідж державної служби можна також розглядати як своєрідну форму відображення суспільних зв'язків і відносин, показник ступеня гуманності, людяності, існуючих в суспільстві порядків, адже сама державна служба – це об'єднуюча ланка між державою і громадянином, покликана захищати права й свободи останніх.

Імідж є різновидом згорнутого повідомлення, тому він також здійснює інформування суспільства, що забезпечує природну потребу людей у володінні інформацією про навколишнє середовище. У даному випадку інформація стосується самого інституту державної служби, її особливостей, механізмів функціонування, тенденцій розвитку тощо. Інформуючи суспільство про стан державної служби, імідж сприяє формуванню загальної картини навколишнього світу для громадян країни, знімає невідомість, примножує розуміння та інтерес суспільства, сприяючи репутації; таким чином попереджає негативні переживання.

Позитивний образ державної служби викликає у суспільства позитивне її сприйняття як важливого інституту політичної системи, що, до певної міри, є уособленням самої держави. Відтак, імідж державної служби презентує сам інститут державної служби, є складовою іміджу держави.

Імідж державної служби містить також важливе ресурсне навантаження, оскільки здатний мобілізувати трудові, матеріальні, інформаційні та інші ресурси. Наприклад, позитивний імідж, підвищуючи престиж державної служби, може сприяти залученню кваліфікованих кадрів. Престижність також сприяє внутрішньоорганізаційній ідентичності і формує почуття єдності у самій системі державної служби.

У сучасному українському суспільстві просліджується усвідомлення відірваності державної служби від громадян, що виявляється не лише в недостатній мірі інформованості про діяльність державних службовців, але і небажанні враховувати ними сигналів зворотного зв'язку, відсутності зацікавленості в позитивній оцінці своєї діяльності суспільством, а також ряду інших негативних наслідків. Тому реформування системи державного управління повинно відбуватися з урахуванням важливої її складової – державної служби, де належне місце належить її іміджу, який здатний здійснювати важливі конструктивні функції щодо усієї політичної системи суспільства.

**Г. В. Мамчур, канд. політ. наук, асист., КНУТШ, *Kuiv*
*politanna@ukr.net***

ПОЛІТИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ КОНФУЦІЯ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Актуальність проблеми реформування системи державної служби в нашій державі спонукає пошуки ґрунтовних концептуальних засад для державних перетворень. У якості теоретичного обґрунтування цінними є

здобутки тисячолітньої історії політичної думки. Історичний аналіз учення про державу і право Стародавнього Сходу змушує детальніше зупинитися на політико-філософських ідеях Конфуція, котрий один із перших звернув увагу на ключову роль чиновницького апарату для ефективного функціонування величезної імперії та обґрунтував концепцію так званого "гуманного управління", що тримається принципу благородності не за походженням, а завдяки вихованню та самовдосконаленню.

Щодо формування української моделі державної служби, то ідеї давньокитайського мудреця можна застосовувати з огляду на важливі історично-національні особливості, проте сам факт можливості їхнього критичного переосмислення в умовах сучасного державотворення свідчить про давність і вічну актуальність проблеми морального зрізу державного управління.

Етичне вчення Конфуція містить думку про те, що управляти державою повинен "благородний муж", тобто людина, яка всією своєю поведінкою утверджує норми моралі. Саме за такими критеріями Конфуцій пропонував висувати кандидатів і на державну службу. "Якщо висувати справедливих і усувати несправедливих, то народ підкорятиметься, буде покірним". Людинолюбство Конфуція характеризує відносини, які повинні існувати передусім між батьками і дітьми, між правителями і чиновниками. Отже, етика конфуціанства прагнула закріпити принцип справедливості у відносинах між людьми в системі державної служби.

Можливість служіння державі вимагала від особистості належного морального виховання, плекання необхідних чеснот: людяність, почуття обов'язку, благопристойність, розумність і правдивість. Практичне втілення концепції "гуманного управління" Конфуцій убачав шляхом проведення відповідних заходів.

Наприклад, вихованню високої моральності, вважав мислитель, сприяють мистецтво, культура, освіта, заохочення до яких повинні сповідувати й державні службовці. Організаційно відбір на роботу державних службовців повинний проводитися у вигляді системи іспитів. Саме шляхом ретельних вступних тестувань перевіряються критерії для відбору державних чиновників – моральність, чесність та компетентність. Цікаво, що досі в храмі Конфуція збереглися тисячолітні кам'яні стели з іменами тих, котрі успішно склали імператорські іспити на звання чиновника.

По-третє, система морального рейтингу, що дозволяє на основі оцінки роботи чиновника встановлювати зміни в значущості (або слабкості) його роду. Конфуцій увів в практику Китаю щорічну систему оцінки 100 кращих (чесних, ефективно працюючих чиновників) і 100 гірших (що беруть хабарі, некомпетентних) державних службовців. Потрапити в число кращих було дуже почесно. Цим підвищувався рейтинг всього роду, зростав статус дітей і внуків. Ім'я заслуженого чиновника передавалося з покоління у покоління. Зворотні наслідки мали місце в разі потрапляння до списку гірших. Значно видозміненим, але ідейно схожим видається щорічний Всеукраїнський конкурс "Кращий державний службовець", який проводиться Національним агентством України з питань державної служби.

Прагнучи обґрунтувати модель "досконалого бюрократа", Конфуцій, по суті, виклав першу концепцію антикорупційної державної служби. Сьогодні ж попри складність завдання викорінення корупційності у системі державної служби, незаперечними є, принаймні, дві послідовні умови, серед яких прослідковуються й ідеї давньокитайського мислителя:

- по-перше, високе морально-етичне виховання державного службовця, у свідомості якого чітко зафіксоване значення понять совість і моральність, суспільні і державні інтереси, а також те, що бути підкупленим, перебуваючи при виконанні громадських або державних функцій, є аморально і злочинно;

- по-друге, належне соціально-економічне забезпечення державного службовця, яке мало б попередити бажання чиновника брати хабарі та вдаватися до інших посадових зловживань. Чиновник повинний мати такий рівень доходу, щоб міг підтримувати середній рівень життя, тобто цінувати своє місце роботи навіть за умови, коли працюєш чесно. В іншому випадку втрачати йому нічого, і він змушений шукати засоби для нормального існування.

Звичайно, далеко не всі з положень теорії Конфуція можна некритично сприймати в даний час, однак, вони несуть безперечну цінність, не тільки в порівняльно-історичному плані, але й з точки зору практичного застосування.

***Т. О. Матвєєва, канд. юрид. наук, доц.,
НУ "ЮАУ ім. Я. Мудрого", Харків***

СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Історія держави і права Київської Русі яскраво і переконливо свідчить про її велике значення в історії українського народу, слов'янського світу. Державні, правові традиції Київської Русі (феодальні з'їзди, віче. Руська Правда) виявилися настільки живучими і міцними, що дійшли до наших днів, здобувши нове життя в матеріальній і духовній культурі українців.

Київська Русь склалася, як ранньофеодальна монархія. Це була відносно єдина, побудована на принципі сюзеренітету-васалітету держава. Її очолював великий князь, якому підпорядковувалися місцеві правителі – його васали. Сформувалася і система посадництва. Діяльність великого князя спрямовувалася нарадою з верхівки феодалів. Пізніше для розв'язання найважливіших питань скликалися феодальні з'їзди.

Найважливішим інститутом державного управління Київської Русі була князівська влада. Князь виступав не тільки верховним правителем країни або волості, а й законодавчим розпорядником усього місцевого життя. Функції перших київських князів полягали в організації дружини та військових ополчень, командуванні ними. Київський князь судив своє найближче оточення – васалів, дружинників; на весь народ держави князівська юрисдикція на розповсюджувалася.

Що стосується початкового періоду, то навряд чи можна говорити про широке князівське законодавство (воно здійснювалося на основі

норм звичаєвого права). На завойованих та приєднаних до Києва нових землях київські князі ставили у центрах племен свої гарнізони: у головному місті – тисячу(він був начальником гарнізону, а соцькі та десяцькі – командирами окремих дружин). Вони збирали данину, виконували торговельно-поліцейські функції та судово-адміністративні. Так формувалася десятикова система управління.

Більш вагомою стає законодавчо-судова функція князя. Укладення різних юридичних кодексів не було суто приватною справою князя, в правотворчості приймало участь і велике боярство. Уставні грамоти, в яких найчастіше втілювалася законодавча влада князя, визначали життя держави, навіть церкви.

Після запровадження християнства з'являється релігійна функція великого князя. Управляти київським князем допомагали призначені ними посадники, волостелі, тіуни та інші численні представники адміністрації.

Великий князь ухвалював найважливіші рішення, якщо на це була згода його оточення – великих феодалів(бояр), "княжих мужів", які утворювали феодальну раду при князеві. До її складу входили також представники духовної знаті, інколи – представники верхівки міст (старці городские), у військовий час – керівники союзників. Рада при князеві була важливим органом Київської Русі. Члени княжої ради називалися "думцями".

Реформа великого князя Володимира ліквідувала владу місцевих князів племен, скасувала автономію земель. Унаслідок реформи всі вищі ступені феодальної ієрархії опинилися в руках одного князівського роду, представники його перебували з великим князем у відносинах васалітету-сюзеренітету, що регламентувалося договорами-хрестоцільувальними грамотами, де жалування земель супроводжувалося наданням імунітетних прав.

Сюзеренітет у Київській Русі позначався терміном "старійшинство", яке не тож саме єдиновладдью, а протистоїть йому, пов'язане з уявленням про першого серед рівних і аж ніяк не про єдиного носія влади. Старійшинство політичне було пов'язано з старійшинством генеалогічним. Місцеві князі – брати як нащадки великого князя користувалися рівними правами на спадщину. Ця обставина підтримувала у них ідею єдності і спільної відповідальності за долю Батьківщини у боротьбі із зовнішніми ворогами. Іноді старійшинство відходило на другий план, поступаючись політичним міркуванням, що визначалися міжкнязівськими стосунками.

З розвитком феодалізму десятикова система управління змінюється двірсько-вотчинною системою управління, коли не існувало різниці між органами державного управління й управління особистими справами князя. Всі нитки управління сходилися у дворі князя(боярина). Кожен, хто входив до князівського двору(боярської вотчини) і видав тут будь-якою ділянкою господарства або був прислужником князя, міг виконувати і державні функції. Місцеві органи були представлені місцевими князями, намісниками та волостелями – так формувалася система "кормління".

Послаблення влади великого київського князя і посилення влади великих феодалів-землевласників зумовило скликання з'їздів – снемів-вищих органів феодальної влади.

У Київській Русі продовжували функціонувати народні збори – віче. Як один з найархаїчніших інститутів народовладдя віче було поставлено на службу державі у формі своєї рідної феодальної демократії. Із племінних сходів давніх слов'ян віче перетворилося у збори городян, в яких брали участь вільні жителі міста – купці, ремісники та інші.

Однією з найважливіших функцій віче було комплектування народних ополчень і вибори ватажків, а також збирання данини. Віче скликалося під час облоги міста, перед початком воєнних походів, інколи на знак протесту проти політики князя.

Ф. М. Медвідь, канд. філос. наук, проф.,
М. Ф. Медвідь, асп., МАУП, Київ
fedir_medvid@mail.ru

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГЕНЕЗИ І СТАНОВЛЕННЯ

Проблеми управління, зокрема державного, розглядаються в працях ряду українських вчених: Авер'янова В. Б., Варналія З. Є., Вороніна В. Є., Гаєвського Б. А., Головатого М. Ф., Горбатенка В. П., Данилишина Б. М., Жаліла Я. А., Куйбіди В. С., Кресіної І. О., Коваленка А. А., Сіренка В. Ф., Цветкова В. В., Щокіна Г. В., Шульги М. А. та ін.

Державне управління можна розглядати, на наш погляд, як "вплив державних органів на власні структури, а також на суспільні сфери, групи та інститути з метою забезпечення реалізації національних інтересів; у широкому розумінні поняття – "державне управління" відображає діяльність усіх гілок державної влади, а у вузькому – тільки органів виконавчої влади.

Існуюча в Україні, на думку фахівців, система державного управління демонструє свою неефективність, внутрішню суперечливість, відірваність від громадян і, як результат, виступає однією з перепон, що стримує здійснення модернізаційних процесів та системних перетворень в усіх сферах розвитку суспільства. Надмірна концентрація повноважень саме в центральних органах виконавчої влади, передусім в Кабінеті Міністрів України, призводить до того, що вони не займаються питаннями стратегії розвитку держави, не формують державну політику в окремих сферах чи галузях, оскільки основні зусилля та час витрачаються на вирішення поточних проблем.

До основних причин незадовільного стану державного управління вартує, на думку експертів, віднести: відсутність нової нормативно-правової бази діяльності органів державної влади та вкрай неефективне використання існуючої; незавершеність трансформації Кабінету Міністрів України в орган політичного керівництва; неефективну систему взаємодії органів державної влади на центральному, регіональному та місцевому рівнях ... [Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія / за заг. ред. А. В. Єрмолаєва. – К., 2010. – С. 312–318].

Конституційна реформа 2004 року та запровадження партійного принципу формування місцевих представницьких органів влади в Україні, на думку експертів, привели, фактично, до розбалансування усієї системи влади, як на національному, так і на місцевому рівнях.

Реформування системи державного управління передбачає переосмислення ролі держави та розподіл функцій між державою і громадянським суспільством, розширення участі народу в гарантуванні громадянам реальної влади в самоуправлінні. В основу реформи системи державного управління мають бути покладені принципи, що відображають стандарти європейського розуміння його сутності та конкретизовані в понятті публічної адміністрації, що охоплює сферу діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування [Кубко Є. Б. Методологічні основи вдосконалення державної влади в сучасній Україні // Проблеми організації державної влади в Україні в контексті політико-правової реформи: Матеріали методологічного семінару. – К., 2008. – С. 34; Цвєтков В. В. Демократія і державне управління: теорія, методологія, практика : монографія. – К., 2007].

Основним завданнями реформи, на думку аналітиків, є: формування стабільної та ефективної організації та діяльності виконавчої влади; організація професійної, політично нейтральної та відкритої публічної цивільної служби(служби в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування); створення системи економічно спроможного, дієздатного місцевого самоврядування; зміцнення статусу громадянина у відносинах з органами публічної адміністрації; гарантування підконтрольності публічної адміністрації політичній владі та суспільству [Медвідь Ф. М., Медвідь М. Ф. Державне управління в Україні: теоретико-методологічні засади // Становлення і розвиток української державності : Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції "Державне управління в умовах політичної модернізації України: стан та проблеми" (м. Київ, 23 жовтня 2009 р.) / редкол.: М. Ф. Головатий (гол.) [та ін.]. – К., 2010. – Вип. 4. – С. 108].

Отже, цілком очевидно, що системі демократичного врядування прибрані дві стійкі тенденції в державному управлінні. З одного боку – це орієнтація на обслуговування суспільства, якісне надання населенню державних (адміністративних) послуг, та розмежування політичної й адміністративної діяльності органів державного управління, з іншого.

Навіть побіжний аналіз свідчить, що реалізація конституційних прав і свобод людини нині забезпечується державою далеко не в повній мірі. Ці права повинні забезпечуватися державними органами через надання громадянам соціальних, освітніх, медичних, комунальних та адміністративних послуг. Однак якість цих послуг залишається низькою. Причинами такого становища є не лише брак економічних можливостей чи правової культури, але й недостатність самого механізму їх забезпечення [Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. I. Загальна частина / редкол.: В. Б. Авер'янов (гол.) та ін. – К., 2007. – С. 300–309].

В чинній Конституції України також відсутній термін "адміністративна послуга", тому дане поняття має тлумачитися в контексті ідеології дер-

жавного управління, та потребує законодавчого закріплення як це зроблено у розвинених демократичних країнах у спеціальних актах: "Хартії громадян" у Великобританії, "Хартії державних службовців" в Італії, "Хартії клієнтів" у Бельгії.

Отже, виникає потреба створення відповідних норм і стандартів з надання державними службовцями державно-управлінських і адміністративних послуг. Зокрема, правовою підставою для запровадження ефективної системи надання державних (адміністративних) послуг та послуг політичному керівництву мають стати прийнятий ЗУ "Про державні послуги" та Реєстр (перелік) державних послуг, з відповідними стандартами та регламентами. На часі підготовка і внесення на розгляд Верховної Ради України такого законопроекту про державні послуги, який має встановити не лише стандарти державних послуг, а й чіткі та зрозумілі громадянам вимоги щодо їх якості.

Отже, вдосконалення державного управління в Україні з метою забезпечення високого рівня ефективності державної влади передбачає функціонування всіх державних органів на базі верховенства права, переосмислення ролі держави та розподіл функцій між державою і громадянським суспільством.

В. М. Мельник, студ., КНУТШ, Київ
wiktor.melnyk@mail.ru

КОНЦЕПЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ І ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У КОНСТИТУЦІЇ УНР

Прийняття Українською Центральною Радою 29 квітня 1918 р. Конституції Української Народної Республіки – складова частина тривалого конституційного процесу, що розпочався в Україні після проголошення Першого Універсалу (10 червня 1917 р.). Внесений на розгляд і обговорення сесії розширеного складу Малої Ради УЦР (27–29 квітня 1918 р.), проект Конституції ("Статут про державний устрій, права і вільності УНР") багато в чому копіював проект розроблений 6–10 грудня 1917 р. Відповідно до зміни геополітичного становища, були відкинуті пункти про "федерацію з Російською демократичною республікою". Загальна концепція державного устрою була вироблена на основі грудневого документу. Голосування і прийняття Конституції відбувалось за умов гетьманського антисоціалістичного виступу (в українській історіографії домінує визначення "гетьманський переворот"), підтриманого німецькою військовою адміністрацією. Цікаво, що паралельно із "конституційними засіданнями" Центральної Ради 27–29 квітня проходив і Всеукраїнський З'їзд Хліборобів (6 тисяч делегатів з 8 губерній), на якому 29 квітня 1918 р. П. Скоропадський був проголошений гетьманом України.

Конституція УНР була затверджена 29 квітня. Вперше за останні 300 років української політичної історії, запроваджувався чіткий апарат державної влади. Останній, як відомо, є "системою органів (установ,

організацій), що реалізують функції державної влади". З цієї точки зору, для політології та теорії державного управління особливо цікавими є розділи I, IV, V, VI Конституції. Зокрема, розділи III, IV, V розглядають формат існування та проблематику функціонування таких частин апарату державної влади як законодавча і виконавча влада УНР. У "Загальних постановах" зазначається, що Україна "проголосила себе і нині є державою суверенною, самостійною і ні від кого незалежною... 2. Суверенне право в Українській Народній Республіці належить народові України, цебто громадянам УНР всім разом. 3. Це своє суверенне право народ здійснює через Всенародні Збори України". Висловлюючись сучасною термінологією "джерелом правових норм", а отже, і влади (як соціально-політичного забезпечення існування правової системи) ставав народ, який делегував свої повноваження делегатам загальнодержавного представницького органу – Всенародних Зборів України. Більш чітко їхні повноваження окреслені в розділах III, IV ("Органи влади Української Народної Республіки" і "Всенародні Збори Української Народної Республіки"). Зазначається, що "вся власть в УНР походить від народу... 23. Верховним органом УНР являються Всенародні Збори, які безпосередньо здійснюють вищу законодавчу власть в УНР і формують вищі органи виконавчої і судової влади УНР". Отже, за Конституцією, народ делегує повноваження законодавчому органу – парламенту, що одночасно є і "Верховним органом УНР". Його обрання та діяльність регулюються статтями 27–49. Український парламент мав формуватись через вибори, шляхом "загального, рівного, безпосереднього, таємного і пропорційного голосування всіх тих, хто користується громадянськими і політичними правами на Україні і в них судово не обмежений". Депутатом міг стати повноправний громадянин України, що досяг 20 років. Відсутність порушень волевиявлення перевірялась судами, компетенція яких прописана у ст. 60–68. Для розпуску парламенту потрібно було 3 млн "писаних заяв виборців, переданих через громадян Судові". Цікавий факт: для депутатів, незважаючи на декларацію соціалістичної рівності встановлювались привілеї та особлива платня. Депутата не мали притягувати до відповідальності за політичну діяльність. Голова Всенародних Зборів та його заступники, що мали б обратись на першій сесії парламенту, утворювали "Раду Старшин Зборів" – щось на зразок Президії. Для вирішення питань діловодства утворювався Секретаріат Всенародних Зборів. Ст. 58 підкреслює: "Для правильності рішень Всенародних Зборів треба присутності більше як половини депутатів. Всі справи вирішуються більшістю присутніх. Тільки відділення території, зміни конституції, проголошення війни і відання під слідство і суд міністрів рішаються спеціальною більшістю". Право вносити законодавчі проекти на розгляд парламенту отримували право практично всі: від звичайних громадян ("не менше 100 тисяч писаних заяв") і до президії. Ухвалені, за формулою 50+1, рішення були обов'язковими і діючими по всій території України з моменту їх публікації в загальнодержавних і регіональних засобах масової інформації. Їх виконанням займалась Ра-

да Народних Міністрів УНР – головний орган виконавчої влади України (діяльність регламентована розділом V Конституції). Виконавчо-розпорядча діяльність уряду цілком залежала від парламенту. Уряд "координує і контролює діяльність установ місцевої самоуправи... дістає власть від Всенародних Зборів і тільки перед ними відповідає". При цьому, у парламенті міністри отримували лише "право дорадчого голосу".

Майже надзвичайними повноваженнями наділявся Голова Всенародних Зборів із Радою Старшини Зборів. Саме він "у порозумінні з Радою Старшин Зборів" мав формувати уряд, розподіляти міністерські портфелі. Щоправда, за парламентом зберігалась функція затвердження поданого Головою складу Ради Народних Міністрів. Також "число членів Ради Народних Міністрів і спеціалізацію їх портфелів установлюють Всенародні Збори". Парламент концентрував значною мірою правозастосовчу функцію і функцію регулювання та координації виконавчої влади. Голова Всенародних Зборів УНР із своїми повноваженнями набував позицій "глави держави". Формально цю нішу в апараті державної влади мала б заповнити Рада Старшин Зборів як колективний управлінський орган (президіум). Основою для Всенародних Зборів визначався досвід Центральної Ради. М. Грушевський як голова "тимчасового" парламенту, згідно з проголошеною 29 квітня Конституцією набував офіційних повноважень "першої людини в державі". Втім революція П. Скоропадського підтримана середнім і заможним селянством розпочала новий виток українського конституційного процесу – національно-консервативний. 30 квітня 1918 р. у "Грамоті до всього українського народу" гетьман скасував Конституцію в проголосив Українську Державу. Одночасно виходять "Закони про тимчасовий державний устрій України", що замінили Основний Закон УНР.

Формально квітнева Конституція діяла майже одну добу. Концепція законодавчої та виконавчої влади, якій присвячена більша частина документу, дозволяє визначити форму держави УНР як парламентську республіку. Вона базувалась на соціал-демократичній ідеології, але характеризувати її слід як "ліберально-соціалістичну демократію". У подальшому саме безперервна культивування соціалістичних перетворень у політичній системі і призвела до до трагічної розв'язки визвольних змагань 1917–1921 років.

Круглий стіл
"ФІЛОСОФІЯ КІНО. МОВА КІНЕМАТОГРАФУ
І ЇЇ ФІЛОСОФСЬКИЙ ДІАЛЕКТ
(НТСА філософського факультету)"

А. І. Аветисян, студ., КНУТШ, Київ
avetstasya@gmail.com

КОНЦЕПТ КІНЕМАТОГРАФІЧНОГО ЧАСУ
В ТВОРЧОСТІ С. ПАРАДЖАНОВА

Проблема відображення часу в кіно обговорювалась із самих початків становлення цього нового виду мистецтва. Що таке "кінематографічний час"? Як він відбиває реальний? Як керувати часом в межах кіно? Що таке монтаж, і як він впливає на відчуття часовості в кіно? – все це питання широко популярні в літературі з теорії та філософії кіно. Ми ж їх оминемо. Для нас питання постає конкретніше і тим відповідальніше. Як час стає методом репрезентації в роботах режисера Сергія Параджанова. Чому це питання можна вважати актуальним? Тому що його вирішення багато дає для розуміння параджанівської естетики в цілому. Воно, якщо можна так висловитись, є ключем до багатьох з його авторських кодів.

Час як хронос, як лінійність, як послідовність у Параджанова відсутній. Його фільми здебільшого не мають розповідної цілісності. Вони не мають сюжету як низки подій, поєднаних причинно-наслідковими зв'язками. Ми маємо лише художні, символічно насичені замальовки. Вони є дещо нерухожими і замкнутими, але, водночас, вони є мікроновелами зі своїм сюжетом і внутрішньою цілісністю [Лотман Ю. Новизна легенди // Искусство кино. – 1987. – № 5. – С. 65].

Наведемо приклад. Фільм "Колір гранату" (1968) розповідає нам про життя вірменського поета Саят-Нови. Втім, у цій розповіді немає ані біографічності, ані документальності. Все, що показано як життя поета, здебільшого є вигадкою режисера з дотриманням подієвої формальності. Зображені моменти життя Поета є набагато інтимнішими. Це моменти найбільшої емоційної вразливості, глибинних художніх, духовних і тілесних переживань. Параджанов намагається показати нам середовище тих вражень, у якому з хлопчика Арутюна Саядяна народжується поет Саят-Нова. Весь фільм – це низка сегментів, між якими рух фільму ніби завмирає, і відроджується з новим епізодом. Навіть коли сегмент з неймовірною уважністю зображає побутову деталь, вона є в очах поета є ні чим іншим як ритуалом, у якому "міфічний час і герої не зображуються, а міфічно відроджуються" [Лукашова А. Г. Изобразительные тенденции в отечественном поэтическом кинематографе 1960-х – 1980-х гг. : автореф. дис. – М., 2007]. І так вся стрічка є вічним обертанням і пере-

казом ритуалів, що гарантують "неперервність природних і життєвих циклів, збереження колись встановленого порядку" [Мифологический словарь / под ред. Е. М. Мелетинского. – М., 1992. – С. 653-654].

Від "безсюжетності" картини Параджанова не втрачають нарративного характеру. Вони продовжують нести комунікативну функцію, але не через прямий процес розповіді-засвоєння, а через символічно-зображальний ряд, від якого глядач отримує не інформацію, а враження. Глядач має бути максимально схоплений тим, що відбувається на екрані, він учасник, він максимально присутній при цьому. Його задача не намагатись "розшифровувати" подані символи, а пережити їх.

Коли ми дивимось фільми Параджанова, ми маємо бути відкритими до вражень, довірливими до подій і питливими до смислів, закладених режисером. Але не можна починати дивитись кіно із завданнями розгадати цілий символічний ряд, не можна тут і там ставити запитання, що означає певний рух і що мав на увазі режисер. Тоді ми перестаємо брати участь у тому, що відбувається на екрані. А для фільмів Сергія Параджанова це має принципове значення. Тільки за умови включеності глядача в комунікативну роботу, захопленості в художній потік, ритуал може бути здійснений.

Щоб окреслити ще одну важливу особливість часового виміру у фільмах Параджанова, ми все таки звернемось до загальної теорії кінознавства, а саме до семіотичного його напрямку. Ю. Лотман зауважує, що кінематографічний час є замкненим в системі еквівалентного йому об'єктивного часу. Засобами зображальних мистецтв дуже складно виокремити і показати розриви в часовому полотнищі. Минулий і майбутній часові модуси глядач підсвідомо редукує до теперішнього, актуалізує екранний час як "зараз", максимально залишаючись у ньому. Тому перед кінематографом постала задача "боротьби із часом" (засобами монтажу і врізаних кадрів), створення відчуття об'ємності часу в глядача.

С. Параджанов відступає від цієї програми. Навпаки, для нього є важливим захопити глядача у відчутті реальності того, що відбувається. Ритуалізованість дійства потребує актуалізації часу. Екранізуючи легенди, казки, притчі, Параджанов ніколи не дистанціював їх від глядача за часом. Це не було колись. Це відбувається прямо на очах. За всіма правилами ритуального дійства, глядач стає не просто свідком, а учасником. Стійку асоційованість екранного і реального часу Параджанов обіграє на користь своєму режисерському задумові.

Український мистецтво – і кінознавець В. Л. Скуратівський пише про особливості кіно Параджанова: "Кінематограф його завжди був і залишався підкреслено альтернативним щодо "реалістичного" екрану. Екрану, який відтворює життєвий потік без відведення його у ті береги, де вже нема ні випадковості, ні взагалі будь-якої звичної анархії довколишнього світу. В бік "усунення часу"" [Скуратівський В. Із спостережень над поетикою Сергія Параджанова: <http://www.kinokolo.ua/articles/47/>]. Але, спречаючись із наведеним висловленням, потрібно зауважити, що Параджанов не "усуває" час, а зупиняє його. А потім знов запускає. Він грається ним, змушуючи глядача співпрацювати.

Підводячи підсумки, потрібно підкреслити, що в творчості Параджанова спостерігається дві особливості використання кінематографічного часу. 1. Часовий вимір не працює як лінійність або послідовність. Картини режисера поділені на окремі смислові сегменти, замкнуті і завершені в собі. 2. Ці сегменти зберігають внутрішній динамізм, реальність часу розгортається саме в них, створюючи у глядача враження актуального переживання. Сергій Параджанов вміло використовує часовість як кінематографічний метод задля досягнення задуманого ним ефекту ритуалізованості подій.

К. А. Азархін, асп., КНУТШ, Київ

ФІЛОСОФСЬКИЙ ДІАЛЕКТ МОВИ КІНЕМАТОГРАФУ

Якого висновку дійшов би той, хто вирішив би, вслід за Г. В. Ф. Гегелем, який у "Феноменології духу" аналізував "філософське речення", сформулювати властивості філософського кіно? Говорячи про кіно і філософську його складову, ми маємо почати із тези, яка, можливо, для багатьох є трюїзмом, а саме тези про винятковість кінематографічного мистецтва та про неможливість редукції кінематографу як до будь-якого іншого окремого виду мистецтва, так і до сукупності інших мистецтв. За цим фактом слідує правильне розуміння специфічної мови кіно: останнє промовляє не через слова акторів, закадровий текст, або самі зображення – мова кінематографу звучить у своєрідній емерджентній субстанції. А відтак, звідти ж лунає і філософський діалект кінематографу.

Зауважуючи близькість і спорідненість мистецтва і філософії в цілому, запитаймо себе, чи можна насправді виокремити сферу філософського в кіно? Чи не маємо ми, радше, якщо ми вже вирішили, що власне кіно, справжня суть кіно, – це ні в якому разі не фабула, не настрій, не фактура самого фільму, типізувати глядачів – одні, начебто виявляють інтерес до змісту твору, послуговуючись формою фільму без глибокого усвідомлення останньої, хоча і потрапляючи в її владу, а інших цікавить саме кіно як феномен: картинки що рухаються, даючи глядачеві впізнавати щось у потоці своїх метаморфоз. Є спокуса вирішити для себе, що саме до другого типу глядача кіно промовляє своєю філософською мовою, адже тільки такий глядач і розуміє мову кіно. Але ж, насправді, не все так просто. Помилка, якої легко припуститися полягає у тому, що наведеному вище міркуванні фізична основа кіно (грубо кажучи, рух зображень) приймається за мову кіно, тоді як ординарна людська мова, мова розповіді, фабули, подій, опиняється в опозиції до виразів цього чисто потенційного субстрату. Такий стан речей не відображає реальних властивостей кінематографу, адже, як це не банально, позбавлена теми кінострічка неможлива (тим і відрізняється кіно від абстрактної анімації). Впізнавання – невід'ємна частина навіть вищезгаданого псевдо-філософського сприйняття. Отже, кіно не може бути абсолютно абстрактним, адже сама формальна вимога, що стоїть перед будь-яким

твором – бути впізнаним в якості твору – вже забезпечує фільмові фабулу, яка, щоправда, може бути просто винесена з екрану до простору кінозали. Уявну абстрактну стрічку, таку, в якій немає образів які можна було б впізнати, дивлюся я і ніхто інший. Так чи інакше, я маю перед собою деяке виправдання самого факту її перегляду і це виправдання найчастіше створює фабулу прозорішу, міцнішу, а головне – простішу, аніж у найпримітивнішої голлівудської стрічки, із єдиним зауваженням – персонажем є я сам. Подія – навколо мене.

Якщо ми визнаємо утопічність ідеї відходу від змісту в кіно, то визнаємо також, що філософський діалект кінематографу треба шукати не в самому базисі, що уможливорює феномен кіно, а у такому використанні фундаментальних відношень, що становлять цей базис, яке буде, в піднесенні над "кінематографічним апіорі", слідує за рукою режисера, висвітлювати смисли, виражати переживання, спонукати до рефлексії, тощо. А це можливо лише у синтезі із змістом, подією, проблемою, в решті решт – людиною. І мова кіно стає філософською саме тоді, коли фільмові йдеться про філософські проблеми. Насправді, тільки даючи рухові картинок заговорити про життя та смерть, добро і зло, любов, самотність, свободу, тощо, поціливши кінематографічними засобами вираження у ядро філософської проблематики, лише і можна належним чином висвітлити роль "кінематографічного апіорі" у набутті твором філософського характеру.

Але як саме кіно здатне так "поцілити"? Тут ми маємо все ж поринути у опис рис кінематографу, що визначають його як окремий вид мистецтва, а значить, потенційно поєднують із філософією.

П'єр Паоло Пазоліні казав про кіно, що "воно має всі необхідні якості, що можуть задовольнити прагнення розкриття реальної дійсності...; немає нічого більш життєвого, гнучкого, безпосереднього, конкретного і очевидного аніж кінематографічний кадр" [Кіно Італії: Неореалізм / пер. с італ. Г. Д. Богемського. – М., 1989. – С. 354]. І те, що в кадр потрапляє необмежена кількість об'єктів, і те, що режисерові вирішувати, що саме і якими засобами підкреслити і виділити як подію, а так само і його свобода обирати та змінювати ракурс, фокус, повністю керувати поведінкою камери, комбінувати кадри, виконувати монтаж, додавати ефекти тощо – вся ця безліч опцій, яку оператор і режисер отримують в своє розпорядження, а поряд із ними – обмеження, які несуть в собі ті чи інші технічні засоби – все це становить вже згадане вище "кінематографічне апіорі", що визначає фундаментальну, "об'єктивну" кореспонденцію між технічним виконанням кінозйомки та суб'єктивним схопленням події на екрані, динамікою уваги глядача, різноманітними афектами тощо. Тобто, мова йде про кінематографічний фільтр, що накладається на апіорні форми сприйняття, або можна навіть говорити про кінематографічний схематизм, в кантіанському смислі слова, якому йдеться саме про сприйняття фільму як неінтерактивного, обмеженого в часі і просторі звернення режисера. А це не лише схематизація безпосередньо сприйнятого, але і необхідний аспект для рефлексії над вже схоплені-

ми, упізнаними та усвідомленими змістами. Згадаймо пелевінську метафору рукавиці, якою керує невидима рука. Дивлячись фільм, ми так чи інакше запитуємося про те, чому режисер скеровує нашу увагу саме так, а не інакше. Кінематографічне апіорі забезпечує здатність сприйняття як творів "високого" кінематографічного мистецтва, так і телерепортажу, воно забезпечує їх зрозумілість як на рівні зображених подій, так і на рівні жанру. До речі, якісно виконаний репортаж відрізняється тим, що намагається якомога краще виконати апіорні вимоги поставлені свідомістю перед відеоматеріалом задля найбільш прозорого висвітлення подій і створення найкращих можливостей для самостійного визначення подій глядачами. Підкреслимо ще раз: рівень задоволеності апіорних вимог – ще не запорука художньої, а тим більше – філософської цінності кінофільму, це лише уможливлення останніх – необхідний інструмент в руках художника.

Гра світла і тіні, ракурс, кольори, звук, музика, темп тощо, робота з цими засобами – це шанс для кінематографіста вплинути на глядача, створюючи необхідні враження; змінюючи настрій фільму, апелювати до інтелекту, емоцій, уяви, почуттів, асоціацій, навіть інстинктів та рефлексів. І так само, як в дійсності, що оточує нас, аморфні, смутні, складні і нечіткі почуття та настрої разом із бунтівними бажаннями омивають, підточують, огортають твердині ідей, максим, норм та правил сформульованих і вербально зафіксованих, і як сама дійсність, невимовна і безпосередня, входить в діалектичний конфлікт із уявленнями людей про неї, так і в кіно: сюжетне "що", зрозуміле і чітке, представляється глядачеві на фоні, який є повністю у владі режисера. І фоном тут є фактично все, що може бути уявленням якось інакше, тобто фон – це все, що поза словами. Очікування і постійна відкритість, які є суб'єктивними корелятами буття в часі, це арена впливу на свідомість, та точка, де конституюються кінематографічні (а не вербальні) фігури смислу. Кінокадр, включаючи декілька планів одразу, може вільно поєднувати в собі те, що узгоджується із уявленнями (як нашими фоновими персональними перцептивними експектаціями, так і тими, які нав'язує сам фільм) і те, що розбиває їх, дивує нас, згадаємо Аристотеля, і виводить на рівень перцепції заради того, щоби знову сконструювати деяке розуміння. Навряд буде помилкою сказати, що кіно працює завжди саме із відкритістю, упізнанням, уявленням і розумінням.

Ще один аргумент проти прийняття абстракцій за суть кінематографічної філософічності полягає в тому, що кіно – це не просто динамічне зображення, але і часове мистецтво. Час же, як підказує нам феноменологія, конституюється значеннями, зрозумілими дискретними подіями. Кінематографу властивий симбіоз естетики візуальної динаміки із естетикою драматургії, причому – це не фігура мовлення, багатоплановість кіно модифікує уявлення про драматургію. Не маючи жорстких "театральних" прив'язок до дійових осіб, кінематограф розширює уявлення про подію, створює, якщо так можна висловитися, драматургію образів, в якій візуалізація від допоміжного засобу стає абсолютно рівноправною із

фабулою складовою твору мистецтва. Але митець реалізовує свою творчу свободу вже на рівні простої динаміки зображень, тоді як філософська складова стає можливою лише на рівні цілого твору, у зв'язку із запозиченнями із царини смислів елементами сюжету. Отже, якщо естетичне та художнє можуть реалізовуватися на рівні одиничних елементів динаміки фільму, то філософська заправка потребує алхімічного збирання елементів до купи, логосу фільму.

Полілог кінематографістських шкіл і світова філософська дискусія – явища подібні, адже кроки і репліки в обох породжуються як тенденціями суспільного життя і вимогами вільного духу, так і модою. Як і філософ, кінорежисер (якщо мова йде про митця) сьогодні не взаємодіє безпосередньо із глядачем і реальністю, але в кожному своєму творі, навіть не замислюючись над цим, веде розмову зі своїми попередниками та сучасниками. Розмаїття режисерських підходів до того, *що і як* варто зараз зображати, можна уподібнити подвійній спіралі соціальної філософії та суб'єктивістської епістемології, які доповнюють одна одну. Неясне усвідомлення нероздільності "що" і "як" в даному питанні, повертає нас до початкового міркування про своєрідність кіномистецтва.

Наприкінці зазначимо, що філософський кіно-твір не обов'язково ставить проблему через саму фабулу. Навпаки! Створення філософської напруги на взаємодії ординарного нефілософського сюжету і зображувальних засобів, що проблематизують його в самій субстанції переживання кінострічки – чи це не вищий пілотаж кінематографії? Втім, режисерських підходів безліч, як і точок взаємодії із філософськими інтенціями глядачів.

Чого кіно не може позбутися – це постійного оживлення метафізичної метафорики, яка і тут і там запозичує свої образи з безпосереднього, перш за все, візуального сприйняття. На кіноплівці кожний об'єкт існує принаймні в трьох вимірах: в аспекті свого буття, свого зображення і символу. Світло, відблиск, тінь і темрява, мерехтіння води, прозорість скла, кола диму, вогонь, земля, пориви вітру, дерево, ріка, образ людини, в решті решт, в усіх можливих його символічних презентаціях... аж поки ці образи присутні на екрані, а позбавитися їх останній ніколи не буде в змозі, будь-який фільм приречений не лише на те, щоб бути якось зрозумілим, але і на отримання філософського тлумачення.

Л. А. Коротаєвський, студ., КНУТШ, Київ
zerryleppenz@gmail.com

ІСТОРИЧНА ДИНАМІКА ВІЗУАЛЬНИХ ПРИЙОМІВ В ЕСТЕТИЦІ КІНЕМАТОГРАФА

Відомий американський кінорежисер Олівер Стоун став відомим не тільки завдяки декільком оригінальним та досить суперечливим фільмам, подекуди провокативним, що відображали його досить дивний, проте актуальний і доволі демонстративний щодо його епохи, світогляд,

а також завдяки неймовірно віртуозним оперуванням візуальним простором шляхом нелінійного, технічно виконаного монтажу та зовсім неочевидними візуально-технічними рішеннями, що виливалось в картини, з естетичної точки зору на той момент абсолютно унікальні і з технічної – новаторські. І власне зараз, я пропоную розглянути, його фільм "Природжені вбивці", як ідеальний взірець результату роботи режисерського генія, як маніпулятора візуальними практиками, естетичними ідеями свого часу та симпатією мас, як суб'єкта естетичного сприйняття мистецтва, а головне – як чудовий приклад появи в кіномистецтві нового типу візуально-семантичного простору. Хочу зазначити, що те, що я називаю пост-кінематографічним простором, не є новою художньою формою в кінематографі, котра підміняє собою простір кінематографічний, як це було з театральними рисами на початку розвитку художнього кінематографу; на даний момент я називаю лише актуальну форму розвинутого в своїх межах и рамках старого кінематографічного простору, котра призводить до оригінальних результатів в сприйнятті картини глядачем.

Кіно є зображенням руху на двовірній площині, при чому цей рух звернений в ілюзорний простір, котрий не зображується, проте завжди мається на увазі і сприймається глядачем, як невиключно та обов'язково дійсний. Різниця між кінематографом та театром полягає в тому, що у випадку з театром – оточення є неживою декорацією "на фоні" акторської гри; тоді як в кінематографі простір є рівноцінним з актором елементом зображення (як в живописі). Щоб підкреслити ілюзорність простору поза зображенням, кінематограф має в своєму розпорядженні декілька прийомів запозичених з живопису, як діаметральне переосмислення глибини картини, коли глядача переносять з точки, звернутої до глибини, в саму глибину зображеної ситуації. Кінематограф має ще один засіб, ще одну форму простору, котра створюється шляхом техніки розкадровки, котрим маніпулює мистецтво кіномонтажу. Справа в тому, що разом з будь-якою зміною кадру глядач переживає специфічне відчуття, котре можна описати, як його "ілюзорне переміщення". Саме винахід цього специфічно кінематографічного способу передачі простору "зсередини" перетворило кіно з оживлого живопису в абсолютно нову форму візуального мистецтва. Важливість цього прийому полягала не просто в приближенні певної деталі чи зображенні нового елементу сцени, не доступного глядачеві в попередньому кадрі. Важливість полягала в тому, що подібні маніпуляції зображенням створювали простір контекстуально-ілюзорних подій, котрі глядач не бачив, проте споглядаючи чергу картинок має на увазі і сприймає як можливі в майбутньому, так що виходить, що в кінематографі простір передається шляхом послідовного монтажу картинок одна за одною. Поява звукового кіно значно розширило можливості кіно шляхом одночасної подачі кількох рівнів подій. Шляхом осмислення кінематографічного простору, виявлення візуальних та семантичних парадоксів ілюзорного сприйняття, митці поступово систематизували цей простір, ввели класифіковану масу законів монтажу, створивши майже завжди сталий інструмент, техніку створення кінокартин.

Створюючи своїх "Природжених вбивць", режисер Стоун винахідливо, якщо не сказати "маргінально", підійшов до створення зображення як одиничного кадру, так і послідовності таких. Знімаючи фільм на велику різноманітність плівок і не кінематографічних камер, чергуючи різноманітні підходи до передачі кінематографічного простору, в тому ж числі телевізійні та аматорські, він зумів скласти з цієї строкатої мозаїки цілісну картину, як естетично та інформаційно, так і чисто технічно.

Основний естетичний прийом, на котрому грав Олівер Стоун в випадку з цим фільмом – це маніпулювання глядачем та його стереотипами, гра на швидкій зміні образів, через котрі, як через лінзу, глядач сприймає картину. Візуальна та технічна сторони цього фільму грають роль не лише описову, допоміжну, беззмістовну, як зазвичай. В цьому фільмі ці елементи – це посередник, медіум, "сталкер" між глядачем та головною думкою і ідеями фільму. Стоун сприймає глядача не як чистий лист, котрому треба донести певну думку, він підійшов до глядача, як до уже готового суб'єкту кінематографічної та телевізійної естетики, повного вкладених в нього архетипів та звиклого до стандартних прийомів передачі інформації з екрану. Кінематографічний підхід, в тому ж числі до простору, має задачу донести безпосередньо до глядача картину та враження від неї. Те, що я назвав "пост-кінематографічним" підходом переосмислює ідеї кінематографу і використовує їх незвичним чином, щоб отримати інший результат та нове враження.

Олівер Стоун навмисне підкреслює ілюзорність певних сцен, котрі зазвичай в кіно стараються реалізувати як можна реалістичніше. Навмисне ламає уявлення реальності простору, наприклад, щоб створити ефект студійної зйомки, щоб створити відсилку до телевізійної культури. Він чергує гротескні перспективи з реалістичними та відштовхуючими сценами таким чином, що поєднує непокєднуване в "правильному" кіно. Це дозволяє йому жонглювати характерами і сприйняттям сцен, помістивши неймовірно серйозну дію в простір, котрий сприйматиметься глядачем, як не відповідний, як не серйозний, чи навпаки, і заставить глядача приймати невідповідні до стандартних естетичних та моральних настанов симпатії. Інтенсивно чергуючи банальні кінематографічні прийоми, режисер наче поміщає простір під викривлену лінзу, химерно вигинаючи його, зливаючи картинку та простір за нею в певну густу пелену ілюзорних образів, що грають на уже сформованому естетичному сприйнятті кіноглядача.

Можна було б ще звернути увагу на смислове наповнення фільму, котре акцентує на викривленій, психопатичній та збоченій мас-медійній реальності сучасності. Режисер, наприклад, виставляє градацію збочення персонажів, таким чином глядач співчуває одному збоченцеві і ненавидить іншого, аргументуючи для себе це тим, що вони різні. Тут також виражається пост-кінематографічна естетика фільму, Стоун використовує типові кінематографічні образи, форми, прийоми в невідповідних ситуаціях, створюючи нове і оригінальне враження.

Таким чином, твори, котрі виконані в такому доволі ексцентричному та експериментальному руслі, можливі, як реалізований витвір мистецтва, лише в суспільстві, готовому до цього естетично. Цінність такого підходу в можливості доносити ідеї та показувати образи та ситуації, неприйнятні в звичайному кінематографі або в сукупності, а бо поодиноці. Звісно, існує і недолік, недолік серйозний в масштабі мистецтва, як такого – пост-кінематографічний твір швидко губить свою актуальність, так як глядач розвивається разом з кіно, а такий витвір звернений лише до певного фіксованого стану глядача в його розвитку, як суб'єкта кіномистецтва.

Круглий стіл
"ЛЮДИНОМІРНІСТЬ У ПОСТНЕКЛАСИЧНІЙ НАУЦІ:
БАГАТОМАНІТНІСТЬ ФОРМ ПРОЯВУ
(Українське синергетичне товариство
та кафедра філософії та методології науки
філософського факультету)"

*И. А. Донникова, канд. филос. наук, доц.,
Одесская национальная морская академия, Одесса*

**МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ МЕТОДОЛОГИЯ
В ИССЛЕДОВАНИИ ЧЕЛОВЕКОМЕРНОГО БЫТИЯ**

Современный этап развития постнеклассической науки характеризуется возрастанием исследовательского интереса к взаимозависимости человекомерности и человекомерности. С одной стороны, выделение особых объектов постнеклассической науки – человекомерных систем (В. С. Степин) – констатирует стирание жестких границ между искусственным и естественным: искусственное, создаваемое и направляемое человеческой деятельностью, предстает как вариант естественного, поскольку выражает сущностные особенности развивающегося объекта [Степин В. С. Классика, неклассика, постнеклассика: критерии различения // Постнеклассика: философия, наука, культура : монография / [отв. ред. Л. П. Киященко и В. С. Степин]. – СПб., 2009. – С. 283]. С другой стороны, неизбежно возникает междисциплинарная проблема соотношения человекомерности и человекомерности, требующая осмысления места и роли человека в самоорганизующемся мире, учета культурогенных, ценностных оснований его бытия. Онтологический аспект этой проблемы предполагает переход к человекомерной онтологии (по крайней мере, социальной) как онтологии становления. Методологический аспект актуализирует обращение к так называемым "мягким методам" гуманитарного познания, в основе которых лежат "смыслосберегающие интерпретации" – феноменологии и герменевтике. В. И. Аршинов и Я. И. Свирский отмечают, что в текстах И. Р. Пригожина, рассуждающего о "переоткрытии времени", присутствуют А. Бергсон, М. Хайдеггер, А. Уайтхед. В тоже время синергетика отсылает к проблемам квантовой механики, а именно к проблеме наблюдателя и наблюдения. Это позволяет заключить, что коммуникативная методология постнеклассической синергетики является постфеноменологической. Синергетический способ видения мира, по их мнению, предполагает сочленение интенциональности Э. Гуссерля и рефлексивности Р. Декарта [Аршинов В. И., Свирский Я. И. Интерсубъективность в контексте

постнеклассической парадигмы // Постнеклассика: философия, наука, культура. – С.181]. В контексте пригожинской идеи переоткрытия времени возникает фундаментальная философская проблема человека становящегося, живущего "здесь и теперь". Из методологической проблемы познания возникающей сложности эта проблема переходит в статус онтологической, позволяющей раскрыть появление нового в бытии человека, переживающего его как "здесь и теперь" бытие.

Рассматривая возможность использования концептуальных положений феноменологии и герменевтики в осмыслении человекомерного становящегося бытия, мы полагаем, что они эффективны для выявления в человеческом бытии предпосылок самоорганизации, оснований его неустойчивости и нелинейности. В качестве исходных могут быть приняты положения трансцендентальной феноменологии Э. Гуссерля, раскрывающие конститутивную, смылсозидающую роль сознания, а также более поздние идеи, связывающие сознание и интерсубъективность как переживание "Другого"; сознание и "жизненный мир" как универсальный фундамент истории. Феноменология Гуссерля позволяет перейти от идеи трансцендентального субъекта к идее становящегося субъекта. Также представляется целесообразным переосмысление положений герменевтической феноменологии М. Хайдеггера, в частности, возможность обнаружения бытия через смысловую определенность сущего. Разные способы "представления" сущего, в том числе и в состоянии кажимости, преодолевают противопоставление бытия и сознания, выявляют сложность бытия, многомерность и нелинейность онтологических пространств, актуализируют в бытии как горизонте возможностей поиск начал, объединяющих единое и множественное. Феноменология придает пониманию онтологический статус, концептуализирует его как способ человеческого бытия, носящий интерпретативный характер (в том числе, и метафорический); акцентирует внимание на предположении, указывающем на укорененность человека в бытии (М. Хайдеггер), истории, традиции и культуре (Г.-Г. Гадамер). Это дает возможность объяснять конститутивные (самоорганизационные) начала человеческого бытия через отношение "человек-понимание-мир". Как отмечает В.А. Конев, "феноменология Гуссерля становится исследованием сознания как особой области бытия, которая реализует себя в смыслоформировании и в котором действуют *разнообразные способы придания смысла, понимания смысла, обработки смысла*" [Конев В.А. Философия XX века: Утверждение неклассических идей // Постнеклассика: философия, наука, культура. – С. 22]. Разные способы *о-смысливания*, таким образом, конституируют разные связи и отношения человека с миром, определяют разновекторную перспективу его самореализации. Смысл становится процессом, в котором что-то открывается человеку (и в нем самом, и в окружающем мире), а что-то остается сокрытым, иногда навсегда. Вследствие этого человеческое существование, основанное на смыслополагании, принципиально неустойчиво. Оно разворачивается в ситуации "понимания-непонимания", которую можно

обозначить как смысловую неопределенность – аналог ситуации "на краю хаоса". Вследствие этого динамика человеческой жизни непредсказуема, непредсказуема, таит в себе возможности как обретения смысла, так и его утраты. Однако и обретение смысла еще не гарантирует человековтворческого "эффекта", поскольку может быть связано и с античеловеческими проявлениями. В связи с этим в постнеклассическом контексте смысл и понимание утрачивают исключительно позитивно-ценностное содержание, определяющееся их ролью в конституировании человеческого бытия как "своего", истинного жизненного мира. В нелинейности становления обнаруживается необходимость *созидательных* смыслов, задающих направление человеческой активности, социальной динамики в целом на сохранение человека в самоорганизующемся мире.

Таким образом, постнеклассический методологический инструментарий позволяет выявить энтропийные начала в существовании человека, переинтерпретировать концептуальные положения феноменологии и герменевтики в контексте неустойчивости и нелинейности. В свою очередь, феноменология и герменевтика дают возможность выявить человекоберегающие "технологии" (смысл, понимание, культура), благодаря которым человек способен сдерживать собственные деструктивные проявления и, создавая человекомерное бытие, оставаться органичным целым самоорганизующегося мира.

***О. Л. Сташкевич, мл. науч. сотр.,
Центр философско-методологических и междисциплинарных
исследований Института философии НАН Беларуси
stashkevich.olha@rambler.ru***

К ПРОБЛЕМЕ НЕОБХОДИМОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ НЕЛИНЕЙНОГО НАУЧНОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧАСТНИКОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

В последние десятилетия происходит множество изменений в науке и в образовании. Одно из таких радикальных изменений – становление нового стиля научного мышления, понимаемого многими учеными как нелинейный стиль мышления. Нелинейное научное мышление (в некоторых трактовках – синергетический стиль мышления) явление, находящееся на стадии формирования. Даже в сознании ученых оно до сих пор представлено несистематично, в виде ряда черт, порою выражающих в форме отрицания стандартов классической науки.

Е. Н. Князева и С. П. Курдюмов подчеркивают, что "научиться мыслить синергетически – это значит научиться мыслить нелинейно, мыслить в альтернативах, предполагая возможность смены темпа развития событий и качественной ломки, фазовых переходов в сложных системах" [Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Трансдисциплинарность синергетики: следствия для образования // Синергетическая парадигма: Человек и общество в условиях нестабильности. – М., 2003. – С. 356]. Со-

гласимся с этим утверждением, так как в современном быстро изменяющемся мире необходимо формирование новой системы мировоззрения, которая ориентируется на знания законов эволюции, самоорганизации и самоуправления сложных систем.

Р. Пенроуз пришел к выводу, что сознание человека неалгоритмично [Пенроуз Р. Новый ум короля. О компьютерах, мышлении и законах физики. – М., 2003]. Поэтому современное образование не только должно давать готовые знания (хотя без этого не получится хорошего специалиста), но и обучать элементам нелинейного мышления, особенно, на уровне вузовского и послевузовского образования. Так как потребление только готовых знаний формирует стереотипное, заалгоритмизированное мышление, создает человека, "нашпигованного" различными ЗУНами, но не способного их креативно использовать в своей профессиональной деятельности, и в результате продуцировать качественно новый творческий продукт. Именно гибкость и креативность мышления, отсутствие мыслительного эгоцентризма, умение не шаблонно применять приобретенные знания, умения и навыки в различных видах деятельности – это залог успеха любого специалиста.

А.П. Огурцов утверждает, что "нелинейные модели мышления предполагают осмысление "скачков", гештальт-переключений, нарушающих плавный переход от одного рассуждения к другому, от одной пропозиции к другой. Эти "скачки" мысли нельзя отождествлять с нарушением законов логики. Они свидетельствуют о том, что в ходе аргументации используются иные средства логики, не включавшиеся в поле зрения логиков, отдающих приоритет дедукции. Уже полная индукция предполагает такого рода "скачок" при образовании универсалий" [Огурцов А. П. Постмодернизм в контексте новых вызовов науки и образования // Вестн. Самар. гуманит. акад. Сер. Философия. Филология. – Самара, 2006. – № 1. – С. 3, 9]. Синергетически мыслящий профессионал не может оценивать ту или иную проблему посредством прямого сопоставления предыдущего и последующего состояний. Он вынужден уже сравнивать реальный ход будущих событий с их вероятным ходом при альтернативном ключевом решении. Конечно, такое мышление требует усвоения громадного количества информации и несоразмерно больших интеллектуальных усилий.

Нелинейный стиль научного мышления – это стиль мышления, рассматривающий человека, общество и природу как сложные открытые системы, способные к самоорганизации. Нелинейный стиль мышления ориентирован на основные паттерны (образцы) синергетического мышления. К числу таких паттернов можно отнести следующие:

1. Практически все существующие системы являются нелинейными и открытыми. Следовательно, их функционирование и развитие строится на основе механизмов и процессов самоорганизации и саморазвития. Для возникновения и протекания процессов самоорганизации и саморазвития служат предпосылками: способность системы обмениваться со средой энергией, веществом и информацией; достаточная

удаленность системы от точки равновесия; неравновесность системы, вследствие чего усиление флуктуаций может привести к дезорганизации прежней структуры.

2. Хаос выполняет конструктивную роль в процессах самоорганизации: с одной стороны, он разрушителен, так как хаотические малые флуктуации в определенных условиях приводят к разрушению сложных систем; с другой, хаос созидателен, так как он лежит в основе механизма объединения простых структур в сложные, согласование темпов их эволюции, вывода системы на аттрактор развития. Разрушая хаос строит, а строя, он приводит к разрушению.

3. Для жизнедеятельности саморегулирующихся систем большое значение имеют не только устойчивость и необходимость, но и неустойчивость, случайность.

4. Новое проявляется в результате бифуркации как эмерджентное и непредсказуемое, и в то же время новое "запрограммировано" в виде спектра возможных путей развития.

5. Системе нельзя навязывать то, что вступает в противоречие с ее внутренним содержанием и логикой развертывания ее внутренних процессов. Эффективное управление системой возможно при осознании тенденций ее развития и осуществлении на систему и ее компоненты резонансного воздействия, при котором внешнее влияние гармонично согласуется с внутренними свойствами системы. При резонансном воздействии важна не его сила и интенсивность, а правильная пространственная организация влияния.

6. Замкнутость системы способна рождать такой тип устойчивости, который может препятствовать ее развитию или даже привести к эволюционному тупику.

Формирование нелинейного стиля мышления у участников образовательного процесса – это задача на ближайшие десятилетия. Так как только человек, умеющий мыслить неординарно, нелинейно, может выйти на качественно новый уровень своей профессиональной деятельности. Идеалом постнеклассического образования становится формирование трансфессионала, т.е. личности, способной самостоятельно конструировать траектории своего образования, становясь при этом специалистом в нескольких областях знаний.

Формирование нелинейного стиля научного мышления способствует дальнейшему развитию информационной культуры будущего специалиста, предопределяя его способность холистически относиться к социоприродной среде, воспринимать исследуемые проблемы в глобальном контексте, с тем, чтобы из всех возможных вариантов решения заданных задач, выбрать наиболее оптимальный и безопасный для дальнейшего развития социума и природы.

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

Л. В. Горохова

СОЦІАЛЬНІ СТРАХИ: СПРОБА КЛАСИФІКАЦІЇ

Страх – це навіть не емоція, а стан, викликаний сукупністю надзвичайно складних переживань, які розвиваються за ланцюжком: хвилювання-тривога-фобія-невроз-страх-паніка-психоз. На цій шкалі кожному нескладно буде знайти місце для себе: безстрашних людей із нормальною психікою у природі не існує. Оскільки страх – найдавніше з відчуттів, то його джерела дуже часто перебувають в генетичній пам'яті не лише нації, а й людства взагалі.

Страх як екзистенціал буття може існувати у різноманітному часовому вимірі та діяти з різною енергетичною силою, він має універсальну багатофункціональну природу і безліч типів та видів. У силу того, що людина постійно перебуває у кількох сферах життя – фізіологічній, соціокультурній та екзистенційній, страх діє у кожній із сфер, але ж його прояв обіймає все існування людини, таким чином, зливаючи ці сфери в єдиний трансцендентний феномен – метафізичний страх.

Соціальний страх, як різновид (форма) екзистенціалу страху є поняттям досить багатограним. Зокрема, типологічний поділ соціальних страхів на індивідуальні та масові з суспільної точки зору виправдані лише тоді, коли ми говоримо про нечисленні групи людей, оскільки кожен страх є водночас і цілком унікальним за формою, й абсолютно подібним по суті та динаміці свого вияву. До того ж, масові страхи, про які можна говорити сьогодні, склалися внаслідок соціокультурний комунікацій. Вони мають стійкий зворотній зв'язок із ситуацією у соціальному середовищі і водночас несуть у собі типологічні риси, характерні для визначеного суспільства конкретної країни.

Чинниками універсальних соціальних страхів є природні катаклізми, війни, голод, загрози зниження рівня життя та перспективи анархії. Вони характерні для усіх часів, і вирізняються можливістю миттєво втратити всі соціальні та особистісні орієнтири. Специфічні ж соціальні страхи змінюються з часом, наприклад, вікторіанський страх перед прийдешнім тотальним падінням моралі.

Іншу групу страхів становлять соціалізовані та не соціалізовані страхи. Перші – більше наближені до природних реакцій на небезпеку, а другі – реалізуються як страх перед зовнішнім персоніфікованим тиском. Наприклад, перед авторитетом, внаслідок чого у суспільстві розвивається нігілізм, а на зміну страху диктатури приходить суспільна апатія.

Наступний різновид соціального страху, що заслуговує на увагу – страх змін. Останній є досить актуальним на сучасному етапі розвитку суспільства, оскільки темпи розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізації є занадто швидкими. Страхи очікування негативних

подій і процесів, які оцінюються людьми як можливі безпосередньо для них або для їхніх нащадків, відіграють важливу, а в деяких випадках навіть вирішальну роль в житті людини і суспільства. Страх і тривога перед невідомим і незрозумілим глибоко вкорінена в людському мисленні. Деякі мислителі вважали цей аспект існування одним з найбільш важливих у житті людини. Французький філософ А. Камю зазначав: "Людина свідомо рівно настільки, наскільки не приховує від себе свого страху" [Камю А. Бунтующий человек. – М., 1990. – С. 64]. Час від часу на політичній сцені з'являються особистості чи об'єднання, які пропонують суспільству привабливі моделі його оновлення. І зовсім не обов'язково такі пропозиції мають бути черговим обманом громадян. Частіше якраз самі їхні автори щиро вірять у зміст і перспективи того, що пропонують. І справа залишається за дрібницею: аби просвічений електорат більш чи менш одностайно проголосував за нову політичну силу.

Існують також так звані соціальні страхи відповідальності, публічних виступів та інші. З одного боку, подібні стани тією чи іншою мірою властиві майже кожній людині, складаючи деякий негативний емоційний базис соціуму, а з іншого, при досягненні певної інтенсивності, вони можуть перерости у складні клінічні форми. Серед зазначених соціальних страхів особлива роль приділяється двом, досить близьким, формам, що мають свою специфіку, – страху відповідальності і страху випробувань. Перший небезпечний своєю тривалою дією, а другий, – хоч і є коротким (не довготривалим), – інколи досягає значної сили.

Враховуючи вищезазначене, можемо зазначити, що страх як екзистенціаль буття сучасної людини є метафізичним, трансцендентно-психологічним та соціокультурним феноменом. Останній має безліч станів та реакцій на загрозу життю, соціальні та моральні цінності, самооцінку людини, що охоплює всі сфери її буття. Екзистенціаль страху є наслідком внутрішнього конфлікту людини з самою собою і з оточуючим соціальним середовищем. Наявність і характер соціальних страхів людини або суспільства виявляє сутнісні характеристики їхнього існування і можливого розвитку.

Страх – це навіть не емоція, а стан, викликаний сукупністю надзвичайно складних переживань, які розвиваються за ланцюжком: хвилювання-тривога-фобія-невроз-страх-паніка-психоз. На цій шкалі кожному нескладно буде знайти місце для себе: безстрашних людей із нормальною психікою у природі не існує. Культура, релігія й право визначають спосіб виявлення емоцій і дію чи бездіяльність, що йде за ним. Оскільки страх – найдавніше з відчуттів, то його джерела дуже часто перебувають в генетичній пам'яті не лише нації, а й людства взагалі. Страх може існувати у різноманітному часовому вимірі та діяти з різною енергетичною силою, він має універсальну багатофункціональну природу і безліч типів, функцій, видів. У силу того, що людина постійно перебуває у кількох сферах життя – фізіологічній, соціокультурній та екзистенційній, страх діє у кожній із сфер, але ж його прояв обіймає все існування людини, таким чином, зливаючи ці сфери в єдиний трансцендентний феномен, який потребує постійного дослідження та аналізу.

САМОУБИЙСТВО КАК СИМПТОМ ПОТЕРИ СМЫСЛА ЖИЗНИ

В последние годы особую остроту приобрели проблемы суицидального поведения, проявляющегося у представителей различных социальных групп. Увеличивается число лиц, пытающихся свести счеты с жизнью. При этом масштабы распространения этого явления становятся все более угрожающими. Согласно данным, опубликованным Еврокомиссией в "Зеленой книге", ежегодно депрессии становятся причиной самоубийств 58 000 жителей континента, расстройством психики страдают более 30 % граждан Евросоюза [Глобальные проблемы человечества: междисциплинарный научно-практический сборник. – М., 2006. – С. 193]. В Украине ежегодно добровольно сводят счеты с жизнью 14–15 тысяч граждан [См.: *Фадеев О. Міцна психіка нації потребує охорони // День. – 2000. – 11 жовт. – С. 5*].

Наше время называют веком космоса и атома, веком компьютеризации и массовой культуры. Но самое важное не то, что происходит вокруг нас, а то, что творится в нашей душе. В сознании, в душе человека в последнее время произошло то, что огромное и постоянное увеличивающееся количество людей в разных частях планеты перестали хотеть жить. Как писал А. Камю, есть "лишь одна по-настоящему серьезная философская проблема – проблема самоубийства. Решить, стоит или стоит жизнь того, чтобы ее прожить, – значит ответить на фундаментальный вопрос философии. Все остальное – имеет ли мир три измерения, руководствуется ли разум девятью или двенадцатью категориями – второстепенно" [Камю А. Бунтующий человек. – М., 1990. – С. 24].

Исследователи, пытающиеся определить трансцендентную сущность самоубийства, к сожалению, очень мало говорят о духовных корнях суицида, как и о возможности решения этой проблемы. Возрастающая волна самоубийств, причем бессмысленных, при которых человек легко отказывается от жизни, убеждает, что проблема суицида прежде всего в кризисе смысла существования, охватившем современное общество. Немецкий философ-экзистенциалист К. Ясперс рассматривает это явление именно как мировоззренческую проблему: человек "отчаивается в том, что его существование и существование вообще имеет смысл и чего-то стоит... Я не согласен принять эту жизнь, я не вижу, что могло бы заставить меня сказать ей "Да"" [Ясперс К. Философия: <http://filosof.historic.ru.books>].

Поэтому вопрос о самоубийстве – это прежде всего вопрос мировоззренческий, который рождает много других вопросов. Убийство себя – это акт свободы или зависимости? Самоубийца потому решается на отчаянный шаг, что внутри себя чувствует, что он бессмертен? Почему душевные страдания тяжелее, чем физические? Возможно ли и при каких условиях считать самоубийство нравственным поступком? Почему люди благополучные кончают с собой чаще, чем люди бедные, бо-

льные, испытывающие разного рода страдания? Почему все чаще самоубийцами становятся дети? Возможно ли страхом наказания в загробной жизни отратить от самоубийства? Как увещавать тех, кто в жизнь после смерти не верит? Все эти и другие подобные вопросы в конечном итоге есть вопросами о смысле жизни, о поисках этого смысла в изменившихся координатах реальности.

Признаки деформации общественного сознания, нравственной эрозии и бездуховности все шире и глубже проникают в социальный организм. Идеалы милосердия, благотворительности, долга, личной ответственности, простого человеческого сочувствия многим кажутся сегодня слишком старомодными или крайне абстрактными. Их вытесняют такие ценности как материальный достаток, собственное здоровье, жизненное удовольствие. Получили широкое распространение культ физической силы, неуязвимой молодости, полноты и новизны ощущений. Оказывает влияние на уход из жизни социальное одиночество, отчужденность человека. В современном обществе, особенно в городе, человек все более чувствует себя отторгнутым, покинутым, недооцененным. Это чувство приобретает особую остроту при потере связей с поддерживающей его группой, коллективом, утрате близких, разрывом семейных уз. Нерешенность всех этих проблем позволяет говорить о массовом характере слабой адаптированности людей в современном социокультурном окружении; следствиями ее воспроизведения является широкое распространение делинквентности, неврозов, деструктивных тенденций [Осинский И. И. Самоубийство как социальная проблема // Вестн. Бурят. гос. ун-та. Вып. 6-а. Философия, социология, политология, культурология. – Улан-Удэ, 2012. – С. 184–185].

Закономерный вопрос: "Почему человек перестает желать жизни?". Жизни с ее наслаждениями – семейными ценностями, домом, детьми, футболом, кинофильмами, огородиком в шесть соток? С наслаждениями властью и славой, возможностью обладать красивыми женщинами, домами и машинами, управлять миллионами и выслушивать славословия. То, что человек готов отказаться от жизни, Т. Хрипкина объясняет "противоречиями между растущим желанием человека и тем, что он не видит возможности его удовлетворить; они настолько сильны, что он готов расстаться с жизнью" [Хрипкина Т. Самоубийство – бегство от свободы выбора // Глобальные проблемы человечества : междисциплинарный научно-практический сборник. – М., 2006. – С. 108].

Период поисков ответа на вопрос о смысле жизни и характеризуется состоянием личности. Природа никогда не согласится на отключение человека от осмысленной жизни. И если человек не может найти ответ на этот вопрос, он находится в зоне риска. Хотя любой кризис говорит только о необходимости пересмотра смыслообразующей основы, и только после ответа на вопрос "Зачем?" можно искать способы "Как?".

Зададимся вопросом: почему сейчас нет такого интереса к философии, каким он был в начале XX века? Не потому ли, что философия, углубившись в излишние теоретизирования, все дальше уходит от че-

ловека, не выполняя своей главной функции – помогать найти ответы на вопросы: "Кто есть человек?", "Для чего человек?" и "Зачем он существует?". Философия – любовь к мудрости, но ведь мудрость – это знание ответа на вопрос "Зачем?", а не полный спектр ответов на вопрос "Как?". Неужто мировоззренческий аспект философии, бывший первейшим для исследователей, сейчас не является главным. А ведь человек нуждается в этом ответе по-прежнему, если не больше, чем во все предыдущие эпохи своего существования.

Современный мир З. Бауман назвал "жидкой современностью" (*liquid modernity*), в нем очень быстро все меняется. То, что сегодня привлекает наше внимание завтра уже забывается и становится частью прошлого. Мы потеряли уверенность, движемся куда-то вперед, где нет финишной ленты. Двигаться вперед без чувства уверенности – очень трудное искусство, которому мы должны научиться. "Правильные", "идеальные" смыслы жизни не могут быть когда-либо в полной мере реализованы. Они есть вечным процессом самосовершенствования. Человек должен постоянно двигаться и открывать для себя и в себе Бога, истину, Добро, справедливость.

Поэтому можно предвидеть актуализацию смыслов в системе микросвязей. Однако и здесь возникает масса проблем. Жить "ради" семьи в условиях разрушения семьи не менее сложно, чем жить "ради" Родины, когда она очень быстро меняет ориентации или вообще исчезает. Профессиональная сфера также становится очень изменчивой. Индивидуализация и автоматизация жизненного пространства для значительного количества людей делают неактуальными обычные "правильные" смыслы жизненной реализации. И здесь вновь наблюдается известный дисонанс. Смыслы жизни в их действительной историко-идеологической традиции и фактической значимости не могут не включать общественные компоненты. Иными словами, человек не может до конца ощущать успешность реализации своего смысла жизни, если это не посвящено кому-нибудь или чему-нибудь (конкретным людям, Семье, Государству, Человечеству, Богу, Вселенной...). И чем более рациональной, образованной является личность, тем острее это осознается. Полное самоуважение может дать только осознание общественной полезности, а вот ее нужно еще самому себе доказать.

Если ранее идеал был, пусть иллюзорный и утопический, но образ социализма и коммунизма функционировал в общественном сознании в качестве объединяющей социальной цели, то сегодня похожей идеи нет. Идеи рыночной экономики реализовать эту функцию не в состоянии, так как рыночные отношения – это лишь способ достижения чего-то, а не цель развития общества. В условиях господства рыночных отношений личность нередко теряет свои высшие ценности, которые составляют смысл ее жизни, а это ведет к образованию экзистенциального вакуума.

Необходимость указать человеку на смысл его существования – первостепенная задача современности, потому что без осознания цели, без приобретения мудрости невозможно дальнейшее развитие челове-

чества, невозможно построить благополучное общество и быть счастливым. Очень важно, чтобы общество формировало у своих членов интерес к жизни, как к высшей, ни с чем несравнимой ценности, которая существует в этом мире.

Современная социокультурная ситуация предлагает смыслу жизни человека вызов, адекватно ответив на который он может развивать свои разносторонние способности и формировать более многогранный взгляд на мир. Однако это потребует от субъекта большей активности, нежели в предыдущие эпохи – современный человек должен сам выбирать, как именно, на каком фундаменте и из каких элементов ему конструировать свое Я.

Є. П. Мойсєєнко

МОДЕРНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Друга половина XX століття позначилася посиленням модернізаційних процесів у більшості країн світу, які належать до групи традиційних і транзитивних суспільств. Україна також постала перед необхідністю здійснення послідовної й системної модернізації. У термінологічно-поняттєвому аспекті модернізація трактується сучасною наукою як "процес набуття менш розвиненими суспільствами низки ознак, характерних для розвиненіших суспільств; найважливіший напрям у політичній діяльності шерегу країн; одна з глобальних проблем і необхідна умова здійснення нового світового порядку". В її основі лежить визнання визначальною закономірністю соціального розвитку "постійні зміни й ускладнення політичних, економічних і культурних структур та їх функцій у відповідності з потребами раціонального й ефективного функціонування суспільства" [*Коктыш К. Е.* Социокультурные рамки институционализации политических практик и типы общественного развития // Поліс. – 2002. – № 4. – С. 6–17].

Розуміння модернізації як процесу переходу від традиційного суспільства до сучасного, оновлення його в дусі вимог сьогодення, тобто безперервного руху від простих до складніших форм організації суспільно-політичного життя, одержало фактично загальне визнання вчених. Разом із тим, спостерігається неоднозначність і невизначеність цього поняття на рівні конкретних інтерпретацій, що породило множинність модифікацій, за основу яких вченими беруться процеси урбанізації, індустріалізації, переходу від масового до атомізованого суспільства, вдосконалення економічної інфраструктури, суспільної диференціації, трансформації державно-владних структур тощо. Модернізаційні процеси характеризуються надзвичайною розмаїтістю, багатовекторністю та суперечливістю, нерівномірністю змін в економіці, політиці, культурі, соціальних відносинах, що дає підстави науковцям визначати ці системні трансформації як вияви неорганічної модернізації.

В Україні в останні двадцять років відбулася кардинальна трансформація її економічного й політичного устрою, змінилися культурно-ціннісна орієнтованість більшої частини населення. Перед Україною постало завдання пошуку нових орієнтирів соціальної еволюції, нових економічних і політичних моделей та інститутів, адекватних вимогам сучасності. Президент України В. Ф. Янукович у посланні до Верховної Ради України здійснення системної модернізації усього комплексу відносин та інститутів – держави, економіки, суспільства назвав стратегічним напрямком, інтегральною характеристикою усіх змін і реформ [Янукович В. Ф. Модернізація України – наш стратегічний вибір. Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України від 7 квітня 2011 року // Время регионов. Всеукраинская газета. – 2011. – № 13: <http://www.partyofregions.ua>]. Саме модернізація має вивести країну на новий історичний рубіж та якість розвитку.

Які ж причини модернізації в Україні? Це, насамперед, внутрішні, які обумовлені, по-перше, малоефективністю механізму забезпечення прав і свобод людини, поваги до людської гідності, демократії, верховенства права. По-друге, примітивізмом української економіки, переважанням трудомістких й неефективних галузей, що перешкоджає інноваційному розвитку, підвищенню рівня життя людей. По-третє, існуванням архаїчного суспільства, не готового до самоврядування та самоорганізації щодо ефективного захисту прав і свобод людини. По-четверте, повільним розвитком інститутів освіти, охорони здоров'я і науки, культури.

Зовнішні причини модернізації українського суспільства полягають в тому, що зараз Україна постала перед серйозними викликами, що посилюються світовою турбулентністю. Сьогодні Україна є неконкурентоспроможною країною на світовому ринку. Все це загрожує національним інтересам України. Щоб належно реагувати на світові виклики, треба створити ефективне суспільство, де була б висока соціальна мобільність, цінували таланти, де людина почувалася захищеною. Шлях до цивілізованого світу лежить через повернення до інтелектуальних змістів сучасної доби.

Нова парадигма модернізації передбачає докорінні зміни у розуміння самого феномену модернізації, вироблення нових поглядів на формування траєкторії політичного й економічного розвитку суспільств.

Грунтуючись на функціональному підході до вивчення суспільства, зазначимо, що зміни системних якостей і функцій соціальної системи містять, як мінімум, три процеси: по-перше, структурну диференціацію, яка відображає процес ускладнення соціальних відносин внаслідок діяльності людей і появу нових груп інтересів. По-друге, зростання здатності системи до інновації, мобілізації і виживання, потреби соціально диференційованого суспільства швидко пристосовуватися до мінливих умов свого функціонування. Для цього політична система має бути спроможною мобілізувати матеріальні та людські ресурси для виконання зазначених цілей. По-третє, тенденцією до рівноправності, зняття всіх обмежень (соціальних, політичних, національних) на участь народу в

політичній діяльності, надання всім громадянам можливості вільного заняття державних посад.

Важливою складовою української модернізації є соціальна гібридизація. Вона є не тільки біологічним, а й соціальним законом, якому підкоряються і люди, і соціальні інститути, і суспільства. Соціальна гібридизація – це схрещування суспільств, що належать до різних формацій. Соціальний гетерозис передбачає набуття нових властивостей, які роблять суспільство більш стійким до більш складних умов існування. У цьому сенсі соціальна гібридизація розглядається як один з найважливіших інструментів соціальної модернізації суспільства. Соціальна гібридизація характеризується запозиченням ідей, форм правління, соціальних інститутів з іншого суспільства і перенесення їх на ґрунт нашого суспільства [Букчин Мюррей. Реконструкция общества: на пути к зеленому будущему. – Нижний Новгород, 1996].

Українській владі слід наперед зважити на можливий позитивний і негативний результат соціальної гібридизації, та відмовитися від запозичення тих інститутів, до яких наше суспільство ще не готове. Як засвідчує досвід ХХ століття, неврахування національної специфіки, соціокультурних та політичних традицій при здійсненні модернізаційних перетворень часто призводить до згорання реформ і відкидає такі країни на узбіччя цивілізації.

Таким чином, модернізація вимагає, з одного боку, реформування раніше сформованих інститутів, норм, із запозиченням досвіду високорозвинених країн, а з другого – швидкого накопичення капіталу і використання всіх наявних ресурсів для потреб прискореного розвитку. Модернізація не може відбуватися в "спокійних" умовах і саме тому в її реалізації вирішальну роль має відігравати держава.

О. В. Сабадуха

ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНІЙ ФІЛОСОФІЇ ЕПОХИ ПРОСВІТНИЦТВА ТА НОВОГО ЧАСУ

В умовах розбалансування взаємовідносин між різними суб'єктами діяльності, споживацького ставлення людини до природи актуальною постає проблема відповідальності людини за буття. Безвідповідальність людини у ставленні до інших людей, природи, майбутніх поколінь досягла критичної межі. Найпоширеніший тип людини – людина маси – переслідує свої егоцентричні цілі й не бажає нести відповідальність за свої дії перед суспільством. Сьогодні нагальною потребою постає проблема філософського осмислення відповідальності, побудова загальної теорії відповідальності, а тому її дослідження набуває особливої актуальності і значущості. Аналіз зазначеної проблеми обумовлено також соціально-політичним та економічним станом в Україні. Для філософського осмислення проблеми відповідальності важливо дослідити ґенезу цього поняття у соціальній філософії епохи Просвітництва та Нового часу.

Для з'ясування витоків проблеми відповідальності слід звернутися насамперед до поглядів відомого англійського філософа та родоначальника філософії епохи Нового часу Ф. Бекона. Філософ аналізує синонім поняття відповідальності – обов'язок і чітко розмежовує моральний обов'язок перед ближнім та обов'язок перед суспільством [Бэкон Ф. Сочинения в 2 т. Т. 1 / [сост., общ. ред. и вступит. статья А. Л. Субботина]. – М., 1997. – С. 402]. Обов'язки перед конкретною людиною – батьком, матір'ю, чоловіком, дружиною він називає "відносними", які мають бути взаємними та підґрунтям суспільних зв'язків. Певним чином вони є спорідненими із законами дружби. Філософ наголошує на необхідності чітко усвідомлювати, що моральні відносини між конкретними людьми розглядаються не в аспекті громадянського суспільства як його складників, а лише як морально-етичні засади в життєдіяльності людини [Там же].

Незважаючи на те, що Ф. Бекон і Дж. Локк були представниками англійської філософії новітнього часу, однак їх погляди на проблему відповідальності принципово відрізняються. Так, розуміння Дж. Локком проблеми відповідальності обмежувалося суто юридичною відповідальністю перед законом та індивідуалістичною – за свою власність. На необхідності відповідальності перед суспільством філософ не наголошує. У праці "Два трактата про правління" він висновує, що кожна людина має тягнутися до власного, індивідуального збагачення [Локк Дж. Сочинения : в 3 т. Т. 3 / [ред. и сост., авт. примеч. А. Л. Субботин]. – М., 1988. – С. 276–281], що означає певну відчуженість від "Іншого", відповідальність лише за свою власність. Натомість, Дж. Локк звертає увагу, що людина має право використовувати усі природні багатства землі, що її оточують. Людина, на його думку, є володарем та повноправним споживачем природних ресурсів. Заслугою Дж. Локка є й те, що він встановив певні межі, сформулював закон у користуванні природними благами: споживай стільки, скільки реально можеш спожити і не більше [Там же. – С. 283]. Процес споживання у Дж. Локка обмежувався індивідуальними можливостями людини.

Проблему відповідальності К. А. Гельвецій розглядав у поєднанні з поняттям "справедливість" [Гельвеций К. А. Сочинения : в 2 т. Т. 2 / [сост. и общ. ред. Х. Н. Момджяна]. – М., 1974. – С. 198]. Бути справедливим, на його думку, це бути здатним бачити інтереси "Іншого". Якщо людина може вчиняти справедливо щодо "Іншого", то вона здатна й діяти відповідально до цього "Іншого". Виходячи з того, як К. А. Гельвецій обґрунтовує ідею справедливості, логічно зробити висновок: його розуміння проблеми відповідальності передбачає відчуття відповідальності перед "Іншим".

Видатний німецький філософ І. Кант, обґрунтовуючи морально-етичні засади поведінки людини, одночасно сформулював умови й для її відповідальної діяльності. Так, в одному із імперативів зазначено: *"Вчиняй так, щоб ти завжди ставився до людства в цілому і в своєму обличчі, і в обличчі усякого іншого так само як до мети і ніколи не ставився б до нього як до засобу"* [Кант И. Сочинения : в 6 т. Т. 4, ч. 1

/ [под общ. ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана]. – М., 1966. – С. 270]. Таким чином, І. Кант радикально змінює спрямованість життєдіяльності людини: від егоцентричної до трансцендентної, яка передбачає здатність усвідомлювати інтереси "Іншого", а отже, й бути перед ним відповідальним. Філософ наголошує, що людина має бути відповідальною за свою діяльність перед "Іншим", її не можна використовувати для власної вигоди. "Порушник прав людей намагається використовувати особистість інших лише як засіб, не беручи до уваги, що їх як розумні істоти потрібно завжди цінувати..." [Там же. – С. 271]. На жаль, сучасний тип людини – людина маси, діє у повній протилежності до зазначеного імперативу. "Інший" виступає засобом досягнення власного безвідповідального добробуту. І. Кант наголошував, що внутрішній закон, який є усередині нас і у відповідності до якого ми діємо, має збігатися із всезагальним законом цілого [Там же. – С. 260]. Отже, людина має бути відповідальною за ті свої внутрішні принципи та закони, на основі яких будує свою життєдіяльність. Вони не повинні суперечити загальним законам моралі. Індивідуальне має підкорятися загальному. Якщо людина діє згідно цього імперативу, то вона вчиняє відповідально щодо цілого.

Загалом, дослідження проблеми відповідальності в епоху Просвітництва та Нового часу носило не однозначний характер: вона розумілася лише як переживання за свою власність (Дж. Локк), пов'язувалась з ідеєю справедливості (К. А. Гельвецій). Проте І. Кант сформулював умови відповідальної діяльності людини. Він продовжив традицію з дослідження проблеми відповідальності, яка була започаткована Ф. Беконом та К. А. Гельвецієм. Умовою соціальної відповідальності виступив категоричний імператив: людина у своїй життєдіяльності має спонукатися інтересом цілого.

К. М. Симонян

ПОЧТА КАК СОЦИАЛЬНОЕ ЯВЛЕНИЕ: ОТ МАССОВОСТИ К ИНДИВИДУАЛЬНОСТИ

Изучая работу почтового оператора как субъекта государства, приносящего благо для общества следует проследить тенденции, происходящие в нем. Не секрет что успешная работа почтового оператора сегодня требует внедрение новейших IT-технологий и передовых подходов маркетинга и менеджмента.

Традиция (традиционные услуги почты: пересылка писем, посылок) для почтовых операторов сегодня уже не является основным источником дохода. В таких условиях почтовые операторы не могут полноценно конкурировать с новейшими сервисами, которые предоставляют Интернет-технологии. Традиционность для почты становится регрессом. Важно отметить, что почтовый оператор был, есть и должен оставаться уособлением государственности. Анализируя тенденции рынка почтовых услуг, видим, что почтовые операторы начинают процесс трансформации поч-

тового оператора в директ-маркетинговую компанию. При этом общая тенденция по форме собственности остается неизменной. Разве что варьируется доля собственности частного лица и государства. Практически во всех случаях контрольный пакет акций принадлежит государству.

Действующие мировые почтовые операторы делают попытку перехода от массовой коммуникации к индивидуальной, то есть, подход к отдельно взятому человеку (клиенту). Эффективным инструментом является директ-маркетинг, или прямой маркетинг (*direct marketing*) – это комплекс мероприятий, с помощью которых выстраиваются длительные отношения персонально с каждым потребителем, повышается лояльность клиентов. При применении инструментов *direct marketing* устанавливается эффективная обратная связь.

Директ-маркетинг охватывает все рыночные мероприятия, в ходе которых средства и техника общения используются с определенным намерением установить диалог с заинтересованными лицами. Целью этого диалога является индивидуальная и поддающаяся измерению реакция заинтересованного лица. Это может выражаться в форме заказа, запроса на получение каталога, посещения какого-либо рекламного мероприятия и в других формах. Фирмы, использующие директ-маркетинг, таким образом определяют, кто из тех, кому направлялись рекламные послания, и в какой форме реагировал на них. В соответствии с этой реакцией происходит развитие диалога. Заинтересованные лица получают дополнительный информационный материал или предложение о заказе. Клиентам выдаются премии за верность фирме, небольшие вознаграждения или направляются поздравления с днем рождения и т. д.

При помощи инструментов *direct marketing* можно измерять реакцию клиентов на предложения, а также обнаруживать эффективно работающие или, наоборот, неработающие механизмы. Это позволит повысить отдачу от проводимых мероприятий и с наибольшей выгодой тратить средства, которые на них выделили.

Инструментами директ маркетинга является *direct mail*, факс-рассылка, *e-mail* рассылка, курьерская доставка, телемаркетинг. Как указывалось выше, почтовым операторам уже не выгодно предоставлять традиционные услуги, то делается качественно новый шаг в организации предоставления услуг. Во-первых, это предоставление электронных услуг. Мобильность – это необходимое условие развития в современном мире. Большинство государств переходят на так называемое электронное правительство, которое позволяет быстро и комфортно решить свой вопрос.

Так называемые административные услуги тоже входят в перечень электронных услуг. Второе, очень перспективное направление, – это финансовые услуги. Здесь совместно работают банки, интернет-магазины и почтовые операторы. Почта становится эффективным посредником. Благодаря сети своих объектов, почтовый оператор имеет доступ в любую точку страны. По принципу работы компаний восточного типа, где экспорт превышает импорт, почтовые операторы имеют возможность привлечения большой части международных перевозок.

В отличие от массовых коммуникаций директ-маркетинг является наиболее контролируемым инструментом. Используя его в своей практике, можно полностью контролировать расходы на проведение любого этапа комплексной кампании или при применении отдельных инструментов директ-маркетинга.

Директ-маркетинг предоставляет широкие возможности для маркетинговых экспериментов, поскольку гибкость каждого из его инструментов позволяет неограниченно варьировать и менять методы и формы обращений к клиентам на разных этапах проведения ДМ-кампании. При этом отслеживаются наиболее эффективные предложения и время их направления целевой аудитории. Таким образом, *direct marketing* дает возможность точно просчитывать результаты проводимых мероприятий.

Любой инструмент директ-маркетинга направлен на то, чтобы информацию получил конкретный человек, так как одна из главных задач директ-маркетинга – установление прямой коммуникации только с представителями целевой аудитории. Установление эффективной обратной связи позволит свести к минимуму финансовые риски за счет точного знания реакции клиентов на предложения.

Прямой маркетинг позволяет лучше удовлетворять потребности клиентов за счет повышения качества услуг. Прямое знакомство с клиентами позволяет узнать их мотивацию в приобретении тех или иных товаров и потребности, что дает возможность заинтересовать их индивидуальными предложениями. А развитие отношений на долгосрочной основе способствует повышению лояльности клиентов.

Таким образом, директ-маркетинг является эффективным способом привлечения и удержания клиентов и позволяет выстроить такие коммуникации с потребителями, когда продукт идеально им подходит и "сам себя продает". На многих рынках число потенциальных клиентов не растет постоянно, поэтому удержание покупателей и воспитание у них лояльности просто необходимо.

М. С. Стецька

ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК ПІЗНАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ КРАЇНИ

Істотний вплив на сучасне суспільство справляє туризм. Туристична діяльність пов'язана з усіма сферами життєдіяльності суспільства, а найтісніше – з матеріальною та духовною, котрі, власне, і є сферами побутування туризму і які тісно пов'язані з його сутністю. Роль і види туризму змінювалися разом зі змінами контексту суспільного життя – у різні часи туризм пов'язували із різними суспільними функціями (пізнання, романтичного самоствердження, активного відпочинку, престижної поведінки) або з певними їх комбінаціями. Витоками туристичної активності є потреби людини, що постають як сукупність базових, вітальних (у відновленні фізичних і духовних сил, русі, контакті з природою), пізнавальних (у пізнанні

світу та самопізнанні, інтерес до незвичних природних та історико-культурних об'єктів, звичаїв, традицій, світогляду, цінностей та способу життя інших народів), духовно-практичних потреб та потреби у самореалізації [Слободенюк Е. В. Туризм як чинник гуманізації відносин між народами : автореф. дис. ... канд. філос. наук. – К., 2003. – С. 11–12].

Системний підхід до туризму відкриває можливість усвідомити його як соціальний процес, що супроводжується формуванням нових соціальних структур та інфраструктур, а також спричинює глибокі трансформації в суспільстві. Спираючись на використання власних ресурсів, туризм створює нові системи цінностей, стилі життя та ідентифікації для громадян. Тому слушною є теза М. Шульги про те, що туризм слід розглядати не лише як галузь, індустрію відпочинку, а й кризу призму особистості, її індивідуальної системи цінностей, через її розвиток – соціалізацію, пізнавальну діяльність, самоствердження, культурне споживання, рекреацію. Туризм – це й освоєння різних видів зовнішнього простору – географічного, культурного, соціального, політичного. Він дає змогу людині розсунути межі ареалу свого безпосереднього спілкування до масштабів кількох континентів або всієї земної кулі, досягнути власне місце в глобалізованому світі, створює передумови міжцивілізаційної взаємодії [Шульга М. Освоєння особистістю соціокультурного простору життя через туризм // Соціальний ареал життя особистості. – К., 2005. – С. 201–202].

Як різноманітна за формами людська активність, туризм – це і форма реалізації свободи особистості, спосіб пізнання, а також розширення культурного ареалу свідомості, вдосконалення форм культурного споживання. Здійснюючи крос-культурну передачу екзистенційних цінностей, туризм є чинником суттєвих трансформацій індивідуальної та суспільної свідомості, життєво-ціннісних настанов. Він збагачує світогляд, систему цінностей людини, сприяє встановленню діалогічних відносин між представниками різних країн, регіонів і культур, створює між ними атмосферу взаєморозуміння та довіри. Завдяки туризму людина може пізнати не лише навколишній світ, життя та культуру інших регіонів світу, інших етнічних груп і народів, а й глибше пізнати та зрозуміти культуру свого етносу, відкрити нові, досі невідомі нюанси власного глибинного єства. Задовольняючи бажання людини щодо досягнення власної самотності й культурного розмаїття країни та світу, туризм водночас допомагає адекватніше самоідентифікуватися.

Українці сьогодні активно подорожують країнами Європи й Азії, США, Канади й Єгипту, знайомляться з культурою, побутом і життям їхніх народів, але вони, на жаль, мають надто слабкі уявлення про те, як живуть їхні співвітчизники в різних регіонах країни. Тому однією із реальних альтернатив конфронтаційним процесам, котрі мають місце у сучасному українському суспільстві, є розвиток внутрішнього туризму. Безпосередні контакти людей, які представляють різні регіони країни, а, відповідно, й культури, створюють ситуацію екзистенційного взаєморозуміння, емпатії, довіри, солідарності. Внаслідок цього зміст й основні ідеї іншої культури та способу життя певною мірою стають "своїми", "привласнюються".

Культурна спадщина України вражає своєю багатогранністю, попри те, що чимало артефактів було вивезено в музеї Європи, Росії. Український народ – це народ з тисячолітньою історією, власною мовою, культурою і світовідчуттям, народ, який чи найбільше в Європі страждав за свою "іншість". Плюралізм культур стимулює міжкультурний діалог, основою до якого виступає культурне надбання її різних регіонів, етнічних груп. Здійснюючи подорож, туристи знайомляться з особливостями культури регіону. Це сприятиме розумінню ними таких категорій суспільного життя, як толерантність, неупередженість, взаємопорозуміння. Звичайно, толерантне ставлення самої людини до інших культур залежить від рівня її культури та освіти.

Отже, для України (як і для інших країн) туризм є стимулюючим чинником вдосконалення суспільних відносин, становлення неформальних соціальних інститутів, котрі конститууються як суттєві складові громадянського суспільства. Внутрішній туризм найвірогідніше сприймається як формування, функціонування та розвиток певної інфраструктури, яка, з одного боку, забезпечує постійний безпосередній контакт соціокультурних систем різних регіонів, а з другого, – в цій взаємодії поступово формується єдиний національний соціокультурний простір при збереженні самобутності локальних, регіональних культур. Крім того, туризм є важливим чинником позитивної модернізації українського соціуму, який сприяє перетворенню протистояння культур в їх діалог, збереженню природної та культурної спадщини.

О. В. Чаплінська

У. ЕКО ПРО КІТЧ І ПОСТМОДЕРНІЗМ

Свого часу відомий італійський філософ Умберто Еко констатував, що "порядок слів більше не відповідає порядку речей". Це означало суперечність між чинною системою комунікації та наявною історичною ситуацією, а відтак існування культури в стані кризи репрезентації. Насьогодні уже можна вважати класичним поділ культури на елітарну та масову. Актуальність інтепретації масової культури властива філософії, культурології, соціології, семіотиці, лінгвістиці, крім цього варто виділити вагомі аспекти її осмислення: американізація, глобалізація, ідентичність, постколоніалізм, субкультура, контркультура. Довготривале неприйняття масової культури пояснювалося закладеним у XVIII ст. розумінням культури як виключно аристократичного феномену, за яким передбачається усамітнене культивування життя духа й протиставлення вульгарності натовпу. З кінця 50-х рр. XX ст. в Італії розгортається дискусія щодо масової культури й ролі мас-медіа в її популяризації, вагомим досягненням якої є сформульовані У. Еко визначення термінів "культура" й "інтелектуал". Філософ схиляється до думки, що справжня культура завжди контркультура, тобто "активна критика й перетворення існуючої соціальної, наукової або естетичної парадигми" [Еко *U. Apocalypse*

Postponed. – Indiana University Press, 1994. – P. 124], а інтелектуал – людина, яка здійснює цю критичну функцію незалежно від її соціального статусу, роду діяльності й освіти.

Масова культура, вихідним пунктом якої є розуміння людини як невідомої від машин, реалізується насамперед як культурна індустрія мас-медіа. Стрімкий розвиток мас-медіа, з одного боку, забезпечується технічною досконалістю, а з іншого – змінює горизонти очікувань глядачів і параметри оцінки. Лінійний спосіб мислення було витіснено більш прогресивним і глобальним сприйняттям через зорові образи, інформаційно-сміслові навантаження яких зумовлює домінування візуального типу мислення, що не заохочує до зайвої інформативності, вільного тлумачення і нездорової цікавості. Візуальна комунікація набуває ознак канону для мас-медіа, залишаючи право на варіативність інтерпретації глядачем.

У. Еко прогнозує, що в найближчому майбутньому суспільство поділиться на два класи: тих, хто дивиться тільки телебачення, тобто пасивно одержує готові образи й готове судження про світ, без права критичного відбору одержуваної інформації, і тих, хто дивиться на екран комп'ютера, тобто тих, хто здатний відбирати й обробляти інформацію. Зазначений поділ ґрунтується на висловленій філософом ідеї про наївного і критичного глядача. Перший є "заздалегідь уготованою жертвою власної стратегії висловлювання" і користується твором як "семантичною машиною"; другий являє собою критичного, вишуканого читача, який готовий брати участь у грі, що запропонована автором, і усвідомлено направляється у розставлені для нього пастки. Тому не дивно, що й постмодернізм, і кітч абсолютизують роль зорового образу, а звідси – гіперцепції.

За зовнішніми ознаками кітч і постмодернізм легко сплутати, проте кітч націлений на наївного глядача / реципієнта, а постмодернізм звертається до критичного глядача / реципієнта. У. Еко пропонує концепцію кітчу як немистецтва. Він вважає, що кітч всього лише "ідеальна їжа для ледачої аудиторії", яка бажає одержувати задоволення, не докладаючи до того ніяких зусиль, будучи впевненою, що насолоджується справжньою репрезентацією світу, тоді як фактично вона здатна сприймати лише "вторинну імітацію первинної влади образів" [*Eco U. The Open Work.* – Harvard, 1989. – P. 183]. Кітч апелює до "людини-маси", позбавленої особистісності й суб'єктності. Він настільки поширився у сучасній культурі, що ми можемо говорити про такі його різновиди: "наївний" та "іронічний", імітативний та епатуючий. Спільним для всіх різновидів є те, що естетика краси й оригінальності замінюється естетикою симуляції, тому кітчевий продукт це завжди копія, повторення, підкорення встановленій наперед схемі чи надлишок.

Натомість постмодернізм розраховує саме на інтелектуальну публіку, що здатна оцінити іронію, "штучність" твору, відстежити в ньому інтертекстуальні коди, тобто одночасно розважитись і отримати нове знання. Йому притаманний власний епістемологічний статус: лінгвістична гра, інтелектуально приваблива елегантна теорія. Для того щоб текст було прочитано адресатом, постмодернізм виробляє певні принципи

організації повідомлення і передбачає відчуття світу через категорії симулякр, пастиш, семантична катастрофа (котрі безсумнівно ідентифікуються як постмодерні). Відмінність естетики постмодерну від будь-якої іншої естетичної системи полягає насамперед у специфіці її базисних категорій, якими є поняття повторюваності, відтворення і серійності. У. Еко звертає увагу, що ці категорії стосуються того, що, на перший погляд, не здається тотожним, і з метою конкретизації "повторювального" мистецтва філософ вводить ще категорії *retake*, *remake*, *сага*, *серія*, інтертекстуальний діалог. Відтак *серія* можливих варіацій потенційно нескінченна, тому повторення не суперечить інновації.

Таким чином, розуміючи мас-медіа як невід'ємну складову сучасного суспільства, У. Еко звертає увагу на роль зорових образів і серійності, що стають домінуючими у кітчі та постмодернізмі. Якщо кітч з його серійністю умовно можна визначити як бідного родича мистецтва, то *серія* у постмодернізмі стає художньою формою здатною задовольнити нову естетичну чуттєвість.

ЗМІСТ

Секція "ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ"

Підсекція "ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ"

Адам О. Ю. Застосування світового досвіду вільних економічних зон (ВЕЗ) в Україні як адаптація до міжнародних стандартів	3
Андросова Ю. В. Роль государственной политики в преодолении духовно-нравственного кризиса современной России.....	4
Бабешко И. Е. Неоинституциональный подход к анализу государственно-частного партнерства	6
Бєй Г. А. Політичне прогнозування як процедура вироблення стратегічного бачення розвитку держави.....	8
Бідюк В. В. Державне управління у сфері правоохоронної діяльності і становлення України як правової держави	9
Булина А. О. Социально-культурная сфера как основа городского бренда	11
Волинець В. В. Функції держави і розвиток системи державного управління у вченні Арістотеля	13
Журавель П. А. Система обліку публічної інформації як засіб забезпечення відкритості діяльності державних органів.....	15
Журавель П. А. Сучасні засоби комунікації як інструмент взаємодії з громадськістю в системі державного управління	17
Здоров О. В. Методологічні пропозиції щодо прийняття управлінських рішень та поточного функціонування керівного апарату державного сектору.....	19
Ключкович А. Ю. Етапи трансформації системи органів державної влади в Словачкій республіці в контексті переходу до демократії	21
Колобов Ю. В. Взаємодія державних службовців і суспільства в процесі підготовки, прийняття та реалізації державно-управлінських рішень.....	23
Коломієць Є. В. Основні напрямки аналітичної діяльності в сучасному державному управлінні	25
Коновалова М. В. Зарубіжний досвід формування інноваційної культури державних службовців на прикладі США	27
Курінна А. В. Основні засади державної служби у раціоналістичній концепції М. Вебера	29
Лікарчук Д. С. Державна інформаційна політика як фактор стабільності управлінського процесу.....	31

Майор О. А. Німецький Бундесрат в системі розподілу державної влади ФРН	33
Макота А. В. Особливості використання політичного маркетингу в державному управлінні	35
Неліпа Д. В. Основні принципи державної служби в Україні.....	37
Нестеренко С. С. До питання громадського контролю за органами державної влади і місцевого самоврядування	39
Овчаренко В. П. Програмно-цільовий метод дослідження процесів державної етнополітики в сучасній Україні	41
Олабин О. В. Особливості демократичного транзиту в сучасному державному управлінні	43
Савченко Н. В. Сучасні механізми підвищення конкурентоспроможності громадян на ринку праці.....	45
Самофалова О. Ю. Державна політика в сфері правозахисту: теоретичний аспект	47
Семенюк К. М. Європейські стандарти державного регулювання ювелірної сфери	49
Ходак О. О. Теоретичні засади дослідження інституту президенства	58
Штельмашенко А. Д. Персоніфіковані бренди держави: український досвід	60
Штирліна А. А. Особливості використання маркетингових технологій в державному управлінні	62
Шульга М. А. Концепт урядування в державно-управлінському дискурсі Європейського Союзу	63
Юрченко А. В. Політичне маніпулювання як засіб впливу на масову свідомість	66

Підсекція "ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ"

Атрощенко К. Ф. Проблема гендерної нерівності в Україні: регіональний аспект	67
Березенська О. М. Особливості прояву лобізму в системі державного управління України	70
Дідух Д. І. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні	72
Курочка Л. М. Принципи державної служби України: підстави їх перегляду	75
Луцький О. Ю. Імідж державної служби: функціональний аспект	77
Мамчур Г. В. Політико-філософські ідеї Конфуція у контексті формування української моделі державної служби	78
Матвєєва Т. О. Становлення державної служби в Київській Русі.....	80
Медвідь Ф. М., Медвідь М. Ф. Державне управління в Україні: політико-правові засади генези і становлення	82
Мельник В. М. Концепція законодавчої і виконавчої влади у конституції УНР	84

Круглий стіл
"ФІЛОСОФІЯ КІНО. МОВА КІНЕМАТОГРАФУ
І ЇЇ ФІЛОСОФСЬКИЙ ДІАЛЕКТ
(НТСА філософського факультету)"

Аветисян А. І.	
Концепт кінематографічного часу в творчості С. Параджанова	87
Азархін К. А.	
Філософський діалект мови кінематографу	89
Коротаєвський Л. А.	
Історична динаміка візуальних прийомів в естетиці кінематографа	92

Круглий стіл
"ЛЮДИНОМІРНІСТЬ У ПОСТНЕКЛАСИЧНІЙ НАУЦІ:
БАГАТОМАНІТНІСТЬ ФОРМ ПРОЯВУ
(Українське синергетичне товариство
та кафедра філософії та методології науки
філософського факультету)"

И. А. Донникова	
Междисциплинарная методология в исследовании человекомерного бытия	96
О. Л. Сташкевич	
К проблеме необходимости формирования нелинейного научного мышления	
у участников образовательного процесса	98

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

Горохова Л. В.	
Соціальні страхи: спроба класифікації	101
Козловец Н. А.	
Самоубийство как симптом потери смысла жизни	103
Мойсеєнко Є. П.	
Модернізація українського суспільства: міф чи реальність?	106
Сабадуха О. В.	
Проблема відповідальності у соціальній філософії	
епохи Просвітництва та Нового часу	108
Симонян К. М.	
Почта как социальное явление: от массовости к индивидуальности	110
Стецька М. С.	
Туризм як чинник пізнання соціокультурного простору країни	112
Чаплінська О. В.	
У. Еко про кітч і постмодернізм	114

Наукове видання

ДНІ НАУКИ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2013

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(16–17 квітня 2013 року)**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА 10

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"
Виконавець Д. Ананьївський

Формат 60x84^{1/16}. Ум. друк. арк. 6,97. Наклад 70. Зам. № 213-6483.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Фл16.
Підписано до друку 04.04.13

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
б-р Т. Шевченка, 14, м. Київ, 01601
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; факс (38044) 239 31 28
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
WWW: <http://vpc.univ.kiev.ua>
Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02